

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**RECENTNÍ KONCEPCE LIDSKÝCH PRÁV
A JEJICH VNITROSTÁTNÍ I NADSTÁTNÍ
CHARAKTER**

*Recent concept of human rights and their national and
supranational reflection*

Zpracovatel: Mgr. Aleš ZPĚVÁK

červenec 2010

Prohlášení

*„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně
za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“*

V Pardubicích, dne 3. července 2010

.....

podpis

OSNOVA

ÚVOD	1
-------------------	----------

Kapitola I.

POJEM LIDSKÝCH PRÁV V RETROSPEKTIVNĚ – RECENTNÍ REFLEXI.....	2
---	----------

I. Pojetí lidských práv.....	2
II. Universalismus lidských práv.....	5
III. Pojetí klasifikace lidských práv.....	9
IV. Lidská práva a jejich charakteristika.....	15
V. Globalizace lidských práv.....	15
V.1. Systém lidských práv.....	16

Kapitola II.

OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV V MEZINÁRODNÍM MĚŘÍTKU.....	20
--	-----------

I. Globální úroveň ochrany lidských práv.....	20
II. Regionální úroveň ochrany lidských práv (ochrana lidských práv v Evropské unii.....	28
II.1. Úprava lidských práv v primárním a sekundárním právu...	28
II.2. Ochrana lidských práv dle EÚLP.....	33
II.3. Soudnictví Evropské unie.....	40
II.4. Listina (Charta) základních práv EU.....	42
II.4.1. Charakter Listiny (Charty) EU.....	46
II.4.2. Smysl a přínos Listiny (Charty) EU.....	47

Kapitola III.

OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV VE VNITROSTÁTNÍM MĚŘÍTKU.....	50
--	-----------

I. Ochrana lidských práv v České republice.....	50
I.1. Ochrana lidských práv státem.....	50
I.2. Ochrana lidských práv nevládními organizacemi.....	53

II.	Etapizace ústavní úpravy.....	57
III.	Koncepce práv a svobod v Ústavě České republiky.....	67
IV.	Listina základních práv a svobod.....	68
	IV.1. Subjekty a objekty lidských práv.....	68
	IV.2. Struktura a charakter Listiny základních práv a svobod...	68
	IV.3. Preambule, obecná a společná ustanovení Listiny.....	73
	IV.4. Základní lidská práva a svobody.....	78
	IV.5. Politická práva.....	98
	IV.6. Práva národnostních a etnických menšin.....	110
	IV.7. Hospodářská, sociální, kulturní a ekologická práva.....	112
	IV.8. Právo na soudní a jinou právní ochranu.....	120
	IV.8.1. Právo na soudní ochranu.....	120
	IV.8.2. Veřejný ochránce práv.....	121

Kapitola IV.

MONITORING DODRŽOVÁNÍ LIDSKÝCH PRÁV.....	123
---	------------

I.	Organizace zajišťující monitoring dodržování lidských práv.....	123
----	---	-----

ZÁVĚR	126
--------------------	------------

RESUMÉ	131
---------------------	------------

BIBLIOGRAFIE	134
---------------------------	------------

Příloha č. 1	141
---------------------------	------------

Příloha č. 2	148
---------------------------	------------

Příloha č. 3	151
---------------------------	------------

Příloha č. 4	168
---------------------------	------------

Příloha č. 5	182
---------------------------	------------

Příloha č. 6	183
---------------------------	------------

Příloha č. 7	184
---------------------------	------------

ÚVOD

Tématem mé rigorózní práce je problematika ochrany lidských práv a svobod v recentním právním státě, kterou bych pro její šíři rád koncipoval do podoby komplexního pojednání o základních aspektech tematiky s akcentací vybraných pasáží podrobněji propracovaných metodou konkretizační analýzy a s doplněním komparativních poznatků i kritickým zhodnocením.

Důvodem volby tohoto tématu je můj dlouhodobý zájem o problematiku lidských práv, kterou považuji za jednu z klíčových právních i sociálních kategorií lidské společnosti v globálním významu. Podle mého soudu se jedná o materii nesmírně rozmanitou, u níž je hledání ideální obecně přijímané podoby patrně úkolem, jenž nebude nikdy uzavřen. Její rozměr je přes filozoficko – právní těžiště navíc široce multidisciplinární, čímž umožňuje a zároveň vyžaduje syntetizovat poznatky řady různých (především společenských) věd ověřovaných v následné aplikační praxi, čímž svým významem dalece přesahuje dimenzi pouhých akademických teorií.

Vzhledem ke zmiňované značné šíři tématu bohužel nemohu postihnout v patřičných detailech veškeré fragmenty zvolené materie, rád bych se proto podrobněji věnoval alespoň těm z nich, které považuji za její nosný fundament, nebo kterým nebývá obvykle věnován dostatečný prostor. Pokusím se především o vymezení různých pohledů na kategorie lidských práv, postižení základních rozdílů mezi různými právněkulturními východisky v rovině retrospektivní i recentní s akcentací role náboženství v různých koncepcích, jakož i o konkrétní přiblížení jednotlivých systémů lidských práv na úrovni mezinárodní, evropské i vnitrostátní, se zaměřením na jejich ústavní podobu v České republice. Práce by tak měla spočívat v dimenzi filozofické i v dimenzi právně-analytické, přičemž nejvýznamnější poznatky se pokusím shrnout v jejím závěru.

Cílem práce je tedy deskripce problematiky v odpovídajícím rozsahu a její kritické zhodnocení podpořené závěry doktrinárními, aplikačními i vlastními stanovisky autora. Práce by tak měla být přehlednou syntézou poznatků zkoumané tematiky, aniž by tím zároveň byla zatížena pouhou popisností.

POJEM LIDSKÝCH PRÁV V RETROSPEKTIVNĚ-RECENTÍ REFLEXI

I. Pojetí lidských práv

Lidská práva můžeme v první řadě definovat jako určité standardy lidského života¹, které nemohou být nikomu odepřeny. Respektováním těchto práv dáváme možnost či spíše umožňujeme jednotlivci nebo větší sféře osob se rozvinout. Jsou to svobody a nároky, které mají být zaručeny každému člověku na světě. Jsou neodmyslitelným znakem materiálního právního státu. Lidská práva jsou projevem nejen civilizace, ale též morálky a humanismu.² O lidských právech hovoříme jako o právech přirozených, nezávislých na státu, nacházejících svůj pozitivní výraz v mnoha deklaracích, listinách či mezinárodních úmluvách.

Problematika lidských práv se v dějinách lidstva objevuje od nepaměti. Jejich postavení však v jednotlivých epochách dějin nebylo vždy stejně chápáno či interpretováno. O lidských právech se v širším poměru poprvé dovídáme ve starém Řecku a Římě, např. u Platóna (dílo *Politeia*), který formuloval zásadní humanistické hodnoty a myšlenku spravedlnosti, která by byla založena smlouvou mezi občany, nebo u Aristotela a jeho dobře známých principů (rozlišení spravedlnosti na distributivní a distributivní), dále u Augustina v jeho díle *De Civitate Dei*. Významný posun v chápání lidských práv nastává ke konci 17. století, kdy v Anglii vzniká významný dokument *Bill of Rights* (1689)³ a dále v 18. století v důsledku revolučních změn na americkém kontinentu (*Prohlášení*

¹ Blíže viz BLAHOŽ, Josef; BALÁŠ, Vladimír; KLÍMA, Karel. *Srovnávací ústavní právo*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2003. s. 157. ISBN 80-85963-80-8.

² DAVID, Roman. *Ústava České republiky. Listina základních práv a svobod*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005. s. 170. ISBN 80-7182-200-0.

³ Listina práv, která obsahuje ustanovení, jež zakotvují omezení královské moci, posílení moci parlamentu, podřízení krále zákonům, petiční právo, náboženskou svobodu protestantů, presumpci neviny, svobodné volby aj.

nezávislosti Spojených států amerických v roce 1776)⁴ a ve Francii (Deklarace práv člověka a občana roku 1789)⁵.

Dalším významným mezníkem ve vývoji lidských práv (zejména sociálních a kulturních) bylo 19. století.⁶ John Stuart Mill (1806-1873) ve své esejí „O svobodě“ formuluje princip, který se vztahuje k omezení lidské svobody jednání. Sociální oblastí se zabývá též učení katolické církve - papežové vydávají od roku 1891 tzv. encykliky, které se zabývají nejdůležitějšími problémy daného období. Mezi nejvýznamnější encykliky patří bezesporu „Centesimus Annus“⁷.

Lidská a občanská práva jsou nejen všeobecnou a nedotknutelnou hodnotou ve své filozofickomorální výjimečnosti, ale – a to především – úhelným kamenem realizace ústavního práva každé lidské bytosti nadané rozumem a svědomím a každého svobodného a demokratického státu, založeného na účtě k zásadám občanské společnosti a právního státu.⁸

Dalším významným mezníkem v ochraně lidských práv je období po druhé světové válce. V této hektické době vstoupila do popředí otázka mezinárodní kodifikace lidských práv. Tato koncepce měla být formou vyjádření

⁴ Deklarace obsahuje základní prvky přirozenoprávních teorií: „Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni a jsou svým Stvořitelem nadáni jistými nezcizitelnými právy, mezi něž patří právo na život, svobodu a budování osobního štěstí. Že k zajištění těchto práv se ustavují mezi lidmi vlády, odvozující svou oprávněnou moc za souhlasu těch, jimž vládou. Že kdykoli počne být některá vláda těmto cílům na překážku, mají lidé právo ji změnit nebo zrušit a ustavit vládu novou...“

⁵ Tento významný dokument, na jehož vzniku a obsahu se významně podílel Gilbert du Motier, markýz de La Fayette byl schválen Národním shromážděním 26. srpna 1789. Jeho obsahem bylo 17 článků zakotvujících zásady jako např.: „Lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovni a zůstávají takovými před zákonem...Na tvorbě zákona jsou oprávněni se podílet přímo nebo prostřednictvím svých zástupců všichni občané...Svoboda spočívá v možnosti dělat, co neškodí jinému...Svobodné šíření myšlenek a názorů...Společnost, ve které nejsou zajištěny záruky práv a zakotvena dělba moci, nemá žádnou ústavu...Účelem každého politického společenství je zachování přirozených a nezadatelných práv občana.“

⁶ Nemohu opomenout významné mezníky souvisejícími s lidskými právy na našem území. Samotná historie lidských práv na našem území se odvíjí od významných myslitelů, jakými byli Jan Hus (požadavek práva na svobodný výklad Písma), Petr Chelčický (kritik středověkého rozvrstvení společnosti, požadoval rovnost), nepochybně též Jan Amos Komenský (odpůrce náboženských válek), František Palacký (požadavek práva národa na sebeurčení), a mnoho dalších. Za významné historické dokumenty souvisejícími s lidskými právy na našem území můžeme považovat zejména Čtyři pražské artikuly (1420), kde byl zakotven požadavek svobody kázání, Majestát Rudolfa II. (1609), který obsahuje zákaz odvádět poddané od náboženství, Toleranční patent (1781), který zakotvuje svobodu vyznání a dále např. Základní zákon o všeobecných právech občanských (1867) nebo zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva (1907).....

⁷ „Centesimus Annus“ je encyklika napsaná papežem Janem Pavlem II. v roce 1991, ke stému výročí encykliky „Rerum Novarum“. Jedná se o větší část skupiny spisů známých jako katolické sociální učení. Původ lze vystopovat k encyklice „Rerum Novarum“, která byla vydána papežem Lvem XII. v roce 1891.

⁸ ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do postmoderní pravovědy*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2003. s. 32. ISBN 80-7251-131-9.

demokratických států proti porušování lidských práv v důsledku režimů tato práva popírajících. Nejvýznamnějším dokumentem, který vznikl z výše uvedeného úsilí je bezesporu Všeobecná deklarace lidských práv, která byla přijata a vyhlášena Valným shromážděním OSN dne 10. prosince 1948.⁹ Tato deklarace měla do té doby nejpodstatnější vliv na velké množství států. Tímto dokumentem se budu podrobněji zabývat v následujících kapitolách.

Zřejmé je však to, že přijetím této kodifikace a následně dalších zásadních pramenů začala nová etapa světového rozměru v oblasti ochrany lidských práv.

V poslední době je téma lidských práv velmi aktuální, a to především z důvodů prosazování těchto práv silou. Většina vzniklých válečných konfliktů na světě byla zahájena s cílem prosadit lidská práva. Těmito konflikty myslím především intervenci vojenských jednotek severoatlantické aliance (NATO) v Jugoslávii v roce 1999, následně vojenský vpád do Afghánistánu a v neposlední řadě intervenci vojenských sil do Iráku pod vedením USA. Lidská práva jsou ale i hlavním důvodem krvavých bojů na území Afriky. Z tohoto důvodu můžeme konstatovat, že lidská práva jsou hlavním mechanismem a příčinou zahájených mezinárodních konfliktů.

Je nezbytné uvést, že koncepce a výčet jednotlivých lidských práv a svobod uvedených ve Všeobecné deklaraci z roku 1948 a ostatních významných dokumentech platí pro všechny lidské bytosti na Zemi.

Při snaze o vysvětlení pojetí lidských práv považuji též za nutné zmínit se o instrumentech svobody a rovnosti, které bezesporu patří mezi základní prvky každého demokratického státu, jehož atributem je garance a ochrana lidských práv a svobod. Zásadními elementy recentního pojetí lidských práv je, jak už bylo zmíněno výše, svoboda a rovnost. Tím je formulována elementární idea, že uplatňováním své svobodné vůle nesmí docházet k narušování svobodného jednání osoby další. Svoboda však nesmí být vnímána jako svévole. Svoboda je chápána jako cílová hodnota práva. Úkolem práva je zvyšování svobody všech

⁹ KOMÁRKOVÁ, Božena. *Původ a význam lidských práv*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 234. ISBN 80-04-25384-9.

prostřednictvím donucení a případného použití sankce proti těm, kteří by chtěli jednat svévolně.¹⁰

Stejně tak jako u svobody i u rovnosti je nutné přiblížit podstatu tohoto pojmu. Lidé se navzájem liší různými znaky, a to např. biologickými jako je věk, pohlaví či barva pleti nebo společenskými, které vyplývají z jejich společenského postavení, inteligence aj., a proto nemůžeme hovořit o jejich rovnosti. O rovnosti mluvíme ve smyslu politické rovnosti, rovnosti před zákonem a rovnosti příležitostí. Politická rovnost je založena na právu volit a být volen. Tato rovnost je garantována rovným hlasovacím právem, kdy každý z občanů disponuje jedním hlasem, a všechny hlasy mají stejnou hodnotu. Rovnost před zákonem deklaruje skutečnost, že všichni lidé bez rozdílu mají mít stejná práva a povinnosti. Takto pojatá rovnost je spíše ideou, která nekoresponduje s realitou. V každé recentní společnosti existují zákony, které mohou jednu skupinu diskriminovat nebo naopak zvýhodňovat (národnostní menšiny, ženy atd.). Základem rovnosti příležitostí je skutečnost, že všichni by měli mít stejné podmínky pro získání určitého postavení ve společnosti.

II. Universalismus lidských práv

V případě univerzalizmu si musíme položit otázku, zda-li mohou a mají platit lidská práva v takové podobě, v jaké je známe my. Je nutné mít na paměti, že v době podepsání tak významného dokumentu, jakým Všeobecné deklarace bezesporu je, mnoho států vůbec neexistovalo.

Projevování universalismu lidských práv, které je považováno za dílo tzv. západní kultury, může působit vůči ostatním zemím jako projev arogance. Multikulturalismus může ovšem působit při „střetu“ s islámem jako projev oslabení. Toto pojetí však zpochybňuje významný autor Samuel Huntington¹¹.

Pojetí lidských práv se v různých kulturních prostředích zcela odlišuje. Euroamerické pojetí klade velký důraz na práva jednotlivce, zatímco jiné kultury

¹⁰ DAVID, Roman. *Ústava České republiky. Listina základních práv a svobod*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005. s. 174. ISBN 80-7182-200-0.

¹¹ Blíže k dané problematice viz HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací, boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka publishers, 2001. ISBN 80-86182-49-5.

více dbají na tzv. práva společenská. Tato společenská práva mají sloužit k ochraně určité skupiny lidí jako celku (tj. národ, stoupenci náboženského vyznání apod.).¹²

Příkladem regionálního mezinárodního dokumentu, zdůrazňujícího společenská práva je bezesporu Africká charta lidských práv¹³ přijatá 28. června 1981 v Nairobi. Tento dokument, natolik významný pro africký kontinent, deklaruje přednost práva národů. Stěžejním prvkem Africké charty jsou především civilizační hodnoty. Africká charta byla přijata členskými zeměmi Organizace africké jednoty. Její definitivní text byl připraven v Gambii a jejím hlavním měště Banjue (odtud též nazývána Banjulská charta). Do první poloviny 90. let se k tomuto významnému dokumentu přihlásily téměř všechny členské země Organizace africké jednoty. V Chartě je upravena především povinnost tzv. „společenské solidarity“, založená v respektování základních hodnot africké kultury.

Neméně významným regionálním mezinárodním dokumentem je Americká úmluva o lidských právech přijatá v hlavním měště Kostariky San José. Byla přijatá 22. listopadu 1969 členskými zeměmi Organizace amerických států, a to v návaznosti na Chartu organizace amerických států. Úmluva představuje první koncepci kodifikace lidských práv na americkém kontinentě. Výše zmíněná Charta organizace amerických států byla přijata 30. dubna 1948. Byla základním a ustavujícím dokumentem Organizace amerických států, která nahrazovala Panamerickou unii založenou roku 1910. Charta byla schválena a přijata na IX. Meziamerické konferenci v kolumbijské Bogotě a vstoupila v platnost v roce 1951.

Statut Rady Evropy, který patří mezi regionální listiny základních práv ve své preambuli potvrzuje „plnou oddanost duchovním a morálním hodnotám, které jsou společným dědictvím jejich národů a původním zdrojem zásad svobody jednotlivce, politické svobody a právního státu, na kterých je založena každá opravdová demokracie“.

¹² ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do postmoderní pravovědy*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2003. s. 34. ISBN 80-7251-131-9.

¹³ V pojetí Africké charty je lidský jedinec pohlčen archetypem totemu, společného předka a dobrého ducha, který ho nechá rozplynout v etnické skupině. Tuto problematiku přibližuje SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Translated by Jiří Malenovský. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 88 – 91. ISBN 80-210-1485-7.

Univerzálnost rozměru základních lidských práv a svobod by měla překlenovat stále znatelný rozdíl západního (demokratického a individualistického) přístupu před východním (paternalistickým) pojetím, které je ovlivněné východními náboženskými směry (islámem, hinduismem, konfucianismem, buddhismem a dalšími) nebo nedemokratickým autoritářstvím (např. komunistická Čína).¹⁴

Všeobecné pojetí lidských práv můžeme objevit již v historicky významných dokumentech, jakými jsou bezesporu Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 a ve Všeobecné deklaraci lidských práv¹⁵ z 10. prosince roku 1948. V těchto mezinárodně uznávaných a významných listinách je zakotveno poselství univerzality, jehož obsahem je požadavek respektování toho faktu, že lidské bytosti „něco“ přísluší, protože je lidskou bytostí. V případě Deklarace práv z roku 1789 můžeme konstatovat, že neplatí pouze pro francouzské občany, ale její platnost se vztahuje na všechny. I v případě Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948 tomu není jinak. Všeobecná deklarace je univerzální nejen svou inspirací, ale též svým obsahem a potencionálem. Lidská práva mají charakter jakéhosi univerzálního statku. Jejich naplňování však není v reálném světě realizováno. Lidská práva jsou chápána jako univerzální statek. Jejich akceptace a ochrana však není ve skutečnosti mnohými státy podporována. Jejich postavení má velmi slabou pozici především v řadě států asijského kontinentu, zejména států spjatých s islámským právem neboli šariou.¹⁶

Specifické postavení mezi mezinárodními dokumenty o lidských právech má Všeobecná islámská deklarace lidských práv. Byla přijata a vyhlášena 19. září 1981, a to v sídle organizace UNESCO v Paříži z podnětu islámské rady pro Evropu. Islámská deklarace odmítá uznat Všeobecnou deklaraci z roku 1948,

¹⁴ ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do postmoderní pravovědy*. Praha: Policejní akademie v Praze, 2003. s. 32. ISBN 80-7251-131-9.

¹⁵ Všeobecná deklarace lidských práv byla schválena Valným shromážděním 48 hlasy při 8 absencích (Saúdská Arábie, Jižní Afrika, SSSR s jeho 5 „lidově demokratickými satelity“ včetně Československa). Haiti, Kostarika a Indonésie převzaly Všeobecnou deklaraci lidských práv do svých ústav.

¹⁶ Muslimské trestní právo například předvídá existenci trestu smrti (odpadnutí od islámu) nebo mučení (v případě krádeže, cizoložství, křivého nařčení z cizoložství aj.). Mezinárodní pakt o občanských a politických právech však ve svých člancích 6 a 7 taktového tresty zakazuje. K problematice trestů podle islámského práva viz blíže např. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. s. 117. ISBN: 80-210-1485-7.

vnímá ji jako koncept proamerického individualismu či tzv. západocentrismu. Hlavním rozdílem je především přirozenoprávní charakter lidských práv v „západním pojetí“. ¹⁷ V islámu ¹⁸ je tvůrcem zákona pouze Bůh (Alláh) ¹⁹. Nejvyšší význam v islámské deklaraci má tzv. šaría ²⁰ – boží zákon.

V období ukončení studené války mezi Spojenými státy a Sovětským svazem vešla do popředí doktrína „střetu civilizací“. Dle této teorie konflikty nejpravděpodobněji vznikají kolem „linií kulturních zlomů“, v místě dotyku odlišných civilizací. Huntington rozlišuje osm hlavních civilizací ²¹ v soudobém světě, a to západní, konfuciánskou, japonskou, muslimskou, hinduistickou, ortodoxní křesťanství, subsaharskou a latinoamerickou. ²²

¹⁷ ZOUBEK, Vladimír. *Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 157. ISBN 80-86473-75-9.

¹⁸ Blíže viz: UNIVERSITY OF SOUTHERN CALIFORNIA, Ten Misconceptions About Islam [cit. 10.3.2010]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.usc.edu/dept/MSA/notislam/misconceptions.html>>; dále též McLOUGHLIN, Sean. *Světová náboženství v kostce*. REBO Productions CZ, 2005. s. 209. ISBN 80-7234-446-3; CALDER, Norman. *Sharia: The encyclopedia of Islam*. 2002. s. 323. ISBN 978-0791470-336; KAMALI, Mohamad, Hashim. *Principles of islamic Jurisprudence. Islamic Texts Society*. Cambridge: 1991. s. 1-2. ISBN 978-0946621-828; DRGONEC, Ján. *Právne kultúry Ázie a Afriky*. 1 vyd. Bratislava: Veda, 1991. s. 35. ISBN 802-2402-273; HRUŠKOVIC, Ivan. *Islámský právny systém a proces jeho formovania*. Bratislava: Vydavateľské oddelení právnické fakulty Univerzity Komenského, 1997, s. 26; MÜLLER, Zdeněk. *Islám. Historie a současnost*. Praha: Svoboda, 1997. s. 13-17. ISBN 80-7021-287; GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Nakladatelství Argo, 2003. s. 432-433. ISBN 80-7203-124-4.

¹⁹ Blíže viz KÖTZ, Hein; ZWEIGERT, Konrad. *An Introduction to Comparative Law*. Clarendon Press, Oxford: 2002, s. 303-304. ISBN 978-0198268598.

²⁰ Blíže k problematice viz KŘÍKAVOVÁ, Adéla; MENDEL, Miloš; MÜLLER, Zdeněk; DUDÁK, Vladislav. *Islám. Ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. str. 38. ISBN 80-86223-71-x; dále též GOLDZIER, Ignác. *Introduction to Islamic Theology and Law*. Princeton: Princeton University Press, 1981. s. 51. ISBN 978-0691100-999; LAMBTON, Ann, Katharine. *State and Government in Medieval Islam, An Introduction to the Study of Islamic Political Theory, The Jurists*. Oxford: Oxford university Press, 1991. s. 227-228. ISBN 1569-2094; SCHACHT, Joseph. *Introduction to Islamic Law*. Oxford: Clarendon Press, 1964. s. 21. ISBN 978-0198254737; FILIP, Jan; SVATOŇ, Jan; ZIMEK, Josef. *Základy státovědy*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 18-19 a 214-215. ISBN 80-210-1575-6; COULSON, Noel. *History of islamic Law*. Edinburg: Edingburgh University Press, 1964. s. 31-32. ISBN 085-2243-545.; PAVLINCOVÁ, Helena a kol. *Slovník judaismu – křesťanství – islám*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 371. ISBN 80-204-0440-6; KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996. ISBN 80- 7179-089-3.

²¹ Do tzv. **Euroatlantické civilizace** můžeme řadit zejména Státy Evropské unie, státy Severoatlantické aliance, Austrálie, Chorvatsko, Nový Zéland aj. **Konfuciánskou civilizaci** tvoří zejména Čína. **Muslimská civilizace** je tvořena zejména státy Středního východu, severní Afriky, Saudská Arábie, Malajsie, Indonésie, Brunejský sultanát, Kuvajt, Spojené arabské emiráty a mnoho dalších. **Hinduistickou civilizaci** zastupuje Indie, Bhútán, Nepál atd. **Civilizace Japonského císařství** je zastoupena samotným Japonskem, eventuálně Jižní Koreou. **Ortodoxní křesťanská civilizace** je tvořena státy, jakými jsou Rusko, Bělorusko, Řecko, Etiopie, Ukrajina atd. **Civilizaci latinoamericko** tvoří většina států Jižní Ameriky. **Civilizace tzv. subsaharská** je tvořena zejména Jihoafrickou republikou, Nigérií, Kenyí, Zimbabwe, Tanzánií, Gambií atd.

²² ZOUBEK, Vladimír. *Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 158. ISBN 80-86473-75-9.

Můžeme konstatovat, že z výše nastíněných pojetí je zřejmá značná diverzifikace různých pojetí základních práv, a proto je samotná myšlenka jejich univerzalizmu v recentním pozitivněprávním vyjádření poměrně problematicky naplňovaná, což však nic nemění na filozofickém rozměru univerzalistického pojetí těchto práv.

III. Pojetí klasifikace lidských práv

Při vysvětlení pojmu klasifikace lidských práv²³ je nutné zdůraznit především jejich shodný přirozenoprávní základ.²⁴ Tato práva však mají rozdílnou povahu a mají odlišný právní režim účinku.²⁵ Klasifikaci můžeme dělit z aspektu tzv. „generací“, „statusu“, „pramene a změnitelnosti“ a „dle možnosti omezení zákonem“.

Klasifikace práv a svobod z hlediska „generací“

Rozvrstvení lidských práv je již tradičně a nerozlučně spjata s koncepcí, jež je známa jako teorie generací lidských práv. Přestože je některými autory striktně a rázně odmítána, my se jejího posuzování nechceme vzdát, jelikož má podstatný význam pro třídění práv a charakteristiku jednotlivých instrumentů ochrany lidských práv v rámci evropského regionu.²⁶ Generace lidských práv a její třídění je především dílem politologů a sociologů, nikoliv právníků. Tato teorie začala být podrobněji rozpracovávána v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století v oblasti Mezinárodní asociace pro politickou vědu. Teorie generací lidských práv vychází z té myšlenky, že společenský a ústavní

²³ Ke klasifikaci základních práv a svobod blíže FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 75 – 81. ISBN 80-210-1569-1. Dále též HARVÁNEK, Jaromír; HUNGR, Pavel; DOSTÁLOVÁ, Jana; HOUBOVÁ, Drahomíra; URBANOVÁ, Martina; VEČEŘA, Miloš; BRZOBHATÁ, Karin. *Teorie Práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 341 s. ISBN 80-210-1791-0. Viz také HARVÁNEK, Jaromír a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 501 s. ISBN 978-80-7380-104-5. Viz též GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 308 s. ISBN 978-80-7380-233-2.

²⁴ Blíže viz BLAHOŽ, Josef. Ústavní koncepce a interpretace lidských a občanských práv, srovnávací pohled. *Právník*, 1998, č. 8, s. 588-621.

²⁵ Blíže k problematice viz KNAPP, Viktor; GERLOCH, Aleš. *Právní propedeutika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 1995. s. 45. ISBN 80-7082-166-3.

²⁶ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 20. ISBN 978-80-7201-710-2.

vývoj vytváří nejen pro jednotlivce, ale i pro kolektivy nové oblasti situací a vztahů, které v retrospektivním pohledu do minulosti buď neexistovali, nebo nepůsobily, anebo se projevily pouze v zárodečné formě. Koncepční pojetí těchto generací lidských práv se u jednotlivých autorů navzájem liší. Někteří autoři rozeznávají tři, jiní čtyři generace lidských a občanských práv.

Tímto dělením zjišťujeme především proces vývoje lidských práv. V případě přístupu s akcentem na historickou úpravu těchto práv ve vnitrostátních i mezinárodních instrumentech je opodstatněné třídění na tři generace.

Práva „**První generace**“ vznikala v průběhu 17. a 18. století, ale jejich prvopočátky nacházíme již mnohem dříve, a to v oblastech recentních západních demokracií. Artikulována byla zejména ve významných dokumentech jako Magna Charta Libertatum (1215)²⁷, Petition of the Rights (1628), Listina práv (1689)²⁸, Deklarace práv Virginie (1776), Deklarace nezávislosti USA (1776) či Deklarace práv člověka a občana (1789)²⁹.

Dnešní systém všeobecných a rovných práv vychází ze dvou velmi rozdílných ideových a institucionálních představ, které vrcholily ve dvou buržoazních revolucích (USA – Francie). V tom smyslu lze hovořit o pragmaticko-juristické (anglosaské) a idealisticko-politické (francouzské) linii myšlení o lidských právech. Jak uvádí Karel Klíma, anglické právní myšlení začalo v 17. století rozvíjet procesní garance a osobní svobody: ochranu před zatčením („habeas corpus“), práva obviněných („fair trial“), ochranu domovní svobody, majetku, a to v rámci case – law systému jako pozitivní právo.³⁰

²⁷ Magna Charta Libertatum (Velká listina svobod) – významný právní dokument anglické stavovské monarchie vydaný roku 1215. Omezovala pravomoc panovníka ve prospěch šlechty a měšťanstva. Charta obsahuje ustanovení, že žádný svobodný obyvatel nesmí být pronásledován nebo zatčen bez zákonného rozsudku, garantuje též svobodnou volbu biskupů a opatů, dodržování zvykového práva etc. Vydání tohoto dokumentu bylo vynuceno šlechtou, duchovenstvem a měšťanstvem na anglickém králi Janu I. Bezzemkovi po prohrané válce s Francií.

²⁸ Listina práv (Bill of Rights) byla vydána roku 1689 Vilémem II. Oranžským a jeho manželkou Marií II. při jejich korunovaci na anglické panovníky. Jednalo se o písemné potvrzení práv anglickému parlamentu.

²⁹ V tomto významném dokumentu jsou poprvé formulována osobní a politická práva. V úvodní části dokumentu je formulována skutečnost, že smyslem deklarace je vyhlášení přirozených, nezczitelných a svatých práv člověka proto, „aby tato Deklarace, neustále jsouc před očima všem členům lidské společnosti, uváděla jim stále na paměť jejich práv a jejich povinností“.

³⁰ ZOUBEK, Vladimír. *Právovéda a státověda. Úvod do právního a státovědního myšlení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 92. ISBN 978-80-7380-239-4.

Ve Francii vycházela myšlenka lidských práv z filozofického základu, kdy stoupenci racionalismu předložili myšlenku lidské přirozenosti, která může být artikulována stejně jako společnost dle zákonů přírodních věd. Oproti této myšlence předložil Jean Jacques Rousseau požadavek revoluční obnovy politické svobody s akcentem na rovnost občanů vybudované „nové společnosti“.

Práva „**Druhé generace**“ jsou úzce spjata s dělnickým a křesťanskosociálním hnutím meziválečným a zejména pak s implantacemi koncepcí sociálního, respektive sociálněprávního státu do ústavního prostředí západních demokracií v polovině 20. století.³¹ Mezi práva 2. generace řadíme zejména právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo na práci, právo na spravedlivou odměnu za práci a uspokojivé pracovní podmínky, právo se svobodně sdružovat s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů, právo na stávku, právo na vzdělání, právo k výsledům tvůrčí duševní činnosti aj.

První zmínka o sociálních právech je zakotvena v tzv. Jakobínské ústavě z roku 1793. Jednalo se zejména o zakotvení práva na práci, na vzdělání a na podporu v nouzi. Takto pojatá sociální práva našla své místo též v Ústavě druhé francouzské republiky z roku 1848, kde byla podrobněji rozpracována. Vzestupná tendence vývoje práv je spojena s rozvojem ekonomiky a továrního způsobu výroby ke konci 19. století. V oblasti práv druhé generace má významné postavení např. Mezinárodní organizace práce, jejímž cílem bylo zajistit humánnější pracovní podmínky. Nejvýznamnějším obdobím zakotvování sociálních práv do ústav nastává až po konci 2. světové války. Nejzásadnější význam v oblasti rozvoje práv druhé generace má přijetí Všeobecné deklarace lidských práv, ke které došlo roku 1948. V šedesátých letech minulého století se ochrana práv druhé generace objevila i v soudních rozhodnutích Nejvyššího soudu USA.

Oblast práv „**Třetí generace**“ je tvořena právy novými, respektive právy tzv. postindustriální společnosti, která korespondují s problematikou globalizace. Jedná se o stále diskutovanou problematiku skupiny práv, která nejsou do současnosti vědecky uzavřena. Zcela typickým příkladem těchto práv je právo na

³¹ ZOUBEK, Vladimír. *Právo a státověda. Úvod do právního a státovědního myšlení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 93. ISBN 978-80-7380-239-4.

příznivé životní prostředí, právo na mír, právo na smrt, právo na svobodné požívání drog, právo na informace v kyberprostoru, právo na sport aj.

Recentní společnosti je však bližší koncepce čtyřgenerační, která více reflektuje charakter a obsah jednotlivých práv. Tyto generace lze rámcově třídit níže uvedeným způsobem.

Práva „**První generace**“: jde o práva, která směřují k ochraně lidského života a důstojnosti (např. právo na život, právo vlastnit majetek, nedotknutelnost obydlí, svoboda pohybu a pobytu, zákaz mučení aj.). Do této skupiny můžeme řadit též procesní záruky ochrany lidských práv, tj. právo na spravedlivý proces aj. Tato práva byla deklarována v oblasti dnešní západní Evropy, především v období 17. a 18. století.

Práva „**Druhé generace**“: do těchto práv můžeme řadit zejména politická práva a svobody, tj. svoboda projevu, svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání atd.

Práva „**Třetí generace**“: do této generace spadají zejména práva hospodářská, sociální a kulturní, tj. právo na práci, právo na spravedlivé pracovní podmínky, právo na sociální zabezpečení atd. Tato práva tvoří obsah hlavy IV. Listiny základních práv a svobod. V období 19. století v liberální společnosti převládala myšlenka, že hlavním úkolem každého moderního státu je vytvářet právní podmínky pro realizaci lidských práv.³² Pro rozvoj sociálních a kulturních práv měly nejvýznamnější vliv dvě sociálně politické doktríny: socialismus a křesťanská sociální nauka. Idea sociálních práv a svobod vznikla v naukách revolučních socialistů v průběhu 18. a 19. století. Rozvoj těchto práv je úzce spjat s průmyslovou revolucí a do jisté míry tedy i potřebou stabilizace a mobility pracovních sil.

Práva „**Čtvrté generace**“: práva, která se nově utvářejí a jejichž povaha je dá se říci smíšená. Jsou nazývána právy postindustriálními.³³ Tato práva jsou úzce spjata s problémy globalizace. Tato koncepce má zejména sloužit k ochraně

³² BLAHOŽ, Josef; KLÍMA, Karel; BALÁŠ, Vladimír. *Srovnávací ústavní právo*. 1. vyd. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 172, ISBN 80-85963-80-9.

³³ Podrobněji k tématu viz PRUSÁK, Jozef. *Ľudská práva tretej generácie a ochrana životného prostredia, „Acta acultatis iuridicae universitatis Comenianae“ č. XVII*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2000. s. 95.

osobnosti před tlaky a stresy současné moderní přetechizované společnosti a stále se prohlubující ekologickou krizí.

Čtvrtá generace lidských práv vychází nejen z všelidských přístupů, ale také ze spojení člověka s přírodou, od níž se ani moderní člověk nemůže zcela oddělit, aniž by nezničil sám sebe. Proto ochrana přírody a ochrana všech forem života zde zejména vystupují do popředí.³⁴

Klasifikace dle „statusu“

Podle G. Jellinka (dle jeho klasického díla *Soustava subjektivních veřejných práv* z roku 1892) se jednotlivec nachází díky své příslušnosti ke státu v několika polohách (statusech), ze kterých vyplývají nároky, které označuje jako subjektivní veřejná práva. Tyto stavy označuje níže uvedeným způsobem.

Status negativní (status negativus či status libertatis), který spočívá v existenci individuální svobodné sféry sloužící k uspokojování individuálních účelů (do něhož stát intervenovat a zasahovat nemůže).

Status pozitivní (status positivus či status civitatis), kdy stát přiznává jednotlivci právní způsobilost k využívání státních institucí v podobě pozitivních nároků jako je státní občanství či právní rovnost. Každé základní právo i svoboda mají tento aspekt, neboť z každého z nich plyne povinnost státu něco provést nebo zajistit.

Status aktivní (status activus-status aktivního občanství), kdy je jednotlivci přiznána způsobilost vystupovat ve prospěch státu např. jako volič nebo při zastávání úřadů. Podle Jellinka je např. nositelem volebního práva stát, kdežto občan má jen vůči němu nárok, aby byl uznán jako nositel aktivního statusu, tedy právě jako volič. Když volí, nevykonává vlastně své právo, nýbrž jen státní funkci. Tím se toto pojetí liší od dnešního chápání politických práv.

Status pasivní (status subiectionis), dle kterého je nemožná existence Státem neomezené osobnosti. Z toho vyplynul silný akcent na povinnost určitých plnění ve prospěch státu v podobě základních povinností.

Zvláště prvé tři typy stavů jsou i dnes používány k označení povahy veřejných subjektivních práv z hlediska vytváření autonomních prostorů, kde je

³⁴ BLAHOŽ, Josef; BALÁŠ, Vladimír; KLÍMA, Karel. *Srovnávací ústavní právo. 2 přepracované vydání*. Praha: Aspi, 2003, s. 208. ISBN 80-86395-89-8.

zajištěno státem neomezené jednání jednotlivce, dále z hlediska nároků na stát, dnes zejména v oblasti sociálních práv, a konečně z hlediska účasti na správě veřejných záležitostí. Kromě toho se ještě uvádí tzv. status relativní, který určuje, jak má státní moc postupovat vůči jednotlivcům s ohledem na jejich vzájemné postavení (rovnost, nediskriminace).³⁵

Klasifikace dle „pramene a změnitelnosti“

Základní práva a svobody jsou obsaženy jak v Listině základních práv a svobod, v Ústavě České republiky, tak i v mezinárodních smlouvách. V České republice jsou základní práva a svobody prohlášeny v čl. 1 Listiny za nezrušitelné (v preambuli za neporušitelné). To však neznamená, že nemohou být „zdokonalovány“, doplňovány apod. Na základě článku 9 odst. 2 Ústavy ČR však nelze měnit jejich podstatu, neboť jsou součástí materiálního pojetí právního státu.

Pokud jde o mezinárodní smlouvy, ty nemůžeme vůbec měnit. ČR může jedině takovou smlouvu vypovědět a přestat být stranou smlouvy. Při přístupu k nim je však možno učinit výhradu, což státy k těmto úmluvám běžně provádějí. Česká republika (státní moc) je vázána základními právy, ať se nachází v kterémkoli z těchto pramenů, neboť jsou ústavně zaručena.³⁶

Dále můžeme klasifikovat práva a svobody v Listině na ty, které:

1. zákon žádným způsobem neomezuje
2. lze omezit pouze v určitém rozsahu
3. je možno uskutečňovat pouze v mezích zákonů, které práva a svobody provádějí (čl. 41 odst. 1 Listiny)

V neposlední řadě lze klasifikovat práva a svobody na hmotněprávní a procesní (hlava V. Listiny).

Podle subjektů lišíme práva a svobody na ty, která jsou zaručená všem subjektům (práva všech), a na ty, která se týkají určitých skupin, např. práva občanů, cizinců, žen, mladistvých, tělesně postižených atd.³⁷

³⁵ ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do postmoderní pravovědy*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2003. s. 40. ISBN 80-7251-131-9.

³⁶ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované vyd. Praha: Prospektrum, 2002. s. 321. ISBN 80-7175-077- 8.

³⁷ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované vydání. Praha: Prospektrum, 2002. s. 322. ISBN 80-7175-077- 8.

IV. Lidská práva a jejich charakteristika

Lidská práva nemůže žádný subjekt koupit ani získat prací či získat prostřednictvím dědického řízení. Lidská práva náleží lidem proto, že jsou jednoduše lidskými bytostmi. Můžeme je specifikovat jako přirozená práva určená pro každého jednotlivce. Člověk je získává tím, že se narodí.

Lidská práva náleží každému, bez ohledu na rasu, pohlaví, náboženské vyznání, národnostní či sociální původ, politické nebo jiné názory. Každý člověk se rodí svobodný, rovný v důstojnostech a v právech. Za tohoto předpokladu můžeme lidská práva považovat za univerzální.

Lidská práva „patří“ lidem stále, bez ohledu v jakém režimu lidé žijí (tzn. i když jejich země práva neuznává). Z tohoto důvodu můžeme deklarovat lidská práva za „nezrušitelná“.

Právo na důstojný život, tj. právo na svobodu, slušný životní standard a bezpečí náleží všem lidem. Lidská práva jsou proto nedělitelná.

V případě deklarování všeobecnosti lidských práv, tj. existenci práv pro každého, formulujeme zároveň nutnost akceptovat a především respektovat práva druhých.

Nikdo se svých přirozených práv nemůže platně vzdát a nemůže o ně ani přijít. Z tohoto důvodu je označujeme za „nezcizitelná a nepromlčitelná“.

V. Globalizace lidských práv

Pojem globalizace³⁸ není konkrétně vymezen. Lze se na něho dívat z různých hledisek. Globalizaci můžeme chápat jako různorodé změny ve společnosti, které směřují ke vzájemnému spojení na celosvětové úrovni v oblasti nejen ekonomické, ale také politické a sociokulturní.

Pojem globalizace pojmenovává skutečnost, že jsme svědky vzniku celosvětové úrovně nezadržitelného a postupného procesu zcela nové kvality.

³⁸ Blíže viz SKLAIR, Leslie. *Globalization: Capitalism and its alternatives*. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 978-0631224-617. Dále též KALDOR, Mary. *Transnational civil society*. In: DUNNE, Tim and WHEELER, Nicholas. *Human Rights in Global Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. s. 195-213. ISBN 978-05-2164-138-8.

Jedná se o procesy, které směřují k rigidní celosvětové integraci a organizaci výroby, obchodu, bankovních a finančních operací, technologií a informací spjatých s fenoménem světové nadvlády nadnárodních korporací, které stále více ovlivňují a determinují globální politické procesy mezi aktéry světové politiky, zvláště pak bezpečnostní krize a rizika, světovou migraci, novou kvalitu průmyslu organizovaného zločinu, řešení globální ekologické krize, akcelerují civilizační střety, úpadek dodržování lidských práv, kultury, morálky a náboženských systémů a dalších ne zcela subsidiárních problémů národních (státních), regionálních či místních systémů.³⁹ Hnacímotorem tohoto procesu je globalizace ekonomických aktivit, která zejména v posledních třiceti letech propojuje výrobu a trhy různých zemí.

Pro současnou fázi globalizace je příznačná nerovnováha mezi ekonomickou mocí nadnárodních korporací a jednotlivých společností: jak postmoderní „občanské“ společnosti jádra globalizace (na „Severu“), tak v podstatě postkoloniální společnosti v semiperiferii a periferii globalizace (na „Jihu“); tyto společnosti jsou ovšem nyní organizovány ve 196, respektive 197 suverénních „národních a mnohonárodních státech.“⁴⁰

Státy obecně jsou velmi zdrženlivé, když mají rozhodovací pravomoci předávat nadnárodním institucím. Stejně tak odpor a nechť k negativním aspektům globalizace roste. Řada teoretiků, kteří se problematikou globalizačních procesů v Evropě a ve světě zabývají, si uvědomuje vedle jejich pozitiv i možné negativní stránky a jistá úskalí. Ve zjednodušeném z vulgarizovaném pojetí pak globalizace znamená „amerikanizaci“ kulturního života, je synonymem pro nadvládu nadnárodních koncernů a normalizaci spotřební společnosti.⁴¹

V. 1 Systém lidských práv

Učenci v obecné rovině rozdělují práva na dvě základní kategorie. První kategorií jsou občanská a politická práva. Druhou skupinou jsou práva sociální

³⁹ K problematice viz též HOBBSAWN, Eric. *Globalizace, demokracie a terorismus*. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. ISBN: 978-80-200-1725-3.

⁴⁰ ZOUBEK, Vladimír. *Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. str. 15. ISBN 80-86473-75-9.

⁴¹ ZOUBEK, Vladimír. *Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. str. 16. ISBN 80-86473-75-9.

a ekonomická. Právní podstatou výše uvedených práv byla Charta OSN přijatá 26. června 1945 a k ní připojené regionální úmluvy.

Neméně významným pilířem lidských práv bylo přijetí v předchozích částech uvedené Všeobecné deklarace lidských práv v roce 1948. Deklarace byla dále doplněna o dva pakty zásadního významu. První z nich byl Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který byl schválen roku 1966, ale v platnost vstoupil roku 1976. Signatáři tohoto paktu zde deklarovali závazek dodržovat práva kategorií lidí a individuálních jedinců. Druhým dokumentem byl Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech, který vstoupil v platnost též roku 1976, ale schválen byl již o deset let dříve, tj. roku 1966. Tento pakt zdůrazňuje především právo na práci, mzdu, sociální zabezpečení, odborovou činnost, právo na zdraví vzdělání aj. Bezesporu významným dokumentem v oblasti ochrany lidských práv je i Úmluva o ochraně lidských práv a svobod z roku 1950.

Období po roce 1945 můžeme považovat za nejčinnější v případě tvorby deklarací a úmluv o lidských právech. Dozajista byly přijaté dokumenty výsledkem snahy o zamezení ignorování lidských práv tak, jak tomu bylo především v období druhé světové války. V tomto období začaly vznikat tribunály pro potrestání činů, které byly směřovány či přímo potíraly lidská práva, např. Norimberské procesy s nacistickými zločinci. O několik desítek let později byly vytvářeny též tribunály pro bývalou Jugoslávii⁴² a Rwandu⁴³, kde docházelo ke zločinům proti lidskosti. Tribunály byly ustaveny také v bývalých autoritářských státech v Latinské Americe, Africe a Evropě.

Souběžně s Všeobecnou deklarací o lidských právech můžeme odhalit velmi mnoho zvláštních dokumentů o lidských právech. Mezi nejvýznamnější úmluvy patří zajisté Úmluva proti mučení, Úmluva o právech dítěte, Úmluva o právním postavení uprchlíků. Až na několik výjimek všechny tyto úmluvy a dohody OSN ustavují pozitivní práva jednotlivců a pozitivní povinnosti států tato

⁴² Tribunál byl ustaven rezolucí Rady bezpečnosti OSN číslo 827, přijatou 25. května 1993. Sídlo je v Haagu. Tribunál soudí pouze jednotlivce, nikoliv organizace či vlády. Nejvyšším trestem může být doživotní vězení. K 16. březnu 2006 bylo obžalováno 161 osob, mezi nejznámější patří Milan Babić, Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Ratko Mladić a Naser Orić.

⁴³ Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu byl zřízen na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 955 z roku 1994, jako reakce na Rwandskou genocidu. Tribunál sídlí ve městě Arusha v Tanzánii, úřad prokurátora pak v Kigali ve Rwandě. Svou činnost má ukončit do roku 2010.

práva chránit. Nicméně lze konstatovat, že skutečně klíčovým rysem systému je, že všechny tyto úmluvy mají limitující doložku, která omezuje práva jednotlivců a oslabuje odpovědnost státu za mimořádných okolností typu výjimečného stavu. V důsledku toho mohou tyto úmluvy a dohody jen zřídka zpochybnit autonomii vlád, tak jak to bylo jejich původním záměrem. Státní suverenita zůstává obecným principem, na němž spočívá mezinárodní systém.⁴⁴

Při rozpravě o lidských právech si můžeme položit otázku, zda mají tato práva rovná postavení (jestli je jejich postavení stejně důležité) nebo jestli je jejich postavení hierarchické. K hierarchické koncepci lidských práv se kladným způsobem staví většina badatelů, přičemž práva občanská a politická staví na vyšší příčce lidských práv.

Systém ekonomických a sociálních práv má své počátky v Mezinárodní organizaci práce, která byla založena v roce 1919 jako přidružená organizace Ligy národů. Měla sloužit jako hráz proti bolševickým apelům na dělníky celého světa. K základním principům organizace práce patří, že všichni lidé mají právo na slušný životní standard a na určitá základní práva. Po roce 1940 se spolu s dekolonizací tyto principy postupně vyvinuly ve vágní a obecné právo na rozvoj. Paternalistický ráz tohoto hnutí je zřejmý z toho, že se pojem „rozvoj“ objevil v článku 55 kapitoly IX. Charty OSN (Mezinárodní ekonomická a sociální spolupráce), v němž se OSN zavazuje k podpoře vyšších životních standardů, plné zaměstnanosti, k podpoře podmínek ekonomického a sociálního růstu a rozvoje pro lidi na celém světě. Snahy o ustanovení jediné Úmluvy lidských práv ztroskotaly na kulturních diferencích různých typů, což vyústilo ve dvě odlišné úmluvy, a to v Mezinárodní úmluvu o ekonomických, sociálních a kulturních právech a v Mezinárodní úmluvu o občanských a politických právech. Tento výsledek byl vlastně pro mezinárodní komunitu sdělením, že existují dvě kategorie lidských práv.⁴⁵

V recentním světě však můžeme vidět rozdílnost v chápání významu výše uvedených práv. Existují státy, které upřednostňují práva ekonomická a sociální před právy občanskými a politickými a naopak. Je nutné zdůraznit existenci faktu,

⁴⁴ HRUBEC, Marek. *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha: Nakladatelství Filosofia, 2008. s. 56. ISBN 978-80-7007-282-0.

⁴⁵ HRUBEC, Marek. *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha: Nakladatelství Filosofia, 2008. s. 57. ISBN 978-80-7007-282-0.

že žádná z výše uvedených práv nelze realizovat bez realizace a uplatnění práv druhých. Prioritní postavení hraje stát, který zde vystupuje jako garant práv ekonomických a sociálních, ale rovněž také práv politických a občanských.

Současný vývoj globalizace nám ukazuje, že ekonomická prosperita a s ní spjatý ukazatel vyspělosti státu závisí spíše na upřednostňování práv ekonomických, a to na úkor práv občanských.

OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV V MEZINÁRODNÍM MĚŘÍTKU

I. Globální úroveň ochrany lidských práv

I přes neobyčejné množství mezinárodních, národních i místních dokumentů sloužících k ochraně lidských práv můžeme každý den spatřit prostřednictvím médií porušování těchto práv.

Existence mnohých mezinárodních dokumentů, kterými se budu podrobněji následně zabývat, měla zajistit všeobecnou ochranu lidským právům. Tato práva jsou však mnohdy explicitně porušována nejen ze strany jednotlivců, společností, ale i ze strany států jakými jsou např. Írán, Severní Korea aj. Svou pozornost však zaměřím na instituce na poli mezinárodní ochrany lidských práv. Jsou jimi zejména úřad Vysokého komisaře pro lidská práva a Rada pro lidská práva. Obě instituce vykonávají svou činnost pod záštitou OSN.

Vysoký komisař OSN pro lidská práva je nositelem břímě odpovědnosti za činnost OSN v rámci lidských práv a reprezentantem Organizace spojených národů. Funkční období tohoto komisaře je čtyřleté. Disponuje mnohými pravomocemi, mezi něž patří především subvence a záštita univerzality lidských práv, mezinárodní součinnost ve sféře lidských práv a subvence schválení paktů o lidských právech. Neméně významným úkolem vysokého komisaře je odpovídat na podněty, které mají za následek defekty na lidských právech, a činit proti takovýmto podnětům preventivní akce. Úřad vysokého komisaře v současnosti zastává Mary Robinsonová. Zprávy o své činnosti jsou vysokým komisařem předkládány Komisi pro lidská práva s pomocí Ekonomické a sociální rady Valnému shromáždění. V úsilí předejít porušování lidských práv se úřad vysokého komisaře snaží o rozmluvu se všemi vládami současného světa. Prioritou je též snaha o zefektivnění recentního systému OSN v otázkách lidských práv. Úřad vysokého komisaře můžeme definovat též jako sekretariát Komise pro lidská práva, která byla nahrazena Radou pro lidská práva. Dále

spolupracuje s dalšími mezinárodními orgány zabývajícími se ochranou lidských práv, např. UNICEF, UNESCO atd.

Druhým významným institutem v rámci ochrany lidských práv je Rada pro lidská práva. Rada vznikla rezolucí Valného shromáždění OSN 15. 3. 2006. Cílem ustanovení tohoto institutu bylo zlepšit ochranu a práci s lidskými právy a posléze touto institucí nahradit dosavadní Komisi pro lidská práva. Rezoluce byla akceptována většinou států. S rezolucí nesouhlasili především Spojené státy americké, Izrael, Palau a Marshallovy ostrovy. Hlasování se zdržel Írán, Bělorusko a Venezuela. Koffi Annan, toho času Generální tajemník OSN, přikládal nové volbě Valného shromáždění prioritní význam, který povede ke zlepšení postavení lidských práv v postmoderní společnosti. Hlavním rozdílem mezi Radou a Komisí je především ten, že Rada má vyrovnanější zastoupení v rámci geografického uspořádání světa. Rada se schází minimálně na deset týdnů během roku (Komise se scházela jednou ročně po dobu šesti týdnů). Jednotliví členové jsou voleni Valným shromážděním většinou hlasů. Valné shromáždění dne 9. května 2006 poprvé volilo nových 47 členů Rady. Této volby bylo přítomno všech 191 států (členských států OSN). První zasedání Rady pro lidská práva se konalo v Ženevě 19. června 2006.

Celosvětová úprava ochrany lidských práv je však také zakotvena v mnohých mezinárodních dokumentech⁴⁶. Nejvýznamnější mezinárodní normou na poli ochrany lidských práv je bezesporu **Všeobecná deklarace lidských práv**⁴⁷. Tento dokument měl být prvním souborem norem chránících lidská práva a jeho dodržování by mělo platit pro všechnen lid.

Deklarace byla přijata naprostou většinou členských států OSN dne 10. prosince 1948. Tento významný den byl také vyhlášen Mezinárodním dnem lidských práv. Ve svých třiceti člancích dokument vyhláší základní politická, občanská, ekonomická a kulturní práva, která by měla být univerzální. Deklarace od svého sepsání předpokládala, že bude doplněna dalšími důležitými texty. Staly se jím Pakty o lidských právech. Tyto dokumenty mají pro Všeobecnou deklaraci rozšiřující význam.

⁴⁶ K pramenům ochrany lidských práv viz např. JÍLEK, Dalibor; CHUTNÁ, Monika. *Vybrané prameny k ochraně lidských práv*. Brno: PF MU, 1992. 256 s. ISBN 80-7205-899; viz též FLEGL, Vladimír. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. Praha: C. H. Beck, 1997. s. 153-244. ISBN 80-7179-125-3.

⁴⁷ Viz Příloha č. 1: „Všeobecná deklarace lidských práv“.

Všeobecná deklaráce v článku 1 a 2 zakotvuje rovnost a důstojnost, článek 3 až 21 deklaruje především právo na život, svobodu, zákaz otroctví či nevolnictví, právo nebýt mučen, svobodu nebýt svévolně zatčen, zadržován nebo vyhoštěn, dále je zde deklarována svoboda myšlení, svědomí a náboženství aj.. Článek 22 až 27 obsahuje zakotvení ekonomických, kulturních a sociálních práv, jako jsou např. právo na sociální zabezpečení, právo na práci, právo na vzdělání, právo na odpočinek atd.. Článek 28 až 30, jež tvoří závěrečnou část deklaráce, zakotvuje právo každého člověka žít v prostředí, které umožňuje uplatňování všech výše uvedených práv. Dále je zde obsaženo omezení práv z důvodu respektu k právům druhých.

Významným textem doplňujícím tuto deklaraci je již výše uvedený **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech**, který byl přijat dne 16. prosince 1966, ale v platnost vstoupil 23. března 1976, kdy jej ratifikoval potřebný počet států. Signatáři se v něm zavazovali dodržovat deklarovaná práva skupin lidí i jedinců (právo národů na sebeurčení, právo každého národu zvolit si svůj politický, ekonomický i sociální řád, stejná práva všech jedinců bez ohledu na rasu, původ, náboženské a politické přesvědčení a majetek, právo na práci, na mzdu, sociální zabezpečení, na zakládání odborových organizací a na členství v nich, aj.). Signatáři jsou dle paktu povinni podávat zprávy a opatření k dodržování tohoto dokumentu Výboru pro lidská práva, zřízenému v roce 1976.⁴⁸

Druhým paktem byl **Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech**⁴⁹, který taktéž vstoupil v platnost v roce 1976. Přistoupením státy se v něm zavázaly dodržovat práva a svobody v předešlém paktu se zaměřením na práva na mzdu, práci, sociální zabezpečení, práva na přiměřený životní standard, odborovou činnost aj.. Deklarována byla též povinnost podávat informace hospodářské a sociální radě v oblasti dodržování paktu.

⁴⁸ VESELÝ, Zdeněk. *Smlouvy, pakty, dohody*. Druhé rozšířené vydání. Praha: Nakladatelství Epocha, 2006. s. 129. ISBN 80-86328-953.

⁴⁹ K problematice vzniku koncepce hospodářských, sociálních a kulturních práv a k vývoji jejího zajištění na mezinárodněprávní úrovni srov. VASAK, Karel. *Les dimensions internationales des droits de l'homme*. Paris: Unesco, 1978. s. 123 n. ISBN 0-313-23394-2.

Bezesporu významným dokumentem je **Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod**⁵⁰ (podrobněji se budu tomuto dokumentu věnovat v další části kapitoly), která byla přijata roku 1950. Pro Českou republiku je závazná od 1. ledna roku 1993. K Úmluvě se dále váží tzv. dodatkové protokoly, které byly přijaty v období let 1952 až 1994. Tato úmluva byla vydána pod č. 209/1992 Sb.⁵¹ Česká republika je těmito úmluvami vázána a prostřednictvím čl. 10 Ústavy je učinila součástí právního řádu.

Evropská úmluva o lidských právech byla patrně nejpoužívanějším pramenem nadstátního charakteru ve smyslu mezinárodních smluv o lidských právech v judikatuře Ústavního soudu až do 1. června 2002 (novelizace Ústavy). Ústavní soud používal ustanovení Úmluvy jako pramen abstraktní kontroly ústavnosti i jako podklad pro řešení ústavních stížností.

Významným dokumentem v oblasti ochrany lidských práv přijatý po Všeobecné deklaraci lidských práv byla **Úmluva o prevenci a trestání zločinů genocidy z roku 1948**. Úmluva byla přijata za účelem předcházení krutostí, které byly spáchané v období druhé světové války. V oblasti postavení uprchlíků byla v roce 1951 přijata **Úmluva o právním postavení uprchlíků**, která definovala problematiku uprchlictví. Významné postavení v oblasti předcházení diskriminaci má zejména **Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace** z roku 1966. V úmluvě je zakotvena neospravedlnitelnost jakékoli nadřazenosti spočívající v rasové či jiné odlišnosti. Jde spíše o instrument smíšené povahy, který si vzal za vzor především pakty lidských práv. Pro zamezení diskriminace žen byla přijata v roce 1979 **Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen**. Tento dokument zakotvoval rovné postavení žen a mužů v oblastech lidského života. Řadíme ho do oblasti protidiskriminačních dokumentů, který je zaměřen proti jakémukoli rozlišování či vyloučení na základě pohlaví. Úmluva ukládá státům povinnost zakotvit rovnost mužů a žen nejen na rovině ústavní, ale i legislativní, a tím zlepšit pozici žen. Na základě Úmluvy byl též založen Výbor pro odstranění diskriminace žen, který

⁵⁰ Blíže viz TOMKINS, Adam. *Civil Liberties in the Council of Europe: The European Convention on Human Rights*. In *European Civil Liberties and the European convention on Human Rights*. Hague: Gearty, C. H., 1997. str. 5-51. ISBN 904-1102-531.

⁵¹ Konkrétněji viz HUBÁLKOVÁ, Eva. Stručná rukověť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. *Bulletin advokacie*, 2000, zvl. č. říjen, s. 129 an.

má pravomoc a povinnost posuzovat periodické zprávy jednotlivých států o plnění těchto závazků.

Sociálními právy se zabývají mezinárodní dokumenty, jakými jsou **Evropská sociální charta, Úmluva mezinárodní organizace práce o politice zaměstnanosti**. V oblasti nucených prací a obchodování s lidmi hrají nejvýznamnější roli **Úmluva mezinárodní organizace práce o nucené nebo povinné práci** a **Úmluva o odstranění nucené práce**. Při ochraně žen a dětí jsou nejvýznamnějšími mezinárodními dokumenty **Úmluva o politických právech žen** a **Úmluva o právech dítěte**.

Úmluva o právech dítěte patří k nejpodstatnějším mezinárodním dokumentům. Byla podepsána 20. listopadu 1989 a v účinnost vstoupila 2. září 1990. Za dítě se považuje na základě Úmluvy každá osoba mladší 18 – ti let. Na základě Úmluvy má každé dítě mnoho práv a jednotlivé smluvní strany mají povinnost zajistit jejich provádění a zejména garantovat jejich ochranu. Úmluva také zřídila Výbor pro práva dítěte. Tehdejší Československo podepsalo tuto Úmluvu 30. září 1990, jež byla publikována pod č. 104/1991 Sb.

Neméně významným dokumentem na poli ochrany lidských práv v mezinárodním měřítku je též **Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání**. Úmluva byla přijata v rámci Organizace spojených národů, a to 10. prosince roku 1984. Tato Úmluva vstoupila v účinnost dne 26. června 1987. Úmluva deklaruje zákaz signatářskému státu vypovědět jakoukoli osobu do státu, pokud by hrozily vážné důvody, že by tato osoba mohla být v dotyčném státě podrobena mučení. Úmluvou byl založen tzv. Výbor proti mučení, kterému státy předkládají každé 4 roky zprávy o opatřeních proti mučení a o pokroku v této dané problematice. Hlavním negativem tohoto Výboru je fakt, že nemá žádné donucovací pravomoci vůči státům, které porušují tuto Úmluvu. Československo podepsalo tento dokument roku 1986 a publikována je pod č. 143/1988 Sb.

Přehled mezinárodní úpravy lidských práv by nebylo možné považovat za úplný bez stručného nástinu bohaté normotvorné činnosti, která probíhá v rámci Mezinárodní organizace práce již od roku 1919. Probíhá ve dvou formách: mezinárodních úmluv, které podléhají ratifikací států a doporučení schvalovaných Generální konferencí Mezinárodní organizace práce, která sice

nejsou právně závazná, ale členové MOP mají povinnost je předložit ve lhůtě 12 nebo 18 měsíců k případné realizaci svým příslušným vnitrostátním orgánům. Zdaleka ne všechny z více než 160 Úmluv MOP mají charakter smluv o lidských právech a základních svobodách (mnohé se zabývají pouze technickými otázkami ochrany práce a pracovního prostředí), nicméně část z nich tu nesporně má své místo. Mezi nejdůležitější z těchto úmluv patří: Úmluva č. 29 o nucené nebo povinné práci (1930), Úmluva č. 105 o odstranění nucené práce (1957), Úmluva č. 87 o svobodě sdružování a ochraně práva odborově se organizovat (1948), Úmluva č. 98 o provedení zásad práva na organizování se a kolektivním vyjednávání (1949), Úmluva č. 100 o stejné odměně mužských a ženských pracovníků za práci stejné hodnoty (1951) a Úmluva č. 111 o diskriminaci v zaměstnání a povolání (1958).

Zvláštností úmluv Mezinárodní organizace práce je zejména ta skutečnost, že každá z nich nemá povinnost upravovat svůj implementační mechanismus, protože v Mezinárodní organizaci práce existuje institucionalizovaný systém kontroly dodržování všech úmluv. Přestože základem Mezinárodní organizace práce byla Versailleská mírová smlouva z roku 1919 (část XIII.)⁵², můžeme konstatovat, že jde o poměrně vyspělý kontrolní mechanismus, který předčí zejména v efektivnosti mnohem mladší úmluvy o ochraně hospodářských a sociálních práv. Tento systém je založen na třech procedurách. Každý členský stát Mezinárodní organizace práce se především zavázal předložit Mezinárodnímu úřadu práce výroční zprávu týkající se opatření učiněných za účelem provedení úmluv, ke kterým přistoupil (čl. 408). Na základě článku 409 se mohou na Mezinárodní úřad práce obrátit dělnické či zaměstnavatelské odborové organizace se stížností, že stát, jež je členem Mezinárodní organizace práce nezabezpečil dostatečným způsobem provedení úmluvy, k níž přistoupil. Správní rada, která je výkonným orgánem MOP pak může předat stížnost příslušné vládě členského státu. V případě, že není touto vládou poskytnuto v přiměřené lhůtě žádné vysvětlení nebo je toto vysvětlení zcela nedostačující, má Správní rada právo tuto stížnost na základě čl. 410 uveřejnit. Třetí proceduru

⁵² Viz z. č. 217/1921 Sb.; původní znění ústavy MOP viz též POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodních organizací*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 1998. s. 92-99. ISBN 80-7184-679-1.

reprezentují mezistátní stížnosti. Každý člen Mezinárodní organizace práce, má oprávnění podat stížnost proti jinému členovi, který na základě jeho názoru nezajišťuje dostatečným způsobem provedení úmluvy, která byla oběma ratifikována (čl. 410). Na základě podnětu Správní rady může být ustavena vyšetřovací komise, jejíž složení odpovídá tripartitnímu zastoupení typickému pro Mezinárodní organizaci práce (zástupci, zaměstnavatelů, pracovníků a států). Takto ustavená vyšetřovací komise přezkoumá stížnost a vypracuje zprávu, která bude obsahovat zjištění o všech skutečnostech sporu a doporučení přijmutí opatření k nápravě. Doporučení, které je obsaženo ve zprávě, musí člen Mezinárodní organizace práce předložit kompetentním státním orgánům v příslušné lhůtě. Zpráva však nemá sílu konečného a závazného rozhodnutí, nýbrž může být předmětem následujícího mezinárodního soudního řízení. Nehledě na tuto možnost je téměř vždy nejúčinnějším prostředkem politického tlaku na vládu výše uvedené zveřejnění zprávy (čl. 415).

V roce 1950 zavedla Mezinárodní organizace práce ve spolupráci s Hospodářskou a sociální radou OSN ještě zvláštní proceduru určenou k ochraně svobody odborového sdružování. Lze ji použít i proti státům, které příslušné úmluvy neratifikovaly, ale jako členové Mezinárodní organizace práce mají závazek odborovou svobodu respektovat.

Byl zřízen Výbor pro odborovou svobodu, který má pomoci k její realizaci, a jehož členové jsou jmenováni na základě principu tripartity Správní radou Mezinárodní organizace práce.

Úkolem Výboru je zejména přijímat a projednávat stížnosti proti státům, které může s jejich svolením postoupit vyšetřovací a smírčí komisi. Návrhy této komise jsou velmi často akceptovány a vedou k osvobození vězněných odborových předáků, opětovnému přijetí pracovníků, kteří byli propuštěni kvůli stávce či odborové činnosti. Mimoto se odborové organizace obracejí se stížnostmi na Mezinárodní úřad práce, tj. sekretariát MIP, a žádají poskytnutí zprostředkování nebo dobrých služeb při řešení problémů v jejich státě. Kladný dopad mají i mise členů sekretariátu do jednotlivých členských států vysílaných na základě doporučení komise projednávající zprávy o plnění úmluv či poskytování právní pomoci. Výše uvedená problematika je určitou formou diplomacie Mezinárodní organizace práce pro ochranu lidských práv.

V případě mezinárodních listin⁵³, jejichž tématem je problematika lidských práv, je rozhodná rovina jejich zajišťování. Toto zajištění existuje v rovině vnitrostátní a mezinárodní. V rovině vnitrostátní je míra závazných mezinárodních paktů o lidských právech formulována ustanovením článku 10 a článku 49 Ústavy České republiky. Dle článku 10 jsou součástí právního řádu pouze ty mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal souhlas Parlament. Článek 49 zakotvuje nutnost souhlasu Poslanecké sněmovny a Senátu v případě ratifikace mezinárodní smlouvy.

Recentní ústavní pozice zakotvení mezinárodních paktů v právním řádu České republiky je vytvořena na bázi ústavního zákona č. 395/2001 Sb. (tzv. euronovela), který obměnil původní znění článku 10 Ústavy a další nová ustanovení připojil. Ve shodě s doktrínou popisující nepřijatelnost sdružování standardu lidských práv již jednou dosaženého je užívá i nadále ve své judikatuře Ústavní soud, přestože je po zmíněné, výše uvedené novele již nelze pokládat explicitně za součást ústavního pořádku. K této problematice se Ústavní soud opakovaně vyjadřoval (např. nálezem č. 403/2002 Sb.).

Pro záměr mezinárodní ochrany jsou dožadista nejpodstatnější ratifikované a vyhlášené mezinárodní pakty, které zakotvují kompetence osob, skupin či nevládních organizací obracet se v případě porušení jejich práv na instituce poskytující těmto právům ochranu. Těmito institucemi jsou především Rada pro lidská práva respektive Evropský soud pro lidská práva či Komise pro odstranění rasové diskriminace a výbor proti mučení OSN.

Ačkoli článek 10 Ústavy České republiky deklaruje, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu, příslušné mezinárodní smlouvy jsou ve skutečnosti koncipovány tak, že z větší části zavazují jen státy jako smluvní strany, aby je transformovaly do vnitrostátního práva nebo zabezpečily jiný adekvátní řád jejich realizace (dualistické či transformatorní smlouvy), a jen některé z nich jsou normativně formulovány tak, že je lze přímo použít nejen před vnitrostátními soudními, ale i jinými orgány.

Zatímco se v českém právním řádu za obecně závazné pokládají jen ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy, v rámci mezinárodní ochrany

⁵³ Příloha č. 2: „Mezinárodní dokumenty zajišťující ochranu lidským právům a svobodám“.

lidských práv se do souhrnu instrumentů o lidských právech zahrnují mezinárodní smlouvy a jinak označené dokumenty podléhající ratifikaci nebo přístupu (úmluvy, dohody, pakty), ale též deklarace, prohlášení, rezoluce, doporučení zásady atd., které nemají právně závazný charakter. Významné místo mezi nimi zaujímá Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948, na kterou se jako na základní pramen ideálního smýšlení ve svých preambulích zpravidla odvolávají mezinárodní smlouvy týkající se lidských práv. Deklaratorní texty nepochybně mají politický, morální a výchovný význam. Praktický význam pro jednotlivce však mají jen ratifikované smluvní texty, zavazující státy implementovat do svého právního řádu konkrétní lidská práva, popřípadě povinnosti jednotlivců, nebo garantovat jejich přímou použitelnost.⁵⁴

II. Regionální úroveň ochrany lidských práv (ochrana lidských práv v Evropské unii)

II. 1 Úprava lidských práv v primárním a sekundárním právu

V rámci Evropské unie je regulace lidských práv vymezena v několika unikátních pramenech.⁵⁵ Tímto pramenem⁵⁶ je zejména oblast primárního a sekundárního práva. Další oblastí je zejména konstantní judikatura Evropského soudního dvora a dále akty *sui generis* (tj. akty, které nemůžeme zařadit do předešlých skupin, např. Listina základních práv EU). V této části práce se budu blíže věnovat problematice primárního a sekundárního práva.

Primární právo⁵⁷ tvoří smluvní základy ES/EU. Do primárního práva můžeme zařadit nejen zřizovací smlouvy, jimiž jsou Smlouva ES a EUROATOM,

⁵⁴ FLEGL, Vladimír. *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 1998. s. 1-3. ISBN 80-7179-204-7.

⁵⁵ Podrobněji k tématice viz TICHÝ, Luboš a kol. *Dokumenty ke studiu evropského práva*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2006. 910 s. ISBN 80-7201-573-7.

⁵⁶ O významu pojmu „pramen práva“ blíže viz GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání. Pelhřimov: „Dobrá voda“, 2001. s. 44. ISBN 80-86473-04-X.

⁵⁷ Mezi právní dokumenty primárního práva řadíme zejména Smlouvu o založení ESUO, Smlouvu o založení EHS, Smlouvu o založení Euroatomu, Dohodu o orgánech společných pro Evropská společenství, Slučovací smlouvu, Smlouvu o změně určitých rozpočtových předpisů, Smlouvu o přistoupení Velké Británie, Irska a Dánska, Smlouvu o změně určitých finančních předpisů, Smlouvu o přistoupení Řecka, Smlouvu pozměňující Smlouvy o založení Evropských společenství s ohledem na

ale také akty tyto smlouvy revidující a pozměňující, tj. Jednotný evropský akt, Maastrichtská smlouva, Amsterodamská smlouva, Smlouva z Nice a Smlouva o fungování Evropské unie a Smlouva o Evropské unii (ve znění Lisabonské smlouvy) aj.

Tyto smluvní nástroje, jejichž tvůrci mohou být jen členské státy jako nositelé suverénních práv, jsou akty nejvyšší právní síly v systému *acquis communautaire*. Vzhledem k tomuto jejich významu, stabilitě a zvláště kvalifikovanému postupu pro jejich modifikaci bývají často přirovnávány k Ústavě Evropské unie. V této souvislosti chceme zdůraznit zvláště, že se nejedná o ústavu jako takovou, ve formálním slova smyslu, ale právě o přirovnání k ústavě, tj. základnímu zákonu a normě nejvyšší právní síly, jak je známe z vnitrostátního práva.⁵⁸

I přesto, že původní znění zakládajících smluv postrádá jakoukoliv zmínku o základních právech (jejich ochrana nepatřila k základním cílům Společenství), účinná realizace společných politik ekonomického charakteru vyžadovala již od samého zrodu ES zakotvení i takových ustanovení, jež svou povahou mohou být považována za lidsko-právní.⁵⁹

Otázka lidských práv se začala mnohem více objevovat v diskusích a zájmech nadnárodních organizací v průběhu procesu rozšíření evropské integrace, kdy docházelo k většímu prohlubování demokratického rozměru ES/EU, což našlo bezprostřední odraz i v aktech primárního práva.

Uvedený genesis lidsko-právní regulace na úrovni zřizovacích smluv včetně jejich modifikaci umožňuje vymezit v aktech primárního práva tyto druhy relevantních norem, a to normy odkazující (obsahující reference na lidsko-právní

Grónsko, Smlouvu o přistoupení Španělska a Portugalska, Jednotný evropský akt, Smlouvu o EU, Smlouvu o přistoupení Rakouska, Švédska a Finska, Amsterdamskou smlouvu, Smlouvu z Nice, Smlouvu o přistoupení ČR, Estonska, Kypru, Lotyšska, Litvy, Maďarska, Malty, Polska, Slovinska a Slovenska, Smlouvu o Ústavě pro Evropu, Smlouvu o přistoupení Bulharska a Rumunska a dále Lisabonskou smlouvu.

⁵⁸ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 47. ISBN 978-80-7201-710-2.

⁵⁹ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 48. ISBN 978-80-7201-710-2.

úpravu obsaženou v jiném pramenu práva) a normy přímé (obsahujících formulaci konkrétních subjektivních práv).⁶⁰

Do oblasti přímých norem můžeme zařadit nejen normy obecné, ale i normy speciální. Je nutno poukázat na skutečnost, že účinek těchto ustanovení na právní postavení jednotlivce je odlišný, který je dán povahou těchto norem, jejich konstrukcí a způsoby formulací s ohledem na rozsah specifikací jednotlivých oprávnění a splnění požadavků Van Gend en Loos⁶¹ formuli. Vzhledem k rozsahu práce není možné provést podrobnou analýzu všech relevantních ustanovení lidsko-právní povahy, proto se omezím na stručný přehled nejdůležitějších ustanovení obsažených v primárním právu ES.

Za bezesporu nejvýznamnější ustanovení primárního práva v rámci lidských práv, lze považovat článek 18 Smlouvy o fungování Evropské unie, který zakotvuje zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti nebo článek 157 Smlouvy o fungování Evropské unie, zakotvující zákaz diskriminace z důvodu pohlaví. Mimořádný význam této normy obsažené ve výše uvedeném článku limituje ta skutečnost, že toto ustanovení se vztahuje pouze na příslušníky členských zemí, nikoliv na osoby z nečlenských států. V tomto kontextu se zdá zcela namístě uvést tu námitku, že ustanovení Smlouvy diskriminuje příslušníky třetích států.⁶²

Jako *lex generalis* k výše uvedeným ustanovením článku 18 a článku 157 vystupuje obecná antidiskriminační klauzule obsažená v článku 19 Smlouvy

⁶⁰ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 48. ISBN 978-80-7201-710-2.

⁶¹ Jedno z nejdůležitějších rozhodnutí ESD, které se týká nejen přímého účinku práva ES, ale i určení soudu, který má o přímém účinku rozhodnout. Výše uvedená nizozemská společnost se dovolávala práva ES proti nizozemským celním orgánům, a to u nizozemského soudu. Tento soud podal návrh k Soudnímu dvoru na rozhodnutí v rámci řízení o předběžné otázce, zda příslušné ustanovení práva Společenství má přímý účinek. Soudní dvůr tuto otázku rozhodl kladně, a to přes námitky nizozemské vlády, že jde o otázku ústavního práva a není tudíž v kompetenci soudního dvora se jí zabývat. Sporným ustanovením byl uvedený čl. 25 v tomto znění „Členské státy se mezi sebou zdrží zavádění nových celních dávek...jakož i zvyšování těch dávek, které jsou již v jejich vzájemném obchodě ukládány“. Toto ustanovení se zdá být na první pohled bez přímého účinku, neboť stanoví povinnosti členským státům a nestanoví žádná práva jednotlivcům. Soudní dvůr však dospěl k závěru, že zmíněné ustanovení stanoví jasnou povinnost států zdržet se určitého jednání. Státy nejsou oprávněny vázat splnění této své povinnosti na jakékoli podmínky stanovené eventuálně vnitrostátním zákonodárstvím. Jasný a bezpodmínečný zákaz určitého jednání tak implikuje právo dotčených subjektů vyloučit následky tohoto jednání, není-li zákaz respektován. Dotčenými subjekty jsou jednotlivci (FO a PO), i když jim tato norma není přímo adresována.

⁶² Viz BETTEN, Lammy; GRIEF, Nicholas. *EU Law and Human Rights*. London and New York: Longman, 1998. s. 137. ISBN 058287162.

o fungování EU. Jedná se o ustanovení, jež předvídá postupy k potírání diskriminace z důvodu pohlaví, rasového nebo etnického původu, víry nebo světového názoru, invalidity, věku nebo sexuální orientace. Toto ustanovení, jež se poprvé objevilo po přijetí Maastrichtské smlouvy a následně bylo rozvíjeno Amsterodamskou smlouvou a Smlouvou z Nice, znamená další prohlubování lidských práv na úrovni ES/EU. Hlavní přínos tohoto ustanovení spočívá v podstatném rozšíření důvodů k potírání diskriminace, což napomáhá vícestranné realizaci principu rovnosti a ochrany lidské důstojnosti.⁶³

Další významnou normou mající lidsko-právní povahu je ustanovení, které se vztahuje k problematice evropského občanství a bylo zakotveno v části druhé Římské smlouvy. Výjimečnost tohoto institutu podtrhává i ten fakt, že s něčím takovým jsme se do doby jeho zavedení nesetkali ani v rámci práva mezinárodního, tak ani v rámci práva vnitrostátního. Tento institut byl zaveden Maastrichtskou smlouvou v roce 1992. Zavedení tohoto institutu mělo za následek diskusi, zdali se zavedením tohoto unijního občanství neodbourává občanství státní.⁶⁴ Všechny tyto debaty a pochybnosti rozptýlila až Amsterodamská smlouva, která uvedla, že: „Občanství Unie nenahrazuje, nýbrž doplňuje státní příslušnost členského státu (čl. 20 Smlouvy o fungování EU, dříve čl. 17/ex 8 odst. 1 SES).

K ochraně základních práv a svobod mají vztah též určitá ustanovení Smlouvy o Evropské unii. Ustanovení, týkající se konceptu lidských práv je zakotveno v článku 2 Smlouvy o EU, který deklaruje, že *Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.*

Jednotlivá oprávnění mající lidsko-právní povahu v rámci práva Evropské unie vznikají často nejen z ustanovení jednotlivých zřizovacích smluv, ale mohou vznikat též na základě sekundárního práva. Z důvodu přílišné rozsáhlosti

⁶³ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 49. ISBN 978-80-7201-710-2.

⁶⁴ K problematice viz HALL, Stephen. *Nationality, Migration Rights and Citizenship of the Union*. London: „Martinus Nijhoff Publishers“, 1995. s. 3. ISBN 0-7923-3400-0.

a objemnosti této problematiky bych se rád zaměřil pouze na některé aspekty, především obecného charakteru. V sekundárním právu jsou lidská práva regulována zejména prostřednictvím jednotlivých nařízení a směrnic.

Definice nařízení, která tvoří obsah článku 288 Smlouvy o fungování Evropské unie, zakotvuje obecnou působnost tohoto aktu a jeho přímý účinek. Je nutné však zdůraznit, že tomu vždy tak není. Přímý účinek nařízení musí být posuzován individuálně, nikoliv automaticky, vždy s akcentem na splnění určitých podmínek, především s přihlédnutím k formulaci a obsahu těchto aktů.

I přes ten fakt, že Evropský soudní dvůr ve věci Grad⁶⁵ prohlásil, že nařízení „jsou svou povahou vhodná k tomu, aby měla bezprostřední účinek“, v praxi nezdědka dochází k tomu, že nařízení s ohledem na konstrukci těchto jednotlivých aktů se v některých případech blíží direktivám, v souvislosti s čímž se o takových nařízeních mluví jako o „skrytých směrnicích“.⁶⁶

Druhým významným aktem sekundárního práva je směrnice. Článek 288 Smlouvy o fungování Evropské unie zakotvuje, že „směrnice je závazná pro každý stát, kterému je určena, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž volba formy a prostředků se ponechává vnitrostátním orgánům“. Směrnice může ukládat povinnosti jen státům, nikoliv však soukromým osobám. Z tohoto důvodu se direktivy nelze odvolat vůči jednotlivcům. Z uvedené definice můžeme dospět k závěru, že směrnice se nikdy nemůže stát zdrojem poskytování práv pro jednotlivce. K jinému závěru však dospěl Evropský soudní dvůr, který v některých judikátech přiznal směrnicím přímý účinek. Podmínkou však je splnění určitých předpokladů. Mezi takový předpoklad patří zejména dostatečná jasnost a konkrétnost směrnice, aby na jejím základě mohla být identifikována práva poskytnutá soukromým osobám. Z výše uvedeného nástinu lze spatřovat určitou podobnost mezi těmito instrumenty. Přesto mezi nimi existují rozdíly, a to zejména v účinnosti a existenci povinnosti přijmout opatření jejich provedení.

⁶⁵ Rozsudek ESD č. 9/70 ve věci Grad versus Finanzamt Traunstein, SbSD 1970, s. 825.

⁶⁶ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 65. ISBN 978-80-7201-710-2.

II. 2 Ochrana lidských práv dle Evropské úmluvy o lidských právech

Evropská úmluva o ochraně lidských práv⁶⁷ (nazývaná též Konvence) tvoří s dalšími dokumenty⁶⁸, které jsou vypracovány v rámci Rady Evropy evropský regionální systém ochrany lidských práv.

Signatáři Konvence jsou v současné době více než čtyři desítky evropských států, které zároveň jsou členy Rady Evropy⁶⁹, jelikož jednou ze základních podmínek členství v Radě Evropy je podpis Evropské úmluvy a její ratifikace.⁷⁰

Nevšední je skutečnost, že i když všechny členské státy Společenství Evropskou úmluvu podepsali a ratifikovali, z formálního hlediska není Evropská unie její stranou. Jedná se o nejstarší regionální dokument týkající se ochrany lidských práv na evropském kontinentě. Jde o rozvíjející se dokument, který je neustále doplňován mnohými instrumenty a tím se stává nejpropracovanějším systémem ochrany lidských práv v současnosti.

Evropská úmluva byla podepsána pod záštitou Rady Evropy 4. listopadu roku 1950 v Římě. V platnost však vstoupila až o tři roky později, tj. 3. září roku 1953. Úmluva vytvořila bezprecedentní systém ochrany lidských práv, který dává občanům možnost obracet se na soudní orgány. Úmluva byla ratifikována všemi členskými zeměmi Evropské unie. Jejím prostřednictvím bylo zřízeno několik dozorcích orgánů, jejichž sídlem se stal francouzský Štrasburk. Těmito orgány je zejména Komise, která je odpovědná za předběžné přezkoumání žádostí, které jsou podávány státy nebo jednotlivci; dále Evropský soud pro lidská práva, kterému byly případy přidělovány Komisí nebo členským státem na základě stanovisky, vydaného Komisí a dále Výbor ministrů Rady Evropy, který fungoval

⁶⁷ Příloha č. 3: „Evropská úmluva o ochraně lidských práv“.

⁶⁸ Mezi dalších cca 180 mezinárodních smluv, které byly přijaty v rámci Rady Evropy patří zejména: Evropská sociální charta, Evropská úmluva o předcházení mučení, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestům, Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, Evropská charta pro místní samosprávu, Evropská úmluva o lidských právech a biomedicině, Evropská úmluva o příhraničním televizním vysílání, Úmluva o ochraně dat, Bernská úmluva o ochraně ohrožených rostlinných a živočišných druhů, Evropská charta Sport pro všechny, Evropská kulturní úmluva aj.

⁶⁹ Rada Evropy byla založena 5. května 1949 deseti evropskými státy: Belgie, Dánsko, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Irsko, Norsko, Švédsko a Velká Británie. V srpnu téhož roku se připojilo též Turecko a Řecko.

⁷⁰ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 109. ISBN 978-80-7201-710-2. Dále viz MALENOVSKÝ, Jiří. Nad statistikami Evropského soudu pro lidská práva. „Právník“, 2001, č. 8, s. 741.

jako ochránce Úmluvy a který plnil svou funkci v případě, že by daný případ nebyl předveden před soud. Zvyšující se počet případů byl příčinou reformy dozorčích orgánů, které byly zřízeny Úmluvou (příloha protokolu č. 11). 1. listopadu 1998 byly tyto dozorčí orgány nahrazeny pouze jediným, a to Evropským soudem pro lidská práva. Tato reforma vedla zejména ke zkrácení délky procedur a významně posílila právní charakter celého systému.

Od okamžiku sjednání byla Evropská úmluva postupně doplňována, a to formou přijetí 14 Protokolů, které jednak rozšířily katalog chráněných práv, a jednak zdokonalily procedurální aspekty jejich ochrany. Jinými slovy, protokoly posílily jak hmotněprávní fundament, tak i procesní základy Úmluvy.⁷¹

Protokol č. 1 plní funkci dodatkového protokolu k Úmluvě. Tento protokol byl podepsán v Paříži, dne 20. března 1952. K původnímu katalogu lidských práv chráněných Úmluvou, přibyla též prostřednictvím tohoto doplňujícího instrumentu ochrana vlastnictví (čl. 1)⁷², právo na vzdělání (čl. 2) a právo na svobodné volby (čl. 3).

Specifické postavení zaujímá Protokol č. 6, který byl sjednán ve Štrasburku dne 28. dubna 1983. Jeho obsahem je především zákaz trestu smrti včetně nemožnosti odstoupení od tohoto závazku. Tento instrument je doplněn též významným Protokolem č. 13, který se také týká zákazu trestu smrti. Oproti Protokolu č. 6 Protokol č. 13 zakotvuje zákaz trestu smrti i v době válečného konfliktu.

Dne 16. září roku 1963 byl ve Štrasburku sjednán protokol č. 4. Tento dokument obohatil garanci lidských práv o zákaz uvěznění pro dluh (čl. 1), svobodu pohybu (čl. 2), zákaz vyhoštění státních příslušníků (čl. 3) a dále o zákaz kolektivního vyhoštění cizinců (čl. 4).

Stejně tak i v případě Protokolu č. 7 ze dne 22. listopadu 1984 se jednalo především o rozšíření garance lidských práv garantovaných Úmluvou. Tento Protokol obohatil Úmluvu zejména o právo na odvolání v trestních věcech (čl. 2),

⁷¹ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 110. ISBN 978-80-7201-710-2.

⁷² Pine Valley Developments Ltd. a další v. Irsko, rozsudek z 29. Listopadu 1991, Série A č. 222, str. 23 odst. 51.; Des Fours Walderode v. Česká republika, stížnost č. 50057/98, roz. 4. 3. 2003; Poláček a Poláčková v. Česká republika, stížnost č. 38645/98, roz. 10. 7. 2002; Bulena v. Česká republika, stížnost č. 57567/00, roz. 11. 2. 2003.

odškodnění za nezákonné odsouzení (čl. 3), právo nebýt souzen nebo trestán dvakrát (čl. 4) a rovnost mezi manžely (čl. 5).

Obecnými zásadami nediskriminačními se zabýval Protokol č. 12, který vstoupil v platnost 1. dubna 2005, po ratifikaci deseti členskými státy Úmluvy.

Výše uvedené Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12 a 13 zvýšili počet Úmluvou garantovaných ustanovení lidsko-právního charakteru z 18 na 33.⁷³

Další Protokoly, účinné do přijetí Protokolu č. 11, směřovaly zejména ke zlepšení kontrolního mechanismu Úmluvy. Vyjma těchto dokumentů byla Úmluva postupně doplňována a rozšiřována dalšími smlouvami na Úmluvě nezávislými (např. Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému a ponižujícímu zacházení).

Celá škála lidských práv, která jsou zaručena Úmluvou, jsou upraveny i v jiných universálních dokumentech chránících lidská práva a svobody, např. v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (1966) a v Listině základních práv Evropské unie.

Jelikož se Úmluva nezabývá úpravou hospodářských a sociálních práv a přenechává jejich úpravu jiným instrumentům, stejně tak jako nereguluje jednotlivá kolektivní a skupinová práva, ale pouze práva jednotlivce, při jejich třídění je zapotřebí vycházet z jiných hledisek. V zahraniční, ale i české doktríně je možné se setkat s různými přístupy k řešení této otázky.⁷⁴

Katalog lidských práv chráněných Úmluvou můžeme rozdělit do několika skupin. V první řadě jsou to práva nedotknutelná a dále práva ostatní. Mezi práva tzv. nedotknutelná můžeme řadit zejména právo na život (čl. 2 Úmluvy), zákaz trestu smrti (ve znění výše uvedených Protokolů č. 6 a č. 13) zákaz mučení, nelidského či ponižujícího zacházení (čl. 3 Úmluvy)⁷⁵ či zákaz otroctví (čl. 4

⁷³ Blíže k problematice viz ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 111. ISBN 978-80-7201-710-2.

⁷⁴ K problematice blíže viz ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 119. ISBN 978-80-7201-710-2. Viz také ČEPELKA, Čestmír. *Evropský standard ochrany lidských práv*. Praha: „Acta Universitatis Carolinae – Iuridica“, 1991, č. 4-5, s. 96-105. Dále též ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

⁷⁵ Zákaz „nelidského“ a „ponižujícího“ trestu nesmí být zaměňován s trestem v obecném slova smyslu, jak se ukázalo ve věci Costello-Roberts versus United Kingdom (1995). Jeremy Costello-Roberts navštěvoval internátní školu s přísným kázeňským režimem. Za své kázeňské přestupky byl ředitelem ústavu potrestán třemi ranami gumovým pantoflem na zadek. S potrestáním však nesouhlasil a se svou stížností se odvolal až k Evropskému soudu, který konstatoval, že návštěva školy dítětem znamená

Úmluvy). Mezi práva ostatní, která zahrnují nejen práva příznačná pro právní stát, ale též práva zajišťující nedotknutelnost soukromého života a práva na sociální seberealizaci individua, řadíme např. právo na svobodu a bezpečnost (čl. 5 Úmluvy), právo na spravedlivý proces (čl. 6 Úmluvy)⁷⁶, zákaz trestu bez zákona (čl. 7 Úmluvy), zásadu ne bis in idem (čl. 4 Protokolu č. 7), odsouzení za nezákonné odsouzení (čl. 3 Protokolu č. 7), právo na respektování rodinného a soukromého života, obydlí a korespondence (čl. 8 Úmluvy)⁷⁷, právo muže a ženy uzavřít manželství a založit rodinu (čl. 12 Úmluvy), právo na vlastnictví FO a PO (čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1) aj.

Celý kontrolní systém dodržování lidských práv dostal v průběhu několika let velkých změn. Protokolem č. 11 (v platnost vstoupil 1. listopadu 1998) k Úmluvě byl změněn statut Komise, která zanikla a od roku 1998 existuje místo ní jen jediný orgán a to Soud pro lidská práva. Tento judiciální orgán je stálým a jednotným soudním tělesem. Kompetencí takto ustaveného nového Soudu je zejména rozhodovat o všech věcech, které se týkají aplikace a výkladu Úmluvy a Protokolů k ní. Působnost Evropského soudu pro lidská práva spadá do oblasti projednávání mezistátních podání o porušení Úmluvy včetně Protokolů jinou smluvní stranou, kterou předkládá členský stát, rozhodování ve věcech

nutně určitý zásah do jeho soukromého života. Uvedl, že zacházení spadá pod rozsah Úmluvy (čl. 3), když dosáhne minimálního stupně závažnosti. Stěžovatel však nepředložil žádný důkaz, že trest měl pro něho závažné nebo trvalé následky, překračující rámec běžných následků kázeňského trestu. Soud zde proto rozhodl, že nedošlo k porušení Úmluvy. K porušení Úmluvy však došlo v případě *Tyrer versus UK* (1978), kdy byl patnáctiletý žák odsouzen soudem ostrova Man ke třem ranám holý na zadek. Při výkonu tohoto trestu, kterému byl přítomen lékař a dva policisté však došlo ke zlomení hole. Rány způsobily odsouzenému chlapci podlitiny, které zmizely až po deseti dnech. Evropský soud v tomto případě rozhodl, že došlo k porušení Úmluvy.

⁷⁶ G. B. v. Francie, rozsudek z 2. října 2001, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 2001-X.; *Vidal v. Belgie*, rozsudek z 22. dubna 1992, Série A č. 235-B, str. 33, odst. 34; *Pfleger v. Česká republika*, stížnost č. 58116/00, roz. 30. 4. 2002; *Chmelíř v. Česká republika*, stížnost č. 64935/01, roz. 16. 4. 2002; *Krča v. Česká republika*, stížnost č. 49476/99, roz. 18. 3. 2003; *Bořánková v. Česká republika*, rozsudek ze 7. ledna 2003, nepublikován (Rozsudek v této věci byl prvním případem, ve kterém Soud konstatoval porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy v důsledku nepřiměřené délky soudního řízení týkajícího se vypořádání majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů po rozvodu).

⁷⁷ Případ *Ludi versus Švýcarsko* (1992). Pan Ludi byl na základě odposlechu svých telefonních hovorů a policejního agenta obviněn jako překupník drog. Obrátil se na Komisi se stížností na porušení práva na respektování soukromého života a korespondence. Švýcarské soudy konstatovaly, že i bez intervence agenta měl Ludi v úmyslu působit jako překupník. Podle Komise však k porušení Úmluvy došlo, protože telefonické hovory byly vyprovokovány agentem. Evropský soud poté sice porušení Úmluvy potvrdil, ale proto, že k odposlechu a k použití agenta došlo v souvislosti s prodejem omamných látek a že Ludi si musel být vědom toho, že se dopustil trestného činu, je tento zásad z důvodu předcházení zločinnosti „nezbytným v demokratické společnosti“. K porušení Úmluvy proto nedošlo.

individuálních stížností jednotlivců a dále vydávání poradních stanovisek na žádost Výboru ministrů ve věci právních otázek týkajících se výkladu Úmluvy.

Evropský soud pro lidská práva je tvořen soudci, jejichž počet je shodný s počtem smluvních států. Dle nové úpravy není mandát soudce vázán na státní příslušnost státu, za který byl zvolený. Hlavním požadavkem pro výkon funkce je zejména nezávislost (čl. 21 odst. 2 Úmluvy), nestrannost (čl. 21 odst. 2 Úmluvy) a vysoký morální kodex. Každý ze soudců je volen na období šesti let s možností znovuzvolení. Věková hranice pro výkon funkce je sedmdesát let. Činnost soudu je upravena Jednácím řádem, obsahujícím podrobnou úpravu procesních postupů s účinností od 1. listopadu 1998. Struktura Evropského soudu pro lidská práva je tvořena Výbory, Senáty, Velkým senátem a Plénem.

V Plénu skládajícím se ze dvou třetin všech soudců se rozhoduje o organizačních záležitostech, zejména o přijetí Jednacího řádu, ustavení senátů a o volbách funkcionářů Soudu. Ve Výborech zahrnujících tři soudce se jedná o nepřijatelnosti individuální stížnosti anebo o jejím vyškrtnutí ze seznamu případů. Senát složený ze sedmi soudců rozhoduje o přijatelnosti individuální stížnosti, stejně tak jako o přijatelnosti a meritu mezistátní stížnosti. Velký senát ve složení 17 soudců rozhoduje ve věci samé ohledně mezistátních podání a individuálních stížností, postoupených mu na základě článků 30 a 43 Evropské úmluvy, stejně tak jako posuzuje žádosti o posudky předkládané Výborem ministrů.⁷⁸

Vídeňskou deklarací, která byla přijata na zasedání hlav států a vlád Rady Evropy 9. října roku 1993 byly deklarovány hlavní cíle reformy mechanismu kontroly Evropské úmluvy o lidských právech. Mezi tyto cíle patřila zejména nutnost zvýšit účinnost prostředků ochrany, udržet dosavadní úroveň ochrany lidských práv a zkrátit řízení. Jednalo se tedy především o zefektivnění celého kontrolního mechanismu ve vztahu k jednotlivci.

Jak již bylo uvedeno výše, úkolem a hlavním cílem Evropského soudu pro lidská práva je projednávat stížnosti osob, jejichž práva, která byla garantována Evropskou úmluvou, byla porušena. Právo na podání individuální stížnosti má tedy každá fyzická osoba, nevládní organizace, či skupina jednotlivců.

⁷⁸ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 126. ISBN 978-80-7201-710-2.

Článek 34 Úmluvy zakotvuje právo podat stížnost zejména nevládním organizacím, tj. především právníckým osobám. Konkretizaci těchto právníckých osob uvedla kasuistika Soudu, která do právníckých osob zahrnula profesní a zájmová sdružení, politické strany, obchodní společnosti, náboženské a církevní organizace atd. Ve věci Platform Ärzte für das Leben versus Rakousko bylo stěžovatelem sdružení lékařů, které bojovalo proti interrupci.⁷⁹

Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře dále definoval pojem „poškozená osoba“, kterou dle něho je „osoba přímo dotčená jednáním nebo opomenutím v daném případě“. Stěžovatel tedy nesmí podávat stížnost, která by se týkala jiných jednotlivců.⁸⁰

Soud v první řadě rozhoduje o přijatelnosti podání. Na základě článku 35 je přijatelnost podání podmíněna vyčerpáním všech dostupných vnitrostátních opravných prostředků a dodržáním lhůty šesti měsíců ode dne konečného vnitrostátního rozhodnutí. Další podmínky stanovují, že stížnost nesmí být anonymní a nesmí jít o opakované podání v téže věci a konečně stížnost nesmí být zjevně bezdůvodná. V případě, že je podání shledáno jako přijatelné, plní Soud funkci vyšetřovací (zjištění skutkového stavu) a smířčí. Pokud není dosaženo smíru ani nedojde k vyškrtnutí stížnosti ze seznamu případů na základě článku 37, soud rozhodne meritorně.

V kontradiktorním a veřejném řízení je Soudem provedeno právní posouzení věci a rozhodnuto, zda v daném případě došlo ze strany státu k porušení jeho závazku vyplývajícího z Úmluvy. Jestliže Soud konstatuje porušení a vnitrostátní právo zúčastněného státu umožňuje jen částečné odstranění důsledků tohoto porušení, Soud přisoudí na základě článku 41 v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění, které má podobu finanční kompenzace. Každá zúčastněná osoba může ve lhůtě tří měsíců od data rozsudku požádat o postoupení věci Velkému senátu. Jestliže strany prohlásí, že nebudou žádat o postoupení věci, nebo žádná z nich tak v dané lhůtě neučiní, anebo když kolegium soudců Velkého senátu zamítne žádost, stává se rozsudek senátu konečným. Kolegium žádost přijme, pokud věc vyvolává závažnou otázku

⁷⁹ Rozsudek Soudu pro lidská práva ve věci Plattform Ärzte für das Leben versus Rakousko z roku 1988, A – 139.

⁸⁰ Rozsudek Soudu pro lidská práva ve věci Johnson z roku 1986, A – 112, §21. Dále viz Rozsudek Soudu pro lidská práva ve věci Marckx z roku 1979, A – 31, § 13.

týkající se výkladu nebo provádění Úmluvy nebo jejích protokolů nebo v případě, že věc vyvolává závažnou otázku všeobecné povahy (čl. 43). Rozsudek Velkého senátu je pak vždy konečný. Článek 46 zakotvuje, že každý rozsudek je pro smluvní strany, které jsou ve sporu, závazný.

Rozsudek sice nemá formálně sílu precedentu, svojí autoritou se mu však de facto přibližuje, čímž slouží k interpretaci a rozvíjení norem obsažených v Úmluvě v obecné evropské standardy lidských práv.

Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva mají deklaratorní charakter a způsob jejich vnitrostátního výkonu tak záleží na volbě učiněné státy. Soud v nich státům neukládá konkrétní chování. Výjimku tvoří pouze povinnost zaplatit poškozenému určitou částku z titulu „spravedlivého zadostiučinění“.

Všechny rozsudky se předávají Výboru ministrů, jehož úkolem není je „vykonat“ v pravém slova smyslu, nýbrž pouze vykonávat dohled nad jejich výkonem. Výbor vždy vyzve vládu odsouzeného státu, aby mu v určité lhůtě podala informace o opatřeních učiněných k řešení daného problému v průběhu řízení i po vynesení rozsudku.⁸¹

Třebaže žádný rozsudek neobsahuje požadavek na legislativní změny, fakticky ovšem v některých případech (zejména kde konstatované porušení Úmluvy je důsledkem zákona, nikoli jen jeho špatné aplikace) bude změna vnitrostátních předpisů adekvátním řešením.⁸²

Protože má Výbor ministrů pravomoc dohlížet na výkon rozsudků, nespojuje se pouze s tím, že vezme na vědomí informace vlády, ale přihlíží i k dalším skutečnostem, které se dozví.

V mimořádně závažných případech porušování práv chráněných EÚLP nemusí stačit prostředky, které předvídá sama Úmluva. Výbor ministrů může činit značný politický a diplomatický tlak na členský stát, aby se podřídil rozhodnutí Soudu. Pokud to stát odmítne, dopustí se zároveň porušení článku 3 Statutu Rady Evropy. Výbor ministrů pak může s využitím článku 8 Statutu Rady Evropy pozastavit jeho právo být zastoupen v tomto orgánu nebo v nejzazším případě dokonce sáhnout k jeho vyloučení z Rady Evropy. Jde o krajní sankci, o které se

⁸¹ Rozsudek ESLP ve věci Papamichalopoulos a další versus Řecko ze dne 31. října 1995, Seires A-330-B, s. 34.

⁸² Rozsudek ESLP ve věci Gaygasuz versus Rakousko, ze dne 16. 9. 1996, A-17371.

vážně uvažovalo pouze jednou, a to v případě Řecka v roce 1969. Dříve než o tom mohl Výbor ministrů rozhodnout, Řecko samo rozhodlo o svém vystoupení z Rady Evropy a o vypovězení Evropské úmluvy.

Velký význam má judikatura Evropského soudu pro lidská práva v adaptaci práv založených Úmluvu na současné potřeby a obecně i rozšíření katalogu lidských práv Úmluvou zaručených. Tímto vytvářením nových institutů lidských práv vytvořil Evropský soud pro lidská práva například právo na příznivé životní prostředí či právo na soukromí.

II. 3 Soudnictví Evropské unie

Základní úlohu v prosazování právního řádu celé Evropské unie má bezesporu Evropský soudní dvůr. Hlavním úkolem Evropského soudního dvora je poskytovat soudní garance zajišťující dodržování evropského práva při výkladu i aplikaci Smluv. O vyřešení sporu může Evropský soudní dvůr požádat každý členský stát, instituce Společenství, firma nebo i jednotlivec. Soudní dvůr prostřednictvím úzké spolupráce s národními soudy pomocí řízení o předběžné otázce zajišťuje jednotný výklad práva Společenství v celé Evropské unii.

Evropský soudní dvůr rozhoduje v několika typech žalob, a to zejména v řízení o předběžných otázkách (čl. 267 Smlouvy o fungování EU, dříve čl. 234 Smlouvy o ES)⁸³, řízení o platnosti či neplatnosti rozhodnutí orgánů Unie⁸⁴ (čl. 263 Smlouvy o fungování EU, dříve čl. 230 Smlouvy o ES), řízení o žalobě na nečinnost (čl. 265 Smlouvy o fungování EU, dříve čl. 232 SES), řízení o neaplikovatelnosti práva ES (čl. 277 Smlouvy o fungování EU, dříve čl. 241 SES), řízení o odpovědnosti ES (čl. 268 Smlouvy o fungování EU, dříve čl. 235 SES) a řízení o žalobách Komise nebo členského státu na porušování SES členským státem.⁸⁵

Evropský soudní dvůr byl založen v roce 1952 Pařížskou smlouvou, tedy Smlouvou o Evropském společenství uhlí a oceli. Tato instituce sídlí v Lucemburku, nikoli v Bruselu, jak je tomu v případě jiných takto významných

⁸³ Viz např. rozsudek ESD ve věci Donato Casagrande versus Landeshauptstadt München [1974] SbSD 773.

⁸⁴ Viz např. rozsudek Evropského soudního dvora č. 35/67 ve věci August Josef Van Eick versus Komise, [1968], SbSD 329.

⁸⁵ Blíže viz KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2 rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 123-124. ISBN 80-86473-90-2.

institucí Evropské unie. Jak již bylo naznačeno výše, úkolem Soudního dvora je zajišťovat, aby jednotlivé právní předpisy Evropské unii byly interpretovány a uplatňovány ve všech zemích Evropské unie stejně, tj. takovým způsobem, aby bylo právo stejné pro každého.

Z důvodu vysokého počtu případů, které byly Evropskému soudnímu dvoru předkládány, byl v roce 1988 zřízen „Soud prvního stupně“. Úkolem tohoto soudu bylo a je především odpovídat za vydávání rozsudků u určitých druhů právních sporů zejména u žalob fyzických osob, společností a některých organizací, a věcí, které se týkají práva hospodářské soutěže. Evropský soudní dvůr se skládá z 27 soudců, tj. každý členský stát reprezentuje jeden soudce. Soudnímu dvoru též napomáhá 8 tzv. „generálních advokátů“, jejichž hlavním úkolem je předkládat odůvodněná stanoviska k věcem, které jsou předloženy soudu.

Soudní doktrína základních práv Evropské unie, která se tvořila a formulovala v průběhu mnoha desetiletí, tvoří rozsáhlý soubor judikátů. Tyto judikáty, formují jednotlivá práva a stanovují podmínky pro jejich výkon. Jednotlivá práva, o kterých rozhodoval Evropský soudní dvůr lze dělit do několika skupin. První skupinu tvoří zejména práva týkající se zákazu diskriminace a zásady rovnosti (např. zákaz diskriminace z důvodu pohlaví, včetně rovného odměňování mužů a žen⁸⁶, zákaz diskriminace z důvodu pohlaví v přístupu k zaměstnání⁸⁷, zákaz diskriminace z důvodu pohlaví při odchodu do důchodu⁸⁸, zákaz diskriminace z důvodu vztahu k osobě mající zdravotní postižení⁸⁹, zákaz diskriminace v zaměstnání na základě sexuální orientace⁹⁰). Druhá skupina je tvořena politickými právy a svobodami, včetně práv, které vyplývají z evropského občanství (svoboda projevu, včetně svobodného šíření informací⁹¹, svoboda projevu v rámci šíření televizního vysílání⁹² a svoboda sdružování⁹³). Třetí neméně důležitou skupinou je právo, týkající se ochrany osobnosti a nedotknutelnosti soukromého a rodinného života jednotlivce (např. ochrana

⁸⁶ Rozsudek Evropského soudního dvora č. 43/75 ve věci Defrenne versus Sabena, SbSD 1976, s. 455.

⁸⁷ Rozsudek Evropského soudního dvora č. 222/84 ve věci Johnston, SbSD 1986, s. 1651.

⁸⁸ Rozsudek Evropského soudního dvora č. 152/84 ve věci Marshall, SbSD 1986, s. 723.

⁸⁹ Stanovisko Generálního advokáta Poiares Madura ve věci C-303/06 Coleman versus Attridge Law and Steve Law ze dne 321. března 2008.

⁹⁰ Rozsudek Evropského soudního dvora č. 249/96 ve věci Lisa Jacqueline, SbSD 1998, s. I-621.

⁹¹ Rozsudek Evropského soudního dvora č. 13/94 ve věci P. versus S. a Cornwall, SbSD 1996, s. I-2143.

⁹² Rozsudek č. 260/89 ve věci Elliniki Radiofonia, SbSD 1991, s. I-2925.

⁹³ Rozsudek č. C – 415/93 ve věci Bosman, SbSD 1995, s. I – 4921.

osobnosti⁹⁴, ochrana soukromí⁹⁵ a ochrana obydlí⁹⁶). Čtvrtou skupinu tvoří práva vztahující se k ochraně vlastnictví a k ochraně podnikání (např. ochrana vlastnictví⁹⁷, ochrana majetku a práva na podnikání⁹⁸, svoboda pohybu osob⁹⁹ a svoboda podnikání¹⁰⁰). Pátou skupinu tvoří práva judiciální procesní povahy (např. právo na spravedlivý proces před nezávislým a nestranným soudem¹⁰¹, právo na obhajobu ve správním řízení¹⁰², zákaz retroaktivity¹⁰³ a právo na spravedlivý proces, včetně ochrany před sebeobviňováním¹⁰⁴).

II. 4 Listina (Charta) základních práv EU¹⁰⁵

Tento bezesporu významný dokument byl slavnostně vyhlášen 7. – 9. prosince 2000 na summitu Evropské unie ve francouzském Nice. Ve své původní podobě byla vyhlášena ve formě společné politické Deklarace Rady, Komise a Evropského parlamentu, tedy jako dokument právě nezávazný.¹⁰⁶ Představuje základní a jediný ucelený souhrn základních lidských práv a svobod přijatých v rámci EU.¹⁰⁷

Úsilí, které vedlo k právní závaznosti Charty, zapříčinilo zapojení jejího textu do druhé části Smlouvy o ústavě pro Evropu.

O vypracování Charty bylo rozhodnuto na summitu EU v Kolíně nad Rýnem v červnu roku 1999. Na zasedání Evropské rady ve finském Tampere téhož roku byl vytvořen Konvent složený ze zástupců národních parlamentů a Evropského parlamentu, jež měl za úkol vytvořit kodex práv platný pro celou

⁹⁴ Rozsudek č. 29/69 ve věci Stauder, SbSD 1969, s. 419.

⁹⁵ Rozsudek ESD č. 47/87 a 227/88 ve věci Hoechst v. Komise, SbSD 1989, s. 2859.

⁹⁶ Rozsudek č. 136/79 ve věci National Panasonic versus Komise, SbSD 1980, s. 2033.

⁹⁷ Rozsudek č. 44/79 ve věci Hauer, SbSD 1979, s. 3727.

⁹⁸ Rozsudek č. 4/73 ve věci Nold, SbSD 1974, 491.

⁹⁹ Rozsudek č. 41/74 ve věci Van Duyn v Home Office, SbSD 1974, s. 1337.

¹⁰⁰ Rozsudek č. 81/87 ve věci Daily Mail, SbSD 1988, s. 5483, rozsudek č. 107/83 ve věci Klopp, SbSD 1984, s. 2971.

¹⁰¹ Rozsudek č. 100-103/80 ve věci Musique Diffusion, SbSD 1983, s. 1825.

¹⁰² Rozsudek ESD č. 47/87 a 227/88 ve věci Hoechst v. Komise, SbSD 1989, s. 2859.

¹⁰³ Rozsudek č. 63/83 ve věci Regina versus Kirk, SbSD 1984, s. 2689.

¹⁰⁴ Rozsudek č. 347/87 ve věci Orkem, SbSD 1989, s. 3283.

¹⁰⁵ Viz příloha č. 4: „Listina základních práv Evropské unie“.

¹⁰⁶ Blíže viz BELL, Mark. *Anti - discrimination Law and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2002. s. 24. ISBN 0-19-924450-2.

¹⁰⁷ VESELÝ, Zdeněk. *Smlouvy, pakty, dohody*. Druhé rozšířené vydání. Praha: Nakladatelství Epoque, 2006. s. 88. ISBN 80- 86328-95-3.

unii. Pozici předsedy konventu vykonával bývalý německý prezident Roman Herzog.

Po celý rok 2000 se vedly v Evropské unii diskuze o tom, jakou váhu má dokument mít. Evropská komise, Evropský parlament i Francie jako pořadatel schůzky v Nice navrhovaly, aby Charta byla rovnou začleněna do ustavujících smluv Evropské unie, pak by dodržování práv v ní uvedených bylo soudně vymahatelné.¹⁰⁸

Vzhledem k výjimečnosti a obtížnosti tohoto dokumentu se předpokládalo, že jeho vypracování nebude bez problémů. Spolu s Chartou se zvedla vlna kritiky zejména z řad katolické církve, která nesouhlasila s náboženskou neutralitou dokumentu. Také odbory žádaly větší zdůraznění práv v sociální oblasti.

Výjimečnost tohoto kodexu spočívá zejména v tom, že poprvé katalogizuje práva dříve deklarována v jiných dokumentech, ale také v tom, že deklaruje a rozvíjí práva zcela nová, která jsou signifikantní pro nadnárodní seskupení a realizována zatím pouze v rámci Evropské unie. Tato teze vyplývá zejména z obsahu Charty, kde je zakotveno široké spektrum práv pro občany Evropské unie. Výjimečnost lze také spatřovat v unikátní struktuře tohoto dokumentu.¹⁰⁹

Obsahem Charty je Preambule a sedm kapitol, které zahrnují 54 článků. Preambule zakotvuje především přihlášení se k hodnotám lidské důstojnosti, svobody a solidarity, dále se též hlásí k zásadám demokratičnosti a právního státu. Významnou úlohu přikládá respektu ke kulturním odlišnostem a tradicím jednotlivých evropských národů.

V první kapitole je zakotvena problematika důstojnosti (tj. nedotknutelnost osobnosti, právo na život, právo na integritu osobnosti, zákaz mučení a nelidského zacházení a zákaz nucených prací a otroctví). Druhá kapitola se týká práv souvisejících se svobodou člověka, práv politických, stejně jako práv sociálních a hospodářské povahy (tj. právo na svobodu a bezpečnost, ochrana soukromí, ochrana údajů osobního charakteru, právo uzavření sňatku, svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, svoboda projevu a právo na informace, svoboda shromažďování a sdružování, svoboda podnikání atd.)

¹⁰⁸ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJ, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované vydání. Praha: Prospektrum, 2002. s. 333. ISBN 80-7175-077-8.

¹⁰⁹ Podrobněji viz STRÁŽNICKÁ, Viera; ŠEBESTA, Štefan. *Človek a jeho práva. Medzinárodná úprava ochrany ľudských práv*. Bratislava: Nakladateľství Jaga, 1994. s. 12. ISBN 80-85506-30-0.

Třetí kapitola obsahuje práva zaměřená na rovnost (tj. zákaz diskriminace, rovnoprávnost mužů a žen, atd.).¹¹⁰ Čtvrtá kapitola pojednává o solidaritě (tj. právo zprostředkování práce, právo na kolektivní vyjednávání, ochrana zdraví, ochrana spotřebitele). Tato kapitola je programově zaměřena zejména na práva ekonomická a sociální. V tomto kontextu je zapotřebí upozornit na skutečnost, že právě tato práva se stala při začleňování do Listiny (Charty) předmětem sporu. Pátá kapitola zakotvuje práva občanská (tj. především právo volit a být volen do Evropského parlamentu či místních zastupitelstev, petiční právo, svoboda pohybu a pobytu, právo na přístup k dokumentům, diplomatická a konzulární ochrana atd.). Šestá kapitola s názvem „Spravedlnost“ zakotvuje ustanovení poskytující garance, jež jsou signifikantní pro právní stát. V této části Listiny se setkáváme s rektifikací klasických procesních zásad, jako jsou například presumpce nevin, zásada zákonnosti a přiměřenosti trestu, zásada ne bis in idem atd. Sedmá kapitola obsahuje Všeobecná ustanovení.

Ustanovení obsažená v této kapitole vzhledem ke svým formulacím vyvolávají řadu kontroverzních a zatím nezodpovězených otázek. Zejména je to čl. 51 odst. 2 Listiny, který deklaruje, že: *„Tato Listina nezakládá novou pravomoc ani nový úkol pro Společenství či Unii, ani nemění pravomoci a úkoly stanovené ve Smlouvách.“* Při zachování této z našeho hlediska nanejvýš nevhodné formulace pak Listina neznamená nic jiného, nežli pouhý soupis již dříve deklarovaných práv, což určitě nebylo záměrem autorů Listiny a neodpovídá slavnostnímu charakteru jejich vyhlášení.¹¹¹

Ne všechny státy Evropské unie však s Listinou ve všech směrech souhlasí. Příkladem mohou být výjimky z Listiny pro Spojené království a pro Polsko. Britové i Poláci si výjimky vyjednali z důvodných obav z velkého vlivu Evropského soudu v oblasti lidských práv. Dle jejich mínění by se mohlo bez takto vyjednané výjimky měnit polské či britské vnitrostátní právo. Zvláštní, a pro některé země nepříjemná situace nastala, když prezident České republiky

¹¹⁰ Blíže viz BRÖSTL, Alexander. K niektorým otázkam vývoja ľudských práv a základných slobod. In Zborník z medzinárodnej konferencie „Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia“ konanej dňa 9.-10. decembra 1999. Trnava: PF Trnavskej Univerzity, 2000. s. 23-24.

¹¹¹ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. s. 218. ISBN 978-80-7201-710-2.

Václav Klaus odmítl podepsat Lisabonskou smlouvu¹¹², k níž se Listina základních práv EU váže. Jednalo se o situaci, kdy prezident Klaus odmítl podepsat Lisabonskou smlouvu do doby, než bude existovat výjimka z Listiny práv Evropské unie. Obával se, že v případě, že by nebyla pro Českou republiku sjednána tato výjimka, mohlo by dojít k prolomení tzv. „Benešových dekretů“. Je nutné též připomenout, že k českému prezidentovi se v době požadavku tohoto instrumentu připojil též slovenský premiér Fico s návrhem, aby Slovensko dostalo tuto výjimku též s odůvodněním, že Slovenská republika je jedním z nástupnických států bývalého Československa a tzv. „Benešovy dekrety“ jsou i její nedílnou a neopomenutelnou historickou částí. Opačný názor zastával a zastává maďarský exministr zahraničí Péter Balázs, který ke konci října 2009 prohlásil, že Maďarsko nebude souhlasit, aby Evropská unie udělila výjimku České republice v Lisabonské smlouvě – pokud v ní budou zmíněny Benešovy dekrety.¹¹³ Balázs také uvedl, že Lisabonská smlouva nemá nic společného s historickými právními dokumenty, protože utváří budoucnost. Česká republika si však výjimku i přes nechuť některých zahraničních i domácích politiků vymohla. Její nejvýznamnější složkou je dozajista vyloučení vymahatelnosti sociálních práv, která tvoří obsah hlavy IV. Listiny základních práv Evropské unie. Tento instrument bude mít formu nového protokolu o třech odstavcích¹¹⁴. Patrně by se mělo jednat o obecnou výjimku, kterou si již dříve vyjednali Polsko a Spojené království. Text výjimky připravila švédská vláda, která v současnosti Unii předsedá. Švédský premiér Fredrik Reinfeldt ujistil sousední státy, že výjimka pro Českou republiku z Listiny na ně nebude mít žádný vliv. I maďarská vláda, prostřednictvím ministra zahraničí, která proti tomuto instrumentu hlasitě argumentovala, nakonec s výjimkou souhlasila. Českou výjimku budou muset ještě schválit národní parlamenty všech 27 členských států. Udělají to zřejmě

¹¹² GERLOCH, Aleš; WINTR, JAN (eds). *Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 378 s. ISBN 978-80-7380-192-2.

¹¹³ Podrobněji k problematice viz POLOCHOVÁ, Iveta. Maďarsko komplikuje výjimku pro ČR v Lisabonu, odmítá zmínku o dekretech. [cit. 26.10.2009]. Dostupné na World Wide Web <http://www.zpravy.idnes.madarsko-nesouhlasí-s-vyjimkou-pro-cesko-v-lisabonske-smlouve-p76-zahranicni.asp?c=A091026_114820_zahranicni_ip1_cz>.

¹¹⁴ Článek 1: „Protokol číslo 30 o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a v Spojeném království se bude vztahovat také na Českou republiku.“ Článek 2: „Název, preambule a operativní část protokolu číslo 30 budou upraveny tak, aby odkazovaly na Českou republiku, stejně jako odkazují na Polsko a Spojené království.“ Článek 3: „Tento protokol bude připojen ke Smlouvě o Evropské unii a ke Smlouvě o fungování Evropské unie“.

při očekávaném vstupu Chorvatska do Evropské unie. Podle šéfa Evropské komise José Barrosa není vyšší počet zemí s výjimkou z Listiny základních práv EU překážkou. Je daní pouze za rozmanitost společenství.

II. 4. 1 Charakter Listiny (Charty)

Při vyhlášení Charty základních práv existují v Evropě jednotlivé stupně (úrovně) zajišťování ochrany lidských práv, které se vzájemně ovlivňují¹¹⁵. Tímto stupněm je stupeň Rady Evropy, stupeň národních ústav a jako poslední stupeň právního systému Evropské unie¹¹⁶.

Z tohoto důvodu je Charta základních práv Evropské unie (Charta či Listina) inspirována třemi různými, i když navzájem propojenými prameny práva, kterými jsou: evropské právo, právo Evropské úmluvy o lidských právech (včetně obou sociálních chart) a vnitrostátní právo členských států Unie.

Tyto dva odlišné systémy, nevyjímaje použití opravných prostředků, jsou tedy ovládány nezávislými soudními orgány, které mají povahu nejvyšší autority ve své oblasti, a které jsou na sobě naprosto samostatné.

Koexistence dvou nejvyšších soudních dvorů, tj. Evropského soudního dvora a Evropského soudu pro lidská práva, které oba mají nezávislou pravomoc vykládat a aplikovat tentýž text (Evropskou úmluvu o lidských právech), může mít za následek existenci navzájem si odporujících výkladů. To však může představovat cestu k postupnému zničení či podkopání právní jistoty a důvěryhodnosti celého systému. Vzhledem ke skutečnosti, že se oba výše uvedené soudy řídí vlastními metodami, je existence navzájem si odporujících výkladů velmi pravděpodobná. Evropský soud pro lidská práva interpretuje Úmluvu podle vlastních cílů Evropské úmluvy o lidských právech, zatímco Evropský soudní dvůr ji vykládá podle cílů Společenství. Takto uvedené cíle se nemusí vždy nezbytně shodovat. Hlavním cílem Evropské úmluvy o lidských právech je zejména ochrana jednotlivce jako lidské bytosti, zatímco cílem

¹¹⁵ Dále srov. PIKNA, Bohumil. *Dokumenty s komentářem ke studiu evropského práva se zaměřením na oblast vnitřních věcí*. Praha: Policejní akademie ČR, 2001. 383 s. ISBN 80-7251-058-4. Dále viz PIKNA, Bohumil. *Výběr dokumentů ke studiu evropského práva s úvodním výkladem - oblast justice a vnitřních věcí*. Praha: Policejní akademie ČR, 2003. 253 s. ISBN 80-7251-112-2.

¹¹⁶ Blíže k problematice viz PIKNA, Bohumil. *Evropská unie. Vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv (na pozadí boje s mezinárodním terorismem)*. 1. vyd. Praha: Linde, 2002. 473 s. ISBN 80-7201-383-1.

Společenství je mimo jiné i snaha o prosazování hospodářské a sociální integrace v intencích evropského práva.

Charta, jak již bylo uvedeno výše, byla slavnostní formou vyhlášena na zasedání Evropské rady ve francouzském Nice ve dnech 7. – 9. prosince roku 2000. Specifikem tohoto významného dokumentu je, že nebyl přijat jako smlouva a tudíž nemůže mít právní důsledky. Charta má spíše charakter politicko-morálního dokumentu, který nemá za následek vznik nových právních závazků. Vyhlášení Charty bylo tedy spíše chápáno jako politická záležitost. Z důvodu nezávaznosti celé deklarace nelze hovořit ani o její právní platnosti. Předpokladem však bylo, že se stane součástí v současné době hodně diskutované „Evropské Ústavy“, kterou Česká republika v loňském roce ratifikovala. V této ústavní smlouvě se měla Charta jmenovat „Listina“.

Určitá ustanovení Evropské úmluvy o lidských právech byla Chartou základních práv Evropské unie přijata a převzata jako vlastní. Stejně tak tomu bylo i v případě určitých ustanovení národních ústav členských států Evropské unie.

II. 4. 2 Smysl a přínos Listiny (Charty)

Charta tak poprvé v ucelené, systematizované a transparentní podobě zakotvuje práva jednotlivců na komunitární a unijní úrovni a je právem považována za významný krok k upevňování „Evropy občanů“¹¹⁷.

Chartu můžeme definovat jako katalog lidských práv, ve kterém jsou zakotvena a soustředěna všechna práva, která byla obsažena v různých národních či mezinárodních dokumentech. Tím se fakticky tento evropský a můžeme říci celosvětově významný dokument stává podstatou evropského práva, pokud jde o základní práva občanů.

Přínos Charty můžeme definovat dozajista tím, že jako nadnárodní dokument zajistila přehlednost, jasnost a ucelenost norem, které byly do té doby obsaženy v národních a mezinárodních kodifikacích základních práv a svobod. Tím, že byla všechna tato práva zakotvena do jednoho dokumentu, zlepšilo se

¹¹⁷ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. První ucelený katalog základních práv Evropská unie – Charta. *Právník*, 2001, č. 6, s. 587.

tím postavení Evropského soudního dvora, kterému Charta ulehčuje komunikaci mezi soudem a účastníky řízení.

Symetrický text Charty přináší též kromě shromažďovací a recepční funkce též významné níže uvedené inovace.¹¹⁸

Veškerá práva osob, tj. práva občanská, politická, hospodářská a sociální, stejně tak i práva vztahující se pouze k občanům Evropské unie, jsou přehledným způsobem shrnuta do jediného kodexu. Tím je výrazným způsobem posílen princip nedělitelnosti těchto práv. Charta zároveň překonává nebo do určité míry oslabuje jednotlivé rozdíly mezi občanskými a politickými právy na straně jedné a hospodářskými a sociálními právy na straně druhé. Charta koncentruje tato práva kolem důležitých instrumentů, jakými jsou zejména lidská důstojnost, občanství a spravedlnost, základy svobody, rovnost, solidarita.

Prostřednictvím principu univerzalizmu můžeme konstatovat, že práva, která jsou v Chartě uvedena (až na několik výjimek), náleží všem osobám bez ohledu na jejich národnost, rasu, náboženské vyznání nebo místo pobytu. Rozdíly lze spatřovat pouze v tom, že některá práva jsou vázána na občanství Evropské unie a jiná jsou vázána na určitý status, např. práva dítěte či některá sociální práva pracujících.

Vedle nově vzniklých práv, jako je např. ochrana osobních údajů, jsou v Chartě zakotvena též práva, která se budou v budoucnosti dále vyvíjet (např. v oblasti informačních technologií a genetického inženýrství). Můžeme tedy konstatovat, že text Charty má „nedokončený či dočasný“ charakter.

Charta též zahrnuje právo na dostupnost dokumentů nejdůležitějších orgánů Evropské unie, tudíž můžeme hovořit o splnění požadavků na přehlednost a nestrannost ve správě administrativy EU.

Evropská komise v souvislosti s hodnocením Charty konstatovala, že Charta nabízí přijatelné řešení následujících otázek:

Uznání funkční samostatnosti evropského práva: důležitost spočívá v začlenění Charty do právního řádu Evropského společenství/Evropské unie harmonicky s respektem k jeho právním principům. To se týká zejména oblasti mezinárodního, ale též národního práva členských států Unie.

¹¹⁸ Communication from the Commission on the legal nature of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. Brussels, Commission of the European Communities, 2000, 7 s.

Řešení vztahu mezi Chartou a Evropskou úmluvou o lidských právech: rozdílnost mezi právy a svobodami garantovanými Evropskou úmluvou o lidských právech a právy zakotvenými v Chartě a rozdílnost mezi rozhodnutími Evropského soudního dvora v Lucemburku a Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku je přijatelně řešena článkem 52 odst. 3 Charty tím, že práva zakotvená v Chartě, odpovídají svým pojetím i rozsahem právům garantovaných Evropskou úmluvou, a to bez dopadu na autonomii evropského práva. Tím též vylučuje riziko případných rozdílů mezi rozhodnutími obou těchto soudních institucí.

Vztah mezi Chartou a pravomocemi orgánů Evropské unie a respekt k principu subsidiarity: Chartu nelze považovat za instrument, který by rozšiřoval pravomoci Společenství (potažmo orgánů EU). Princip subsidiarity musí být respektován a garantován.

Vztah mezi Chartou a národními ústavami: Charta nenahrazuje národní ústavy členských států Unie, pokud jde o respekt k základním právům na národní úrovni. Rovněž v případě, že Charta bude začleněna do smluv, nedojde k žádné změně vztahu mezi evropským primárním právem a právem členských států Unie.

Zesílení právní jistoty: Charta bude sloužit jako „směrovka“ při interpretaci základních práv pro Evropský soudní dvůr, který musel dosud využívat nesourodé a někdy i neurčité zdroje.

Charta již ve své současné podobě představuje moderní a významný výkladový text. Samotná práva v ní uvedená, jakými jsou např. garance svobodných voleb, respektování menšin a úcta k vládě patří bezesporu mezi ústřední body budoucího vývoje Evropské unie.

OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV VE VNITROSTÁTNÍM MĚŘÍTKU

I. Ochrana lidských práv v České republice

I. 1 Ochrana lidských práv státem

Garantování ochrany lidským právům se stalo jedním z prvních úkolů nově vznikajícího a postupně se rozvíjejícího československého státu po revoluci v roce 1989. První zmínku ochrany lidských práv můžeme najít již v listopadu roku 1989, kdy v Provolání Občanského fóra byl vznesen požadavek na propuštění všech vězňů svědomí. Důraz na lidská a občanská práva byl též proklamován ze strany tehdejšího Občanského hnutí.

Autoři Ústavy Československé federativní republiky měli při tvorbě tohoto státoprávního dokumentu významné předsevzetí, a tím bylo zejména zakotvit do Ústavy problematiku lidských práv. Ta měla zaujímat v tomto základním zákoně jedno z nejvýznamnějších míst. Z tohoto důvodu bylo i přes negativní ohlas skupiny pravicových politiků rozhodnuto, že Listina základních práv a svobod, bude nedílnou součástí Ústavy Československé federativní republiky. Listina základních práv a svobod byla sepsána a přijata Federálním shromážděním ČSFR. Na základě rozhodnutí o rozdělení Československého státu na Českou republiku a Slovenskou republiku byla následně 16. prosince 1992 přijata jako součást ústavního pořádku České republiky. Obsahem Listiny je souhrn nejvýznamnějších lidských práv a svobod. Ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. § 1 odst. 1 byla stanovena její nadřazenost nad zákony (i nad zákony ústavními).

Je nutné zdůraznit, že po revoluci v roce 1989 se sice o nové ústavě diskutovalo, ale až do rozdělení federace platila původní Ústava z roku 1960, ve znění ústavního zákona o federalizaci z roku 1968 a dalších dílčích změn po roce 1989. Nicméně komplexní „Ústava ČSFR“ přijata nikdy nebyla.

Kromě Listiny základních práv a svobod je vyjádřena také závaznost mezinárodních smluv vztahujících se k lidským právům a základním svobodám. Touto problematikou, tj. závazností přijatých a ratifikovaných mezinárodních smluv, se zabývá článek 10 Ústavy České republiky.

Je nutné též zdůraznit tu skutečnost, že hlavním a neodmyslitelným úkolem státu a jeho institucí je chránit a garantovat práva jeho obyvatel. Institucemi, které tuto ochranu mají poskytovat, jsou zejména soudy, parlament jako tvůrce zákonů a vláda (moc výkonná), jejichž úkolem a posláním je zajišťovat a vykonávat potřeby obyvatel. Práva jednotlivých občanů státu jsou však také bezesporu spojena s povinností tyto práva chránit, zabezpečit možnost jejich výkonu.

Ochrana lidských práv soudy

Soudy můžeme obecně členit na civilní a trestní, dále soudnictví správní a ústavní. Soustavu soudů České republiky tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, Vrchní soudy, Krajské soudy a Okresní soudy. Zvláštní postavení má Ústavní soud České republiky.

Soudy jsou obvykle chápány jako prostředek či nástroj represivního charakteru. Hlavním cílem a účelem těchto státních institucí je především ochrana práv občanů daného státu. Soudní ochranou se zabývá Listina ve své hlavě V. V článku 36 odstavce 1 zakotvuje oprávnění každého domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod upravuje ve svém článku 6 právo na spravedlivý proces. V odstavci 1 této úmluvy je zakotveno právo každého, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým soudem. Pro ochranu lidských práv v České republice hraje významnou úlohu též Ústavní soud, u kterého má občan právo podat stížnost v případě zásahu do jeho ústavně zaručených práv a svobod.

Ochrana Parlamentem České republiky

Parlament ČR je dvoukomorový. Je tvořen Poslaneckou sněmovnou a Senátem. Při zákonodárné činnosti musí poslanci i senátoři zvažovat, zda-li

každá norma, jež posuzují, je v souladu nejen s Listinou základních práv a svobod, ale též je-li v souladu s mezinárodními smlouvami o lidských právech.

V oblasti lidských práv probíhá přijímání nových norem tak, že petiční výbor vybere jednotlivé úryvky (texty) navrhovaných zákonů a novel, které by mohly mít určitý dopad na lidská práva a upozorní na případné kolize. Plénum poté tyto případné nesrovnalosti uvede na správnou míru.

Významným úkolem Parlamentu, je též souhlas s ratifikací mezinárodních smluv o lidských právech včetně jejich dodatků a opčních protokolů.

V oblasti lidských práv je též významným úkolem Parlamentu ČR vyjadřování se ke zprávám, které jsou předkládány Veřejným ochráncem práv a zprávám předkládaným vládním zmocněncem pro lidská práva.

Kromě výše uvedených úkolů Parlamentu je nutné říci, že jeho členové, tj. poslanci a senátoři – se po doporučení vlády - vyslovují k zahraničním misím, jejichž hlavním cílem je ochrana lidských práv a k misím humanitárním vysílaným do konfliktních zón celého světa (např. Irák, Afghánistán apod.). Na základě článku 39 odst. 3 Ústavy je k vyslání ozbrojených sil do zahraničí nutný souhlas nadpoloviční většiny všech poslanců a všech senátorů.

Ochrana Vládou České republiky

Samozřejmostí každého demokratického státu je, že problematikou lidských práv se zabývají všechny vrcholné státní orgány včetně vlády. Česká republika je do značné míry zemí mnohonárodnostní. Můžeme říci, že pro klidné soužití všech těchto národnostních skupin bylo již mnohé vykonáno. Nutností je však tyto menšiny ochraňovat, odstraňovat předsudky, snažit se o jejich začlenění do většinové společnosti, apod.

Ve vládě České republiky je odpovědný za oblast lidských práv ministr vlády České republiky pro lidská práva. Ve spolupráci s vládními úředníky a odborníky se zabývá nejen dodržováním lidských práv, ale též národnostními a etnickými menšinami. V oblasti, kde hrají lidská práva prioritní roli, zastává významnou úlohu tzv. antidiskriminační zákon, jehož obsahem je zejména rovný přístup ke vzdělání, práci, sociálním výhodám. Dále zákon obsahuje zákaz diskriminace z důvodů rasy, původu, sexuální orientace, věku apod.

Ochrana Radou vlády pro lidská práva

Rada byla zřízena usnesením vlády České republiky č. 809 ze dne 9. prosince 1998. Je poradním orgánem vlády České republiky v oblasti lidských práv a základních svobod. Hlavním cílem je zejména poskytnout těmto právům a svobodám účinnou ochranu. Neméně významným úkolem je monitorování dodržování a naplňování nejen Listiny základních práv a svobod, ale i samotné Ústavy a dalších norem upravujících lidsko-právní tematiku.

Rada též monitoruje dodržování mezinárodních závazků České republiky, které se vztahují k lidským právům (např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Úmluva o ochraně základních lidských práv a základních svobod, Úmluva o právech dítěte, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace apod.)

Každým rokem Rada vydává zprávu o stavu lidských práv v České republice. Rada se ve spolupráci s nevládními organizacemi a s ústředními orgány státní správy podílí na plnění jednotlivých závazků vlády, které spočívají v podávání zpráv o plnění mezinárodních paktů.

Ochrana Policií ČR

Policie České republiky ač není orgánem, ale ozbrojeným sborem veřejné správy, patří k institucím, které garantují ochranu lidských a občanských práv. Současný vzestup kriminality na poli extremismu vyvolává nezbytné represivní akce, které musí být vedeny v souladu se zákonem, a policie se při těchto akcích musí vyhýbat jakýchkoli nepřiměřených zásahů, které by mohly být v rozporu se zákonem.

I. 2 Ochrana lidských práv nevládními organizacemi

Jednou z nejvýznamnějších nevládních organizací na území tehdejšího Československa byla bezesporu **Charta 77**, která vznikla jako nezávislá občanská iniciativa pro obhajobu lidských práv. Její vznik můžeme datovat od počátku roku 1977, kdy vznikla jako reakce na neustálé porušování lidských a občanských práv tehdejším komunistickým režimem, zejména na svobodné vyjadřování názorů, na svobodu pohybu aj.

Po intervenci vojsk Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968 byla tato práva čím dál více oklešťována a mnozí občané se stali bytostmi bez práv a byli vystaveni rozsáhlým persekucím. Od roku 1971 probíhala též persekuce v oblasti vzdělání. Mnozí mladí lidé nebyli přijati na střední a vysoké školy z důvodu politických či jiných názorů jejich rodičů. Za názory, jež byly v rozporu s názory tehdejšího režimu, bylo též mnoho lidí uvězněno.

Podnětem k sepsání Charty bylo uvěznění členů tehdejší undergroundové skupiny Plastic People of the Universe. Skupina kriticky smýšlejících občanů z tohoto důvodu připravila a následně vydala Prohlášení Charty 77. Prohlášení úvodem připomnělo, že 23. března 1976 vstoupily v Československu v platnost dva zmíněné mezinárodní pakty o lidských a občanských právech, které byly jménem ČSSR podepsány už v roce 1968, stvrzeny pak na helsinském setkání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Bylo zdůrazněno, že tyto pakty zaručují svobody a práva, která jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových lidí, a že jejich uzákonění může významně pomoci humánnímu rozvoji naší společnosti. Charta uvítala přistoupení Československa ke zmíněným paktům, ale současně připomněla, že řada základních občanských práv u nás zatím platí jen na papíře.

Pak následoval výčet práv a svobod, které zůstávají iluzorními, neb jsou hrubě porušovány: právo svobody projevu, právo pracovat ve svém oboru bez ohledu na názory, svoboda od strachu, právo na vzdělání, právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu bez ohledu na hranici, ať ústně, písemně nebo tiskem či prostřednictvím umění. Svoboda náboženského vyznání je soustavně omezována mocenskou svévolí.

Prohlášení dále poukázalo na systém faktického podřízení všech institucí a organizací ve státě rozhodnutím aparátu vládnoucí strany a rozhodnutím mocensky vlivných jednotlivců. Upozornilo, že Ústava ČSSR a ostatní zákony a právní normy neupravují ani obsah a formu, ani tvorbu a aplikaci takových rozhodnutí. Charta 77 je tu charakterizována jako volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě. Charta 77 vyrůstá ze zázemí solidarity a přátelství lidí, kteří sdílejí starost o osud ideálů, s nimiž spojili stanovy, stálé orgány

a organizačně podmíněné členství. Patří k ní každý, kdo souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji.

Charta se tak stala zvláštním a novým fenoménem ve společenském, kulturním a politickém životě v Československu a získala veliký ohlas ve světě. Občané tu vzali spontánně, ale současně cílevědomě za svou obhajobu lidských a občanských práv, a to za cenu osobního nasazení a velikých existenčních rizik pro sebe, pro své rodiny a přátele. Když byl daleko později, v lednu roku 1989, podepsán závěrečný dokument Vídeňské následné schůzky KBSE, prohlásil jeden její delegát: „Teď jsem vlastně podepsal Chartu 77.“

Již 23. ledna 1977 byl vydán a zaslán Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR dopis o platnosti mezinárodních paktů o lidských a občanských právech v Československu, a o právu občanů usilovat o jejich realizaci. Jako čtvrtý dokument Charty byl vydán dokument o diskriminačním omezení práva na vzdělání mládeže v Československu, v němž byla odsouzena praxe vzdělanostní persekuce v naší zemi, poukázáno na její mechanismy a nezákonnost. V březnu 1977 vyšla analýza o stavu hospodářských a sociálních práv. V dubnu téhož roku byl vydán dokument o svobodě svědomí a vyznání a o náboženských právech v Československu. V květnu pak vyšel obsáhlý materiál o pracovní diskriminaci signatářů Charty 77 a těch občanů, kteří odmítli Chartu 77 odsoudit - zahrnoval 47 příloh dokumentujících jednotlivé případy. Následovaly dokumenty o diskriminaci spisovatelů v Československu – v říjnu vyšlo prohlášení k nadcházejícímu procesu s Jiřím Ladererem, Otou Ornestem, Františkem Pavlíčkem a Václavem Havlem – v listopadu 1977 vyšla analýza Státní reglementace, zákazy a omezení v oblasti populární hudby, v prosinci 1977 pak další dokument k diskriminaci při výběru mládeže na střední a vysoké školy, k němuž byla připojena dokumentace 30 případů.

Postupně se tematika dokumentů Charty rozrůstala, její signatáři se vyjadřovali i k lidským právům v širším významu, např. k právu na zdravé životní prostředí, k právu na život bez války, k podmíněnosti míru politickou svobodou a demokratickým uspořádáním států, k právu států a národů na svobodu a suverenitu.

Velkou část dokumentů – podepsaných vždy mluvčími – odesílala Charta důsledně příslušným orgánům a organizacím, jimž byly adresovány, ale až na tři

výjimky nedostala nikdy odpověď. Řada dokumentů byla vydávána pouze jako prohlášení či stanovisko Charty. Dokumenty byly zároveň zasílány ČTK, případně jednotlivým redakcím novin či časopisů. Tam byly ovšem – podle pokynů tajné politiky – tabuizovány a zpravidla likvidovány. V činnosti, jež započala Charta 77 pokračoval od roku 1988 Československý výbor.

Český helsinský výbor je významnou nevládní neziskovou organizací, jejímž hlavním úkolem je monitoring, ochrana a uskutečňování lidských práv nejen jednotlivých osob, ale též skupin obyvatelstva (žen, osob důchodového věku, cizinců atd.). Cílem Českého helsinského výboru bylo též vzdělávání v oblasti lidských práv. Je členem Mezinárodní helsinské federace, která má sídlo ve Vídni. Do jeho působnosti patří též vydávání Zprávy ČHV o stavu lidských práv v ČR za uplynulý rok a čtvrtletní vydávání časopisu Lidská práva, který je dostupný v elektronické podobě. Blíže se touto problematikou zabývám ve čtvrté kapitole práce.

Amnesty International – česká sekce, jejímž cílem je zejména ochrana lidských práv a šíření vědomí o lidských právech, která jsou obsažena ve Všeobecné deklaraci lidských práv a dalších významných dokumentech na mezinárodní úrovni.

Český výbor pro UNICEF, je organizace založená roku 1991. Tato dobrovolná a nevládní organizace podporuje zájmy Dětského fondu OSN – UNICEF v České republice. Úkolem tohoto sdružení je informovat veřejnost o činnosti UNICEF, informovat o situaci dětí nejen ve světě, ale i v samotné České republice. Úkolem výboru je také podporování práv dětí a k tomu získávání potřebných finančních prostředků.

Člověk v tísni, je obecně prospěšná společnost (o.p.s.), jejímž hlavním cílem je dbát o dodržování lidských práv ve světě a pomáhat lidem v různých oblastech světa. Tato humanitární organizace uskutečňuje pomoc v různých zemích včetně České republiky (např. odstraňování ničivých následků povodní, které zasáhly ČR v roce 2002).

Společnost člověk v tísni se též snaží zvýšit informovanost české veřejnosti o recentních poměrech v zemích, které jsou sužovány válkami či totalitárním režimem a o globálních problémech současného světa. Z tohoto

důvodu úzce spolupracuje s médii a od roku 1999 každým rokem organizuje mezinárodní festival dokumentárních filmů o lidských právech „Jeden svět“.

Česká společnost na ochranu dětí – občanské sdružení, jejímž hlavním úkolem je dbát o ochranu práv dětí. Na svých internetových stránkách též obsahuje tzv. „růžovou linku důvěry“ pro děti a mladistvé, kteří mají problémy. Tým odborníků jim poskytuje okamžitou pomoc.

DCI – Sdružení zastánců dětských práv – toto sdružení je součástí mezinárodní organizace Defence for Children International, která se zabývá především Úmluvou o právech dítěte a zejména dodržováním práv v ní zakotvených. Jejím úkolem je též spolupracovat na přípravě jednotlivých vládních i nevládních zpráv vztahujících se k plnění této Úmluvy v České republice. Sdružení též spolupracuje se státními institucemi, mezinárodními i českými organizacemi, jejichž hlavním úkolem je monitorovat práva dětí.

Partners Czech je obecně prospěšná společnost. Tato nevládní nezisková organizace je členem sítě Partners for Democratic Change International. Jejím hlavním cílem je podporování demokratických struktur ve společnosti. Podporuje profesní i osobní růst cílových skupin prostřednictvím vzdělávání, poradenství a jiných prospěšných činností. Tímto úsilím se snaží předcházet konfliktům a snižovat napětí. Provádí též jednotlivé školící programy, jak pro nevládní a neziskový sektor, tak pro vládní instituce, školy a privátní firmy.

Společenství Romů na Moravě – tato obecně prospěšná společnost se zabývá podporou integrace Romů do společnosti a snaží se zabránit jejich společenskému vyloučení.

II. Etapizace ústavní úpravy

V průběhu minulého století se kodex základních práv, svobod a povinností platící pro občany, kteří žili a žijí na území České republiky, mnohokrát změnil. Vliv doby a vládních režimů se zpravidla vždy odrážel v rozměru a významu těchto práv a povinností. Těmito režimy mám na mysli zejména období Rakousko – Uherské monarchie, Československé republiky, období Protektorátu Čechy a Morava, ČSSR, ČSFR a České republiky. Při vzniku první Československé

republiky, když československý zahraniční odboj v čele s Tomášem G. Masarykem usiloval o uznání západními spojenci, zdůrazňoval svůj demokratický charakter a své pochopení pro lidská práva a občanské svobody, jež chce plně uplatnit v osvobozené vlasti. Ve Washingtonské deklaraci z 18. října 1918, jež ovlivnila postoj prezidenta Wilsona vůči habsburské monarchii v poslední chvíli, prohlašovala Československá národní rada v čele s Masarykem, že přijímá zásady moderní demokracie, vyjádřené v americké deklaraci nezávislosti, v Lincolnových zásadách a v prohlášení lidských a občanských práv. Dále deklarovala, že Československý stát bude republikou a ve stálé snaze o pokrok zaručí úplnou svobodu svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, slova, tisku a práva shromažďovacího a petičního. Církev bude odloučena od státu. Naše demokracie bude spočívat ve všeobecném právu hlasovacím. Práva menšiny budou chráněny poměrným zastoupením; národní menšiny budou požívat rovných práv. Tyto zásady, vyhlášené krátce před vznikem Československé republiky, se pak promítly do její ústavy z roku 1920.

Před Ústavou z roku 1920 byl přijat dne 28. října 1918 tzv. Recepční zákon, který zřizoval samostatný stát československý. Byl vydán tehdejšími Národním výborem československým jako první zákon nově vzniklého státu československého. První ústava v samostatné Československé republice byla přijata dne 13. listopadu 1918, jednalo se o tzv. Prozatimní ústavu. Z jejího názvu lze vyčíst, že tato ústava měla časovou omezenost do té doby, než bude vytvořena ústava nová. Nová ústava byla vydána roku 1920.

Prozatimní ústava¹¹⁹ z listopadu 1918 předpokládala působení tří nejvyšších orgánů: Národního shromáždění, prezidenta republiky a vlády.

Národní shromáždění se skládalo z 256 poslanců a vzniklo rozšířením dosavadního Národního výboru. Použito bylo stejného klíče, jak byl konstruován Národní výbor v roce 1918, tj. podle výsledků posledních voleb do říšské rady v roce 1911. Parlament byl jednokomorový a byl nositelem zákonodárné moci. Svá rozhodnutí činil za přítomnosti nejméně třetiny poslanců nadpoloviční

¹¹⁹ Blíže k problematice viz GERLOCH, Aleš; HŘEBEJKA, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 1996. s. 17. ISBN 80-7175-041-7.

většinou, ve vybraných záležitostech (změna ústavy, volba prezidenta apod.) bylo třeba dvoutřetinové přítomnosti poslanců a souhlas dvou třetin z nich.

Vláda měla pravomoci v oblasti výkonné a nařizovací. Vláda byla složena ze 17 ministrů, kteří byli voleni Národním shromážděním.

Neméně významné postavení měl prezident volený Národním shromážděním. Jeho pravomoci byly omezené a navíc podmíněny kontrasignací příslušného aktu odpovědným členem vlády. Sám prezident nebyl ze své funkce odpovědný.

Protože pro zástupce Slovenska nebylo možno použít zvolený klíč pro obsazení funkcí poslanců NS, byl pro ně stanoven počet 40 míst. V důsledku jejich námitek došlo ke zvýšení počtu poslanců na 270 první novelou tzv. Prozatímní ústavy (zákon z 11.3.1919 č. 138/1919 Sb. z. a n.). Nadále v Národním shromáždění nebyli zastoupeni představitelé žádné z národnostních menšin.

Druhá ústavní novela (zákon č. 1217/1919 Sb. z.an.) znamenala změny v postavení a vzájemných vztazích ústavních orgánů. Byly rozšířeny zejména pravomoci prezidenta republiky. Podstatnou změnou oproti původnímu znění prozatímní ústavy bylo, že pravomoc jmenovat, odvolávat vládu a její jednotlivé členy přešla z Národního shromáždění na prezidenta republiky, který získal rovněž právo být přítomen schůzím vlády, předsedat jim, vyžadovat si od vlády a jejích členů zprávy, a zvat ji vcelku i jednotlivé členy k poradám. Toto posílené postavení hlavy státu převzala i ústavní listina přijatá v únoru 1920, již činnost tohoto Národního shromáždění vyvrcholila.

V ústavní listině Československé republiky z roku 1920¹²⁰ byla práva, svobody a povinnosti zakotveny zejména v hlavě páté. Ústava deklarovala princip rovnosti, svobodu osobní a majetkovou, svobodu domovní, svobodu učení a svědomí, svobodu tisku, právo shromažďovací a spolkové, právo petiční, listovní tajemství, svobodu projevu mínění a zvláštní ochranu manželství a rodiny. Z povinností zakotvovala brannou povinnost.

Už při samotném přijetí této ústavy byly pokládány otázky, proč byl právě takový výčet zvolen a co bylo rozhodné pro uvedený výběr. Vysvětlovalo se, že

¹²⁰ Blíže k celé problematice viz PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl*. Praha: Linde, 2008. s. 53-70. ISBN 978-80-7201-694-5.

důvody pro zvolení tohoto výčtu byly jednak historické – z kterých ústavních dokumentů jiných zemí se ústavní listina inspirovala – ale i praktické. Šlo o taková práva, která byla podle zkušeností nejvíce porušována státní mocí. Z těchto důvodů bylo třeba jim poskytnout zvláštní ochranu a garanci. Působili však i činitelé mezinárodní.

Uvedený výčet vyjadřoval práva občanů jako jednotlivců, jako samostatných jednotek. Naproti tomu hlava šestá Ústavy zakotvovala ochranu národních, náboženských a rasových menšin. Na jednotlivce se v této části Ústavy nepohlíželo jako na samostatnou jednotku, ale jako na příslušníka větších celků (národnostních, náboženských, rasových). Z tohoto důvodu můžeme konstatovat, že výše uvedená část Ústavy vyjadřuje práva kolektivní.

V ústavním principu rovnosti byla obsažena nejen zásada rovnosti všem občanům před zákonem, ale zrovnoprávnění cizinců a státních občanů. Obsahem bylo též zrušení výsad šlechty. V § 106 ústavní listiny bylo dále zakotveno ustanovení, které vyjadřovalo nadřazenost mezinárodního práva nad právem vnitrostátním. Výjimky u obecně uznané rovnosti při ochraně života a svobody bez ohledu na původ, státní příslušnost, jazyk a rasu nebo náboženství byly připuštěny jen v těch případech, kdy to mezinárodní právo dovolovalo.

Ochrana práv menšin navazovala na poválečný vývoj a diskusi v parlamentě i ve veřejnosti. Vycházela ze smlouvy mezi spojenými a přidruženými mocnostmi, a Československem, podepsané v Saint Germain – en – Laye dne 10. září 1919. Princip rovnosti všech občanů bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství byl obsažen v článku 7. V tomto ustanovení bylo též obsaženo, že bez ohledu na to, že by vláda československá zavedla nějaký úřední jazyk, bude poskytnuto státním občanům československým jiného jazyka, než českého a také možnost, aby před soudy používali svého jazyka jak ústně, tak písemně. Článek 8 obsahoval záruky práv národnostních, náboženských nebo jazykových menšin a článek 9 právo vyučování v jazyce menšin. Článek 14 této smlouvy obsahoval ustanovení: „Československo souhlasí s tím, že předpisy hlav I. a II., pokud se týkají příslušníků menšiny rasové, náboženské i jazykové, zakládají závazky zájmu mezinárodního a požívají záruky Společnosti národů. Nesmějí se měnit, nedá-li k tomu souhlas většina v Radě Společnosti národů“.

Československo souhlasilo výslovně s jurisdikcí mezinárodního Soudního dvora při sporu o dodržování těchto závazků.¹²¹

Tato bezesporu významná smlouva byla přijata Národním shromážděním na podzim 1919 s naprostým pochopením. Všichni pokládali takové závazky za samozřejmé, jak by tomu mělo být v každém civilizovaném, demokratickém a osvíceném státě, jimž Československo chtělo být. Poslanci byli potěšeni také tím, že do mírové smlouvy s Československem nebyl pojat zvláštní odstavec o ochraně židů, jak tomu bylo v případě Polska a Rumunska. Bylo v tom spatřováno uznání západní úrovně Československa. Svou úlohu pravděpodobně sehrály i zásluhy Tomáše G. Masaryka¹²² v boji proti antisemitismu.

Při všech nedostatcích, které mělo Československo v letech 1918 až 1938, nelze mu upřít skutečnost, že si na rozdíl od všech svých sousedů i spojenců v rámci tzv. Malé dohody udrželo svůj demokratický charakter a v něm také respektování, garanci a ochranu lidských práv a základních svobod. Jako příklad můžeme uvést legální existenci komunistické strany a její působení i přesto, že tato strana měla naprosto negativní vztah k republice, zejména v letech 1929-34. To platí též o respektování práv národních menšin a jejich zastoupení v orgánech místní a oblastní správy i v Národním shromáždění, při možnosti používat jejich jazyka i ve styku s úřady atd.

Svým původem ústavní text vycházel z různých předloh – rakouské prosincové ústavy z roku 1867, ústavy francouzské třetí republiky z ledna 1875, ústavy americké ze září 1787 a celé partie byly převzaté z mírových smluv. I když zákonodárce je vždy anonymní, je možné za politického duchovního otce ústavy z roku 1920 považovat Antonína Švehlu. Legislativním průvodcem byl pak profesor Jiří Hoetzel. Ústavní listina se snažila shrnout všechny ústavní normy v jediný celek. Chtěla vytvořit rámec, v němž se měla pohybovat praxe. Těžiště ústavy spočívalo v „technologii moci“, v dělbě moci mezi moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Ústava zakotvila způsob vzniku těchto mocí, jejich kompetence a vzájemné vztahy.¹²³

¹²¹ KOLEKTIV AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1992. s. 56. ISBN 80-85341-28-X.

¹²² BROKLOVÁ, Eva. *Prezident Republiky československé: instituce a osobnost T. G. Masaryka*. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. 143 s. ISBN 80-86495-07-8.

¹²³ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha: nakladatelství Prospektrum, 1996. s. 19. ISBN 80-7175-041-7.

Jedním ze stěžejních problémů efektivity každé ústavy je vztah mezi ústavou *de iure* (psanou) a *de facto* (realizovanou). Text ústavní listiny z roku 1920 byl vcelku vyváženým a uceleným dokumentem, který plnil úlohu základního zákona země, a to v podstatě beze změn. Bylo by však velmi nepřesné se domnívat, že ústavní mechanismus první republiky fungoval bezproblémově a bez poruch (např. třikrát – v roce 1920, 1926 a v září 1938 musela být jmenována úřednická vláda, o neexistenci ústavního soudu v letech 1931-1938 byla již zmínka, stejně tak jako o malé efektivitě nejvyššího správního soudu, celý mechanismus měl sklony k partiokrácii apod.). Přes obecně kladné hodnocení obsahu ústavy z roku 1920¹²⁴, která byla výrazem československé demokratičnosti, obsahoval v sobě ústavní text některé minimálně sporné nebo přímo negativní prvky, které se postupně, v dobových politických souvislostech, staly pro Československo osudnými. Hned v úvodu – v preambuli – se odrazila oficiální linie k národnostní otázce v Československu, idea čechoslovakismu. Jednalo se o konstrukci jednotného, československého národa, takže hlavní problém národnostní otázky v celé historii Československa, vztah českého a slovenského národa, nebyl nejenže řešen, ale ani jako problém nebyl připuštěn. Fakticky tuto zásadu sdílely a prosazovaly české vládnoucí strany. Na druhé straně nelze zakrýt fakt, že ve dvacátých a třicátých letech žilo v Československé republice více Němců než Slováků a byl zde i nezanedbatelný podíl Maďarů. Neřešené národnostní vztahy se vyhroutily koncem třicátých let a vedly nakonec k úplnému zhroucení koncepcí v národnostní problematice a staly se záminkou pro postup Německa, vrcholící níže uvedenou Mnichovskou „dohodou“, což vedlo ke kolapsu, respektive rozpadu celého Československa. Pouze v textu ústavy, v praxi provedeno nebylo, zůstalo ústavní ustanovení o autonomii Podkarpatské Rusi, která byla jednou ze čtyř zemí Československé republiky let 1920–1938.¹²⁵

Demokratický charakter Československa se podařilo ochránit i koncem 20. a začátkem 30. let dvacátého století, kdy v okolních zemích nastoupily fašistické diktatury a demokratičtí uprchlíci z Maďarska, Polska, Rakouska a nakonec i Německa u nás nacházeli útočiště. To bylo samozřejmě trnem v oku vlád těchto

¹²⁴ Blíže viz GRÓNSKÝ, JÁN. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. díl.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1027-2.

¹²⁵ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva.* Praha: nakladatelství Prospektrum, 1996. s. 23. ISBN 80-7175-041-7.

zemí. V té době početně silná německá menšina, která žila především v československém pohraničí, do značné části podlehlá nacistické propagandě a umožnila, aby pod záminkou zájmů a práv národní menšiny Hitler zahájil útočnou kampaň proti Československu vyvolávající krizové ovzduší. Pod záminkou mírového řešení situace došlo pak ke známé dohodě v Mnichově (tzv. Mnichovskému diktátu¹²⁶), ve kterém bylo rozhodnuto o připojení československých pohraničních území s německou menšinou k Německu. Touto dohodou Velká Británie a Francie, tehdejší blízcí spojenci Československa, obětovali Československo Hitlerovi a uvolnili mu cestu do jihovýchodní a východní Evropy v očekávání, že se v oblasti srazí se SSSR a boj vyčerpá oba diktátorské režimy tak, že umožní západním mocnostem obnovit hegemonii postavení v Evropě.

Otázka demokracie a lidských práv byla tak v Mnichově podřízena velmocenským strategicko-taktickým kalkulacím. Ve svých důsledcích vedla pak k tomu, že mocnosti fašistické osy ovládly na čas Evropu a vnutily většině jejich států (včetně poražené Francie) autoritativní režimy, obecně protidemokratické, v nichž lidská práva byla už programově přímo popírána a potlačována ve jménu nadřazené rasy či jinak definovaného národa, jemuž mají být méněcenné národy podřízeny. Zatím co Stalinova diktatura z taktických důvodů byla ochotna hledat spojení na západě a alespoň slovy se hlásit k některým demokratickým principům a v ústavě z roku 1936 uznat i některá lidská práva, jež ovšem v praxi potlačovala, byly fašistické diktatury po této stránce jednoznačně a otevřeně protidemokratické. V boji proti nim stanula otázka lidských práv přímo programově na čelném místě. Vyzdvihli ji mnozí antifašističtí bojovníci – odbojáři v zemích, jímž byl fašistický režim vnucen okupací. Zde můžeme připomenout i Československo. Známým programem byl program „Za svobodu – do nové Československé republiky“, formulovaný hned v počátku odbojové činnosti skupinou intelektuálů, jež už na jaře 1938 vystoupila s iniciativou „Petičního výboru Věrní zůstaneme“, výzvou k obraně ohrožené demokracie a nyní k boji za osvobození země od okupantů a obnově demokracie. Byl koncipován a napsán

¹²⁶ Viz GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny České, svazek XV.a*. 1. vyd. Praha - Litomyšl: Paseka, 2006. s. 683. ISBN 807185-263-3; a dále GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939, Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004. s. 315. ISBN 807185-626-6.

v letech 1939-40, kdy ještě neexistoval mezinárodní svazek mocností proti fašistickým agresorům a kdy tedy zdaleka nebyly tak jasné perspektivy odboje. Přesto se v tomto programu velmi zřetelně vyslovuje cíl obnovy demokracie, její obrody a oproštění od nedostatků, jež ji zatěžovaly v první republice.¹²⁷

Přibližně v téže době se ve svých přednáškách na chicagské univerzitě v roce 1939 a v úvahách v Londýně v dalších letech snažil prezident Beneš (vrchní představitel exilové vlády v Londýně) vystihnout „pojetí důstojnosti, svobody a práv moderního demokratického člověka a občana“. Mezi charakteristické znaky tohoto pojetí patří na prvním místě zejména: „lidská osobnost moderního občana, jeho svoboda myšlení, svoboda přesvědčení, náboženství a víry, jakož i jejich volný projev, jeho práva jazyka a národní kultury musí být plně a důsledně respektovány“.¹²⁸

Připojuje též povinnosti moderního člověka. Touto povinností je zejména ctění pravdy, pěstování snášenlivosti jako výrazu skutečné lidské kultury ve věcech náboženství, politického a jiného přesvědčení, respektování moderní vědy a dále ctění a respektování daného slova, uzavřené smlouvy i dohody a pochopitelně také zákony přijaté ústavními orgány svobodně zvolenými. Tento obraz občanského chování jednotlivce v demokratickém státě odpovídá jeho právům a povinnostem vůči moci, jak byly určeny a zakotveny v ústavě i celém právním řádu demokratické republiky. Protinacistický odboj na vědomí těchto hodnot apeloval, i když v konfrontaci s okupanty byl nucen používat převážně zbraní.

Okupace Československa však v národě do značné míry tyto hodnoty a ideály oslabila, což se projevilo některými akcemi, které následovaly po osvobození. Tyto akce byly sice motivovány racionálními úvahami založenými na zkušenostech posledních let, ale ve své realizaci byly často provázeny nebo přímo řízeny motivem odplaty a postihovaly i nevinné oběti – jak se to projevilo zejména při odsunu německého obyvatelstva, opřeném o příslušné rozhodnutí 4 velmocí z Postupimi roku 1945.

¹²⁷ KOLEKTIV AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1992. s. 59. ISBN 80-85341-28-X.

¹²⁸ *Demokracie dnes a zítra*, Praha, 1946, s. 214.

Univerzální uplatnění demokratických zásad, obsahujících i respektování lidských a občanských práv, bylo vyhlášeným cílem politiky obnovené republiky, jak je vyjadřoval známý „Košícký program“.

Ve svých ustanoveních týkajících se politických práv se vyslovil pro důsledné zrovnoprávnění žen ve všech oblastech politického, hospodářského a kulturního života. Dále konstatoval: „Zaručeny budou plné ústavní svobody, zejména svoboda osobní, shromažďovací, spolčovací, projevů mínění slovem, tiskem i písmem, domovní, listovní tajemství, svoboda učení a svědomí a náboženského vyznání. Diskriminace občanů republiky z důvodů rasových nebude připuštěna“.

Ve vládním programu byla obsažena i významná práva sociální. Vláda přislíbila, že bude usilovat o to, aby všichni průceschopní muži i ženy měli možnost práce a výdělku podle svého výkonu. Na nezbytnosti zakotvení práv osobních a politických i práv sociálních se tehdy dohodly všechny politické strany, byť akcent na různé její stránky byl rozdílný.

Odpovídá tomu zejména text Ústavy, odhlasované Národním shromážděním 9. května 1948¹²⁹ – tedy už po únorovém převratu, jenž zahájil období mocenského monopolu komunistické strany a uplatňování metod stalinismu. Ústava sama byla však výsledkem jednání let 1946-47 mezi stranami jako rovnoprávnými partnery a její zásady i ustanovení odpovídaly proto atmosféře a duchu předúnorového období. Sama Ústava ještě hovořila o ochraně drobného a středního podnikání a nedotknutelnosti osobního majetku (čl. 9) . V I. kapitole o právech a povinnostech občanů byla uvedena jak klasická osobní a občanská práva, tak i ochrana kulturních statků a práva sociální (právo na práci, na spravedlivou odměnu, odpočinek a na zdraví). Záruky osobních svobod, zákonnému postupu vůči občanům v trestních záležitostech, svoboda tisku, stejně jako svoboda svědomí, vyznání, vědeckého bádání a šíření jeho výsledků byly opatřeny pojistkou možnosti omezení zákonem, jež v následujících letech byla rozvinuta až do úplné negace těchto zásad a ustanovení – negace, jež se ve své praxi už ani neohlížela na formální zákonný podklad, jak svědčí průběh četných politických procesů i celých akcí a kampaní zavádějících

¹²⁹ Blíže k problematice viz PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl*. Praha: Linde, 2008. s. 199-211. ISBN 978-80-7201-694-5.

stalinské metody a formy v souladu s Gottwaldovým vyhlášením „základního zákona vývoje lidové demokracie – přiblížení se k sovětskému vzoru.¹³⁰

Velkorysé verbální vyhlášení lidských a občanských práv v Ústavě 9. května¹³¹ ztratilo svou sílu a přesvědčivost už koncem roku 1948 tváří v tvář Všeobecné deklaraci lidských práv, projednávané takřka paralelně s naší ústavou a v orgánech OSN a přijaté Valným shromážděním Spojených národů 10. prosince 1948.

Dalším neméně významným rokem byl rok 1960, kdy byla v červenci přijata tehdejšími Národním shromážděním Ústava Československé socialistické republiky.¹³² Tato ústava změnila především název státu z Československé republiky na Československou socialistickou republiku. Hlavním významem této ústavy bylo především zakotvení socialistického státního zřízení. Zrušila sbor pověřenců a částečně omezila slovenskou autonomii. Platila až do roku 1993, federalizace roku 1968 modifikovala jen formu státu.

Federalizace státu v roce 1968 se nedotkla základní úpravy právního postavení občanů. Novým prvkem byl vznik občanství v národních republikách a změny jeho principů.¹³³

Nová koncepce porozumění podstaty právního postavení občanů nastala v naší společnosti po roce 1989. Výsledkem této nové koncepce bylo přijetí ústavního zákona Federálního shromáždění č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky.

Práva a svobody, tak jak jsou uvedeny v Listině, byly recipovány do ústavního pořádku České republiky. Důležitost těchto instrumentů však nemůže být ukončena recipací do ústavního pořádku. Tato práva musí být ve větším množství provedena dalšími právními předpisy, které budou dané instituty konkretizovat.

¹³⁰ KOLEKTIV AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1992. s. 61. ISBN 80-85341-28-X.

¹³¹ Podrobněji k tomu GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, svazek II*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 510 s. ISBN 80-246-1210-0.

¹³² Blíže viz ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Československá ústava: historie a současnost*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1989. 97 s. ISBN 80-205-0006-6.

¹³³ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky*. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 2002. s. 324. ISBN 80-7175-0778.

III. Koncepce práv a svobod v Ústavě České republiky

Základní lidská práva a svobody můžeme nalézt již v samotné Preambuli Ústavy, která se svým nezávazným charakterem tvoří dnes již nedílnou součást tohoto významného dokumentu. V samotné Preambuli jsou definovány všechny ideje a principy náležející ke každému právnímu státu.

V preambuli¹³⁴ je zakotvena vůle a odhodlání budovat a chránit republiku v duchu hodnot lidské důstojnosti a svobody. V další části je též zakotvena idea občanské rovnoprávnosti a svobody. Neopomenutelnou částí je též deklarování České republiky svobodným a demokratickým státem, který je součástí evropské a světové demokracie. V neposlední řadě uvádí Preambule na svém konci odhodlání řídit se osvědčenými principy právního státu.

První zmínku o lidských právech nalézáme též v hlavě I. Ústavy, a to v článku 4¹³⁵, kde se konstatuje, že základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci. Toto ustanovení je základním atributem právního státu.¹³⁶ Dalším neméně významným článkem je článek 10, který deklaruje, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu. Tento článek zakotvuje inkorporaci těchto smluv o lidských právech a svobodách přímo do vnitrostátního práva, aniž by bylo zapotřebí zvláštního zákona týkajícího se závaznosti těchto smluv.¹³⁷ Neméně významným článkem, který zakotvuje či spíše upravuje

¹³⁴ Jedná se o slavnostní část textu daného písemného dokumentu (např. listin, ústav, zákonů, směrnic aj.). Preambule stanovuje význam, smysl či záměr textu následujícího za preambulí. Preambule Ústavy deklarují typické znaky národa a je též jeho vizitkou. Z každé preambule lze dovodit, jakého odkazu se národ dožaduje, čeho chce docílit a kam směřuje. Zvláštní postavení má v tomto směru preambule Ústavy Irské republiky. Je natolik příznačná k irskému národu, že lze jen velmi těžko vysvětlit pocity Irů: „My, lid Irska, pokorně uznávající všechny závazky k našemu Božímu pánu, Ježíši Kristu, který provedl naše otce staletími těžkých zkoušek, vděčně si připomínající jejich hrdinský a neúnavný zápas za vydobytí nezávislosti, jež našemu národu po právu patří, usilující o podporu obecného blaha s náležitou úctou k prozřetelnosti, spravedlnosti a soucitu s bližními, tímto přijímáme jako zákon a dáváme sobě tuto ústavu.....“

¹³⁵ PAVLÍČEK, Václav; HŘEBEJK, Jiří. *Ústava a ústavní řád České republiky*. Praha: Linde, 1994. s. 46 – 47. ISBN 80-85647-38-9.

¹³⁶ K problematice blíže viz PAVLÍČEK, Václav; HŘEBEJK, Jiří. *Ústava a Ústavní řád České republiky*. Praha: Linde, 1994. s. 46-47. ISBN 80-85647-38-9.

¹³⁷ Viz též PAVLÍČEK, Václav; HŘEBEJK, Jiří. *Ústava a Ústavní řád České republiky*. Praha: Linde, 1994. s. 57-63. ISBN 80-85647-38-9.

základní práva a svobody, je článek 12 odst. 2 Ústavy. V tomto článku je definována nemožnost zbavení státního občanství proti své vůli.

IV. Listina základních práv a svobod¹³⁸

IV. 1 Subjekty a objekty lidských práv

Subjektem základních lidských práv a svobod, tak jak jsou uvedeny v Listině, je především držitel určitých oprávnění, které tvoří obsah těchto práv a svobod. Subjekty jsou v samotné Listině definovány mnohými pojmy, jako je např.: „občan“, „každý“, „nikdo“, „dítě“, „rodiče“, apod.

Subjekt je definován nejčastěji pojmem „každý“. „Každým“ se má na mysli každý člověk. Tímto způsobem je např. vymezen subjekt u práva svobodně rozhodovat o své národnosti (čl. 3 odst. 2 Listiny), dále například u práva na život (čl. 6 odst. 1 Listiny) či u způsobilosti mít práva (čl. 5 Listiny).

Pojmu „nikdo“ je užíváno např. v souvislosti nepřípustnosti porušení listovního tajemství (čl. 13). Hojně užívaným je též pojem „občan“, toho je použito v případě čl. 33 odst. 1, jež se týká bezplatného vzdělání, dále též v čl. 30 odst. 1 tj. práva na přiměřené hmotné zabezpečení.

Objektem práv a povinností, jež jsou obsahem Listiny, jsou zejména hodnoty lidské osobnosti, (tj. zejména zdraví, život, čest, důstojnost aj.), věci a výsledky tvůrčí duševní činnosti.

IV. 2 Struktura a charakter Listiny základních práv a svobod

V této části bych se rád zaměřil na strukturu a charakter Listiny v obecném pojetí. Detailním zkoumáním jednotlivých článků Listiny se budu zabývat

¹³⁸ Listina základních práv a svobod byla formálně vyhlášena usnesením předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 pod č. 2/1993 Sb., kde je též uvedeno, že je součástí ústavního pořádku České republiky. Konkrétněji k problematice viz PAVLÍČEK, Václav; HŘEBEJK, Jiří; KNAPP, Viktor; KOSTEČKA, Jan; SOVÁK, Zdeněk. *Ústava a ústavní řád České republiky, 2 díl – Práva a svobody*. Praha: Linde, 1996. s. 29-30. Dále též GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 2002. s. 331. ISBN 80-7175-077-8. Viz též FLEGL, Vladimír. *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR*. Praha: C. H. Beck, 1997. 256 s. ISBN 80-7179-149-0.

v následujících částech práce, neboť se domnívám, že je důležité se zpočátku nejdříve seznámit s hrubým obrysem daného tématu.

Struktura Listiny základních práv a svobod

- Preambule, kde ústavodárce deklaratorním způsobem evokuje souvislost českého (resp. československého) právního myšlení a svoji právní filosofii, která provází celý ústavní dokument;
- Hlava první, nazvaná Obecná ustanovení;
- Hlava druhá, nazvaná Lidská práva a základní svobody členící se na oddíl první (Základní lidská práva a svobody) a oddíl druhý (Politická práva);
- Hlava třetí, nazvaná Práva národnostních a etnických menšin;
- Hlava čtvrtá, nazvaná Hospodářská, sociální a kulturní práva;
- Hlava pátá, nazvaná Právo na soudní a jinou právní ochranu;
- Hlava šestá, nazvaná Ustanovení společná, tvořící výjimky, interpretační a realizační pravidla a ustanovení o azylu cizincům.

Základní práva můžeme v první řadě specifikovat jako práva v subjektivním slova smyslu (na rozdíl od práva v objektivním smyslu, tj. komplexu právních norem), jimiž disponují především fyzické osoby. Právnícké osoby disponují subjektivními právy pouze v případech, v nichž to povaha základního práva umožňuje (například svoboda vědeckého bádání se vztahuje na univerzity atd.). Z Ústavy vyplývající základní práva mají též základ veřejnoprávní, který je neodmyslitelnou součástí práva veřejného. Subjektivním právem rozumíme oprávnění nositele práv, právního subjektu. V Listině základních práv a svobod je definován takto (čl. 1): Lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti a právech (subjektem lidských práv je každý člověk, subjektem politických práv je každý občan). Toto kategorické ustanovení, které nevyjadřuje pouze demokratickou, ale vyjadřuje též humanistickou koncepci člověka, je hodnotovým jádrem celého kodexu lidských práv. Všechna práva z něho vycházejí a jakákoliv interpretace jiného práva s ním nemůže být v rozporu. I ta základní práva, jež jsou formulována absolutně, jsou podřízena tomuto ustanovení. Už z tohoto ustanovení je zřejmé, že Česká republika je založena na občanském nikoli národním principu, neboť ve společnosti založené na tomto občanském principu

se národní kvality mohou svobodně projevovat. Odlišnosti jakými jsou víra, rasa, pohlaví, jazyk, náboženství a jiné instituty formulované v článku 3 Listiny, nemají žádný vliv na uplatňování základních a občanských práv.

Listina má v určitých částech individualistickou povahu. Subjektivní povaha základních lidských práv umožňuje jejich definování jako práv individuálních. Tímto konstatováním však nevytvářím tezi nepřekonatelných odlišností mezi sociálními a individuálními právy. Individualizace je v tomto případě též diskuzí s totalitní negací lidských práv, která jsou odvozena z jeho lidství a občanství v zájmu „kolektivnosti“ a dějnotvorného poslání státu. Stát, který je založen na demokratických základech a hodnotách, tuto spojitost lidských práv vylučuje. Zákonné omezení základních práv a svobod se váže na podmínky stanovené Listinou, přičemž musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu tak, jak je uvedeno v článku 4 odst. 4 Listiny. Limitování zákonodárné pravomoci odvozené od principu svrchovanosti nenarušuje jeho význam, který je tvořen jednak zákonodárnou kompetencí, ale také jeho funkcí kontrolní vůči vládě a správě.

Listina základních práv a svobod je spolu s ostatními mezinárodními kodexy lidských práv syntézou přesně definovaných práv. Výraz „syntéza“ však neplatí absolutně, neboť konfrontace probíhající v dějinách mezi liberálními, demokratickými a sociálními hnutími nezanikly. I v současnosti jsou zdrojem napětí (např. spor mezi liberály a demokraty o institut referenda). Všechny uvedené tradice – v jejich doktrinní čistotě – spojuje zejména uznání svobody a důstojnosti člověka. Liberální práva, která jsou zahrnuta v prvním oddílu hlavy II. Listiny (jejichž podstatu tvoří přirozená práva na život, svobodu a vlastnictví), garantují svobodu jedince ochranou „soukromé sféry“ před ingerencí a neoprávněnými vstupy státu, včetně záruk svobody pohybu a pobytu, svobody svědomí a přesvědčení, svobody vědeckého bádání a umělecké tvorby, nedotknutelnosti obydlí apod.

Základní práva jsou nejen subjektivním právem každého jedince, ale též i základním prvkem objektivního ústavního a společenského řádu.

Politická práva jsou zakotvena v druhém oddílu hlavy II. Záruka svobody projevu, petičního práva, pokojného shromažďování, záruka svobodného sdružování, účasti na správě veřejných věcí, všeobecného volebního práva, rovného přístupu k veřejným a voleným funkcím v podstatě znamená

zevšeobecnění demokratických vizí svobody. V této neméně významné části je zakotvena a konkretizována svrchovanost lidu, zabezpečená rovností občanského státu, možnosti trvalé součinnosti na řešení věcí veřejného zájmu.

Garance svobodné soutěže politických sil o vedení státu by tedy měla být soutěží o maximální životnost hodnot, které tvoří podstatu demokratického státu a na nichž je takovýto stát založen. Spojení strany a státu, jeho proměna na médium stranické politiky, Ústava a Listina vylučují. Extremistické strany mohou být pozastaveny nebo rozpuštěny jen za podmínek a způsobem stanovených zákonem. Od extremismu musí být odlišována občanská neposlušnost, která – na rozdíl od něho – usiluje o naplnění některé Ústavou uznané hodnoty. Občanská neposlušnost si je vědoma konfliktu s právem a je připravena nést jeho důsledky.

Hlava III. Listiny zakotvuje práva národnostních a etnických menšin. Jejím cílem je chránit menšiny před nátlakem ze strany většinového národa, přes násilnou asimilaci. Chráněno je též i právo jedince změnit svůj národnostní statut asimilací. Princip většiny musí být ve vztahu k menšinám korigován, aby byl překonán jejich handicap a zajištěn jejich všestranný rozvoj. Tato ochrana zajišťující právo na vzdělání a na komunikaci s úřady v mateřském jazyce a na účast při řešení věcí týkajících se menšin nepřímo prokazuje, že občanský princip neznamena národní nihilismus, tj. že nemůžeme očekávat úctu k etnické identitě tam, kde neexistuje úcta k národní identitě vlastní.

V případě národnostních menšin už individuálnost práva postupně přechází v právo kolektivní. Kolektivní charakter se vztahuje i na práva hospodářská, sociální a kulturní, shrnutá ve IV. hlavě Listiny. Tato hlava zakotvuje právo na svobodnou volbu povolání, na svobodné sdružování k obraně sociálních zájmů, na spravedlivou odměnu za práci, na sociální zabezpečení a ochranu zdraví, na vzdělání, příznivé životní prostředí apod. Evropská sociální charta je po této stránce velkorysejší, obsahuje i práva, která se u nás dostala do nemilosti.

Můžeme konstatovat, že na základě jednoty ústavního pořádku, lze i Českou republiku nazývat sociálním státem, ačkoli tento pojem Ústava nezná. Důvodem je liberálně konzervativní averze k této skupině práv. Také pojem sociální tržní ekonomika je diskreditován. Spory, provázející slůvko „sociální“,

patrně zůstanou z větší části scholastické, pokud nedojde ke konfrontaci „tržní ekonomiky“ se skupinou lidských práv, která s ní intenzivně souvisí. V současnosti slýcháme námitky, že pokud tato práva nejsou individuální (nebo dostatečně individuální), tak je nelze pokládat za základní práva. Výraz použitý v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, tj. „svoboda od bídy a strachu“, má sice k liberální svobodě daleko, ale přece s ní jen souvisí tím, že důvody existence bídy a strachu, tj. hospodářské poměry, jsou v podstatné míře v dosahu lidské vůle. Idea sociální spravedlnosti je prostým důsledkem toho, že hospodářské poměry jsou lidské poměry. Spravedlnost je degradována na matoucí iluzi tam, kde se tržní ekonomika v podstatě odlišuje ve prospěch autoregulačních mechanismů.

Sociálně programová základní práva očekávají a vyžadují novou aktivitu státu, která však bude v souladu s kodexem lidských práv. Ústava a Listina přirozeně nemohly přesným způsobem vymezit hranice oprávněnosti vůdčích principů základních práv (svoboda-rovnost, individuální právo-veřejný zájem apod.), a tak jsou kolize v praxi nevyhnutelné, a tím je tvořen prostor pro tvůrčí rozhodování soudů. Pokud jsou však tyto kolizní principy stejně živé, tak mohou spontánně vytvářet a udržovat rovnováhu. Tíží nás však dlouhá minulost, ve které individuální práva byla zcela obětována právům sociálním. Neexistuje nic snazšího než sugesce, že sociální, hospodářská a sociální práva jsou možným zdrojem nové negace individuálních práv.

Hlava V. Listiny zakotvuje právo na soudní a jinou právní ochranu. Zajišťuje právo na spravedlivý, nezávislý a nestranný soud. Deklaruje též zásadní právní principy, vylučující justiční zvůli, tj. např. zásadu presumpce neviny, obhajoby, veřejnosti, není trestu bez zákona, zákaz retroaktivity apod. Tento zvrat v trestněprávní orientaci státu, který znamenal – v důsledku novodobé koncepce lidských práv – proměnu trestního práva, byl a je souběžný se zvýšením kriminality a nezvládnuté svobody, takže se záruky spravedlivé justice a ochrany individua z optiky této „erupce“ jeví jako blahovolnost vůči zločinnosti. V takové optice se prostým zvratem hledá lék proti násilí opět v násilí, v zesílení a ve zrychlení represe, v obnově trestu smrti (jeho zákaz vyplývá z práva na život – čl. 6 odst. 3).

Ústava a Listina řeší (po tragických zkušenostech s totalitními režimy v minulosti) obtížný úkol ochrany demokracie a jejího zachování proti antidemokratickým snahám. Zachování a samostatná existence demokracie je založena na prioritě lidských práv, jejichž ochrana a garance je globálním úkolem. I když je stát mocenskou organizací, důvody a lidské zdroje pro jeho zneužití vznikají z konfliktů v občanské společnosti. Narušuje se tak sociální mír a všeobecně uznávané hodnoty. Ústavněprávní překážky proti extremismu státu se stávají reálnými teprve tím, že se stanou hodnotovou překážkou i v přesvědčení členů občanské společnosti.¹³⁹

IV. 3 Preambule, obecná a společná ustanovení Listiny

Preambule Listiny základních práv a svobod je - můžeme říci - až dokonalou ukázkou přihlášení se k přirozenoprávním idejím. Ústavodárce měl v úmyslu zejména projeviti svou vůli povýšit ochranu lidských a občanských práv na světovou úroveň. Konal tak z důvodu vědomí, že Česká republika vlivem totalitárního režimu mnoho promeškala. Preambule se ve svém úvodu odvolává na návrh České národní rady a Slovenské národní rady. Preambule *expressis verbis*:

- uznává neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana, svrchovanost zákona
- uznává a navazuje na sdílené hodnoty lidství a na demokratickou a samosprávnou tradici našich národů
- morálně odsuzuje dobu potlačování lidských práv a svobod
- připomíná též svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím za osud veškerého života na Zemi
- vyjadřuje vůli, aby se ČSFR zařadila mezi státy, jež tyto hodnoty ctí

¹³⁹ K otázkám přechodu od totalitního režimu k otevřené moderní demokracii a renesance „přirozenoprávní teorie“ viz podrobněji ŠÁMALÍK, František. Právní stát a renesance „přirozeného práva“. *Právník*, 1993, č. 10-11.

Obecná ustanovení¹⁴⁰ Listiny mají zásadní význam nejen pro vymezení postavení fyzických osob, ale i pro charakteristiku ústavního a právního státu. Jsou proto základem pro jakoukoli normotvornou činnost státu (respektive veřejné moci), pro interpretační a rozhodovací činnost Ústavního soudu České republiky.¹⁴¹

Na straně jedné se Listina se svými články 2 a 4 hlásí ke státu a státní moci, na straně druhé v článcích 1 a 3 odkazuje na základní práva a svobody vztahující se k jedinci, zejména tedy k rovnoprávnosti v právech a k jejich nezrušitelnosti.

Článek 1 Listiny nám v první větě zakotvuje pojem svobody, rovnosti¹⁴² a důstojnosti jako atributy každého svobodného jedince žijícího ve svobodné, demokratické společnosti. Základní práva a svobody jsou v Listině v článku 1, můžeme říci věty druhé, označeny jako nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné¹⁴³. Z této formulace a ze samotné Preambule vyplývá, že Listina takto definovaná práva a svobody nezakládá (nevytváří), ale deklaruje je jako

¹⁴⁰ K charakteru úvodních článků Listiny základních práv a svob se vyjádřil Ústavní soud ČR, který konstatoval, že principy obsažené v těchto článcích se vztahují na všechna základní práva a svobody zahrnuté do Listiny a jsou východiskem při jejich interpretaci. Porušení zmíněných ustanovení Listiny proto samostatně zpravidla napadát nelze, respektive nejsou sama o sobě bezprostředně aplikovatelná. Je nutno uvést konkrétní, zejména hmotné základní právo a tomu odpovídající ustanovení Listiny, eventuálně mezinárodního dokumentu, jež mělo být porušeno; srov. k tomu sp. zn. I. ÚS 305/2000, sv. 20, usn. č. 40, s. 357.

¹⁴¹ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované vydání. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 2002. s. 343. ISBN 80-7175-077- 8.

¹⁴² Viz nálezy Ústavního soudu ČR Pl. ÚS 4/95, sv. 4, č. 29, vyhl. pod č. 168/1995 Sb., který deklaruje skutečnost, že „kategorie rovnosti zakotvená v čl. 1 Listiny, náleží k těm základním lidským právům, jež jsou svou povahou sociálními hodnotami konstituujícími hodnotový řád společnosti. V sociálním procesu plní tyto hodnoty funkci spíše jen ideálně typických kategorií vyjadřujících cílové představy, jež se nemohou zcela krýt se sociální realitou a lze je dosahovat jen aproximativním způsobem. Rovnost by se tedy mohla stát univerzálním, každého sociálního tvaru a jevu se dotýkajícím, principem teprve v cíli společenského a historického vývoje, v rámci tohoto vývoje lze však na její důsledné dodržování apelovat jen v určitých mezích.“ Dále též k otázce rovnosti Nález č. 1/ sv. 1 ze dne 21. 12. 1993 sp. zn. Pl. ÚS 19/93, Sb. nál. a usn., svazek 1. S. 1-15, který obsahuje, že „otázku rovnosti před zákonem je třeba posuzovat vždy v souvislosti s povahou sporné věci. Zákodárce musí usilovat o to, aby při posuzování věci zdánlivě, anebo jen v určitých formálních aspektech shodných, uplatnění rovnosti neodporovalo myšlence spravedlnosti a přiměřenosti, jež patří k pojmovým náležitostem právního státu, základního principu ústavního zřízení České republiky.....“.

¹⁴³ Blíže k pojetí jednotlivých atributů lidských práv viz BOGUSZAK, Jiří. Diferenciace lidských práv. „Právník“, 2000, roč. 139, č. 3, s. 254-260. Dále pak GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Pelhřimov: „Dobrá voda“, 2000. s. 149. ISBN 80-86473-01-5. Dále k problematice viz NOVAK, Michal. *Filosofie svobody*. Praha: Vyšehrad, 1998. 237 s. ISBN 80-7021-264-0.

práva přirozená existující nezávisle na Listině. Některá práva jsou přiznána každému, některá se vztahují pouze k občanům.

Demokratické hodnoty státu, jeho náboženská a ideologická neutralita jsou zakotveny v článku 2 odstavce 1. Je zřejmé, že sekulární stát (jakým Česká republika bezesporu je) musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, tzn., že nesmí diskriminovat či naopak bezdůvodně zvýhodňovat některý z náboženských směrů. Z citovaného článku 2 tedy vyplývá, že stát musí být oddělen od konkrétního náboženského vyznání.

Zásada náboženského pluralismu a tolerance je dále upravena v čl. 15 odst. 1 a v čl. 16 Listiny. Čl. 15 odst. 1 Listiny stanoví, že svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena a že každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání. Podle čl. 16 Listiny má každý právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu (odst. 1). Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech (odst. 2). Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých (odst. 4). Jak již Ústavní soud vyslovil v minulosti, na rozdíl od svobody svědomí a náboženského vyznání, u níž Listina výslovně nestanoví žádné podmínky pro její omezení, lze svobodu výkonu náboženství nebo víry omezit zákonem z uvedených důvodů. Jde zde však přitom o možnost omezení výkonu těchto práv, nikoliv jejich úpravu státem (usnesení z 8.10.1998 sp. zn. IV. ÚS 171/97, Ústavní soud : Sbírka nálezů a usnesení, sv. 12, str. 457 a násl.).

Zásady, že „každý může činit, co není zákonem zakázáno“ a „nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“ jsou zakotveny v odstavci 2 a 3 článku 2. Takto deklarované zásady jsou ústředními zásadami každého suverénního demokratického, a zejména právního státu. Občanům takovýchto států je dovoleno vše, co zákon nezakazuje, tj. ukládat zákazy, příkazy či povinnosti lze jen na základě zákona. Limity státní moci lze určit pouze primárními právními předpisy, tzn. ústavními zákony a zákony, nikoli předpisy sekundárními.

Každému demokratickému právnímu státu je dovoleno jen to, co stanoví zákon. Při dodržování těchto výše uvedených zásad můžeme hovořit o státě, jako o státě právním. Můžeme o něm tedy hovořit jako o státě, který v zájmu pořádku a právní jistoty vyžaduje dodržování práva od občanů, sám se tímto právem řídí a nezneužívá svého silnějšího postavení vůči občanovi.

Článek 3 Listiny odst. 1 zakotvuje základní práva a svobody všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení¹⁴⁴. V odstavci 2 je deklarována možnost svobodně rozhodovat o své národnosti, ale též zákaz jakéhokoliv rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k jeho odstraňování. Odstavec 3 téhož článku upravuje formulaci, že nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod.

V článku 4 ústavodárce deklaruje možnosti ukládání povinností, ale také jejich meze. Ústavní předpisy tvořící ústavní pořádek České republiky, včetně Ústavy a Listiny samotné, nestanoví žádné povinnosti občanů. Listina stanovuje jen pouhé pravidlo, kterým lze povinnosti ukládat. Jen výjimečně jsou povinnosti deklarovány přímo v ústavních předpisech. Výjimku zde zastupuje povinnost školní docházky vyplývající z článku 33 odst. 1 Listiny. Povinnosti pro každého z nás mohou být uloženy ústavním zákonem, zákonem, dokonce i podzákonným právním předpisem, ale to pouze za toho předpokladu, že tento předpis byl zmocněn alespoň předpisem s právní silou zákona. Na druhé straně meze sloužící k uložení povinnosti musí být stanoveny pouze předpisy s právní silou zákona. Zákon však nemá pravomoc ukládat povinnosti a meze jednotlivých práv libovolně, je zapotřebí splňovat podmínky, jež jsou obsaženy v Listině.

¹⁴⁴ K problematice blíže viz nálezy ÚS ČR sp. zn. Pl. ÚS 31/94, Sb. nálezů a usnesení, svazek 3, s. 175-188, kde je zakotveno, že „článek 3 Listiny vytváří hmotněprávní garanci základních práv a svobod bez ohledu na postavení. Toto ustanovení je vlastně komplementární k principu rovnosti a usiluje o vytvoření stavu nediskriminace. Eventuální diskriminaci by zde bylo možno dovodit tehdy, pokud by výkon základních práv a svobod byl nepříznivě ovlivněn v důsledku určitého důvodu, jako je např. pohlaví, jazyk, politické smýšlení, sociální původ nebo jiné postavení, přičemž ostatní, nezatíženi tímto důvodem by byli ve výkonu svých základních práv a svobod zvýhodněni. Skupinu takto „diskriminovaných“, u nichž by docházelo z důvodu jejich postavení k omezování jejich základních práv a svobod, však nelze definovat na základě ve vztahu k nim porušovaného základního práva na svobody, neboť pak nejde o diskriminaci, ale o stav porušování základního práva nebo svobody.“

Ustanovení společná, tj. hlava VI. (čl. 41 – 44 Listiny) obsahuje realizační a interpretační pravidla, výjimky a omezení některých práv a svobod v Listině uvedených a též ustanovení práva azylu. Podle čl. 41 odst. 1 Listiny jsou některá práva vázána na prováděcí zákony. Práv uvedených v čl. 26, čl. 27 odst. 4, čl. 28 – 31, čl. 32 odst. 1 a 3, čl. 33 a 35 je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí.¹⁴⁵

Jediným odkazem na problematiku azylu v Listině je článek 43, který stanovuje, že Česká republika poskytuje azyl¹⁴⁶ cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod.

Institut azylu v kontextu s uprchlictvím jsou pojmy, které si jsou svým účelem velmi blízké - oba plní humanitární účely s cílem ochránit cizince před pronásledováním státními orgány založeném na nejrůznějších důvodech.¹⁴⁷

Předpisy, které jsou důležité pro přiznání statusu azylanta, si stanovuje každý stát sám, v případě uprchlíků je však situace jiná – kompetentní pravidla jsou totiž stanovena jednotlivými mezinárodními smlouvami, z nichž nejvýznamnější je bezesporu **Úmluva o právním postavení uprchlíků** (1951) a dále tzv. **Ženevská úmluva**.

Z výše uvedeného můžeme konstatovat, že institut uprchlictví, tak jak ho známe, je institutem moderním. Oproti tomu statut azylanta je institucí historicky starší (první zmínky jsou z období antiky, posléze středověku).

V současné době je institut azylu a uprchlictví uplatňován v cca 144 zemích světa. V České republice je institut azylu¹⁴⁸ upraven, jak již bylo uvedeno výše, v článku 43 Listiny základních práv a svobod. V České republice je problematika azylu specifikována zákonem č. 325/1999 Sb. o azylu¹⁴⁹, jež

¹⁴⁵ GERLOCH, Aleš; HŘEBEK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované vydání. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 2002. s. 343. ISBN 80-7175-0778.

¹⁴⁶ Azyl lze charakterizovat jako útočiště, poskytnuté státem na jeho území nebo v prostorách diplomatické mise cizinci i bezdomovci pronásledovanému (ohroženému) jiným státem. V historickém pohledu byl azyl chápán jako velmi vážný a důležitý institut. Aischylos (525 př. n. l. – 456 př. n. l.) ve svém díle „Prosebnice“ specifikuje konflikt vladaře mezi povinností chránit uprchlice a nebezpečím válečného konfliktu s jejich pronásledovateli. Česká republika v oblasti azylu a migrace při realizaci svých priorit spolupracuje s mnohými mezinárodními organizacemi, jakými jsou zejména Mezinárodní organizace pro migraci či Mezinárodní centrum pro rozvoj migračních politik.

¹⁴⁷ Dostupné na World Wide Web: <<http://www.mvcr.cz/clanek/azyl.aspx>>.

¹⁴⁸ Viz Příloha č. 5: „Azylové řízení a azylanti v roce 2008“.

¹⁴⁹ Blíže viz zákon č. 325/1999 Sb. o azylu.

upravuje zejména podmínky vstupu a pobytu cizince s úmyslem požádat v České republice o azyl, řízení o udělení či odnětí azylu, práva a povinnosti azylanta a žadatele o azyl, působnost státních orgánů v této oblasti, státní integrační program a v neposlední řadě též problematiku azylových zařízení.

IV. 4 Základní lidská práva a svobody

ZPŮSOBILOST MÍT PRÁVA¹⁵⁰

Právní subjektivita je obsahem článku 5 Listiny. Způsobilost mít práva¹⁵¹ je garantována každému člověku bez omezení. Je základem postavení člověka. V dalších částech Listiny základních práv a svobod jsou vyčleněna některá práva, která jsou vázána např. pouze na občanství (např. volební právo). Nicméně lze konstatovat, že veškerá práva, která nejsou takto zúžena, se v souladu s článkem 5 týkají každé fyzické osoby (např. právo na život, právo nebýt mučen apod.)

Do problematiky tohoto článku můžeme řadit zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel¹⁵², který konkretizuje jednotlivé skupiny obyvatel na našem území (tj. občané, cizinci s povoleným pobytem a azylanti), čímž rozhodujícím způsobem konkretizuje výše uvedenou způsobilost na konkrétní subjektivitu.

PRÁVO NA ŽIVOT

Právo na život můžeme bezesporu řadit k nejzákladnějším a nejdůležitějším právům. V českém právním řádu toto právo garantuje ustanovení článku 6 Listiny.

Ústavodárce v tomto článku zaručuje nejen právo na život již narozeného člověka, ale také právo na jeho ochranu ještě před narozením¹⁵³. Je základem

¹⁵⁰ Blíže k problematice viz KNAPP, Viktor. Každý je způsobilý mít práva (Je každý k tomu způsobilý?). *Právník*, 1994, č. 2, s. 97-102.

¹⁵¹ Tento článek je ve shodě s ustanovením čl. 16 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který stanoví, že: „Každý má právo, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost“.

¹⁵² Zákon č. 133/2000 Sb., upravující systém evidence obyvatel, upravuje též systém přidělování rodných čísel jako identifikačních čísel obyvatel. Toto číslo nesmí být tedy přiděleno více obyvatelům. Rodné číslo je 10-ti místné číslo dělitelné 11 beze zbytku. Rodné číslo má dle výkladu Ústavního soudu České republiky evidenční a identifikační charakter, nikoli mající vliv na právní subjektivitu právnické osoby; srov. k tomu sp. zn. III. ÚS 673/02, sv. 30, usn. č. 10, s. 527.

¹⁵³ Článek 6 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte deklaruje, že smluvní strany uznávají, že každé dítě má vrozené právo na život.

dalších uvedených článků přímo v Listině základních práv a svobod (např. nedotknutelnost osoby, právo na zdravotní péči atd.) a též specifickým právním odvětvím (např. trestní právo při ochraně zdraví a života člověka, právo sociálního zabezpečení ve smyslu zajištění nezbytných prostředků k obživě atd.).

Odstavec 3 téhož článku deklaruje nepřipustnost trestu smrti. Trest smrti byl zrušen již v tehdejší Československu zákonem č. 175/1990 Sb. a ústavně zakázán v roce 1991. Poslední poprava na našem území byla vykonána 2. února 1989.¹⁵⁴

Odstavec 4 konstatuje také situace, kdy zbavení života jiné osoby není trestné, je-li tak stanoveno zákonem.¹⁵⁵ Těmito případy se má na mysli např. jednání v nutné obraně (§ 29 Trestního zákoníku), krajní nouzi (§ 28 Trestního zákoníku) či oprávněné použití zbraně (§ 32 Trestního zákoníku). Tyto výše uvedené případy upravuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Aspekty práva na život lze tedy chápat jako negatorní (zákaz zásahu do výkonu tohoto práva) i pozitivní (tj. ve vztahu k veřejné moci, která je povinna jeho výkon umožnit a chránit).

Na základě statistik mezinárodní organizace Amnesty International bylo v roce 2005 popraveno přibližně 2 148 lidí, z čehož většina poprav se uskutečnila v Číně, Íránu, Saúdské Arábii a USA. V tomto případě se jedná o přibližně pětinový pokles počtu vykonaných poprav oproti roku 2004. Počet popravených může být však mnohem vyšší z důvodů nekompletnosti údajů o popravených v jednotlivých státech.

V současné době je hojně diskutovaným tématem problematika euthanasie. Můžeme ji definovat jako asistovanou sebevraždu či usmrcení na žádost. Z aspektu českého trestního práva je však pokládána za vraždu. Problém euthanasie není jen otázkou právní a morální, ale také etickou a náboženskou.

Euthanasii můžeme v současnosti rozlišovat na přímou a nepřímou. Přímá euthanasie je výsledkem vědomého zkrácení lidského života, a to i s kladnou

¹⁵⁴ Dostupné též na World Wide Web: <<http://www.vpsmbrno.cz/osobni/trestsmrti/html>>.

¹⁵⁵ Článek 2 odst. 2 Úmluvy o lidských právech zakotvuje, že zbavení života nebude považovat za trestné, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné při obraně každé osoby proti nezákonnému násilí, provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené, zákonně uskutečněné akci s cílem potlačení nepokojů či vzpoury.

ideou zbavit pacienta trápení. Za nepřímou euthanasii považujeme situace, kdy např. pacient zemře při užití velkého množství léků sloužících k utěšení bolesti.

K „právu na smrt“ ve smyslu jeho neuznání by bylo vhodné poukázat na judikát Evropského soudu pro lidská práva ve věci „Pretty“.¹⁵⁶

Samotné právo na život bylo deklarováno v Listině se zřetelem na mezinárodní dohody. Již 10. prosince 1948 byla Organizací spojených národů přijata Všeobecná deklarace lidských práv, aniž by se jednalo o závazný akt. Tato deklarace „ztělesňuje“, jak se uvádí, společný ideál, kterého by měly a mají dosáhnout všechny státy a národy světa.

Další dohody jsou již právně závazné z hlediska mezinárodního práva. Nejvýznamnějším z nich je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z 19. prosince roku 1966. Jeho článek 6 mluví o právu na život, odst. 2, 4 a 6 zavazují k omezení trestu smrti.

V případě Evropy, byla již 4. listopadu 1950 přijata v italském Římě Evropská úmluva lidských práv, která byla postupně doplněna dalšími ustanoveními, tzv. protokoly. V této úmluvě se v 2. článku v odst. 1. konstatuje: „Právo každého na život má být chráněno zákonem. Nikdo nesmí být zbaven života. Může se tak stát pouze v důsledku výkonu rozsudku soudu na základě odsouzení pro trestný čin, pro který je tento trest uveden v zákoně“.

V článku 2 odstavce 2 je zakotveno ustanovení, při kterém zbavení lidského života není považováno za odporující, jestliže k němu došlo v důsledku užití síly, které bylo nevyhnutelně nutné při obraně člověka před nezákonným násilím, v případě zabezpečení výkonu zadržení podle zákona nebo v zabránění úniku osoby, která je zadržována podle zákona nebo při akci, zákonně podniknuté k potlačení povstání nebo vzpoury.

¹⁵⁶ 29. dubna roku 2002 vynesl Evropský soud pro lidská práva rozsudek ve věci paní Pretty proti Spojenému království. Stěžovatelka, která trpěla neléčitelnou nemocí a byla ochrnutá se obrátila na Soud s tvrzením, že Spojené království porušilo články 2, 3, 8, 9 a 14 Evropské úmluvy o lidských právech tím, že nezaručilo jejímu manželovi, že nebude stíhán podle vnitrostátního práva, pomůže-li ji spáchat sebevraždu. Jejím přáním bylo ukončit svůj život a tím i nedůstojné útrapy, ale tohoto kroku nebyla bez pomoci druhé osoby schopna. Její manžel byl ochoten tuto „pomoc“ poskytnout. V řízení o přípustnosti stížnosti paní Pretty se Soud neztotožnil s námitkou vlády Velké Británie, že by měla být shledána nepřípustnou z toho důvodu, že se dovolává práva, které Úmluva neposkytuje. Soud však shledal, že žádost jako taková vyvolává právní otázky, které jsou tak závažné, že jejich rozhodnutí závisí na zkoumání skutkové podstaty, z tohoto důvodu uznal stížnost jako přípustnou.

Na základě Protokolu č. 6 z 28. dubna 1983, který byl do jisté míry jakýmsi doplněním Evropské úmluvy, byl zrušen trest smrti. Na základě výše uvedeného protokolu nemá být nikdo k takovému trestu odsouzen nebo takový trest vykonán. Tato výše uvedená ustanovení jsou závazná pro všechny státy, které tento protokol ratifikovaly. V tehdejším Československu byl trest smrti zrušen v roce 1990.

V šedesátých letech minulého století se hojně diskutovalo o trestu smrti a problematice vztahující se k tomuto instrumentu. V minulosti a můžeme říci i současnosti se jedná o známý problém. Námitky, které směřovaly a směřují proti institutu trestu smrti, se ve zvýšené míře objevují v jednotlivých evropských státech už od počátku moderní doby. Tato tematika je velmi problematičná a závažná a má nejen zastánce, ale též i odpůrce.

Problematika právní úpravy ochrany lidského života a práva na život je velmi obsáhlá. Zvláště v posledních několika letech probíhaly mezi odborníky i laiky diskuse o tom, co vše právo na život zahrnuje.

Je patrné, že toto základní lidské právo má široký dosah a dopad i na další práva, zejména pak na práva v oblasti hospodářské, sociální a kulturní. Zvláště velmi úzce koresponduje s právem na ochranu zdraví, které je zakotveno v článku 31 Listiny.

Listina dále uvádí, že lidský život je hoden ochrany již před narozením. Z tohoto důvodu je zapotřebí objasnit pojem lidského života tak, aby bylo jasné, jaký má vztah lidský život před narozením k tomu, co je chápáno jako lidský život ve smyslu českých právních předpisů, tj. po narození. V tomto případě je třeba uvážit a provést komparaci, jakým způsobem se staví jednotlivá právní odvětví k osobnosti člověka ve smyslu jeho ochrany a jaký je vztah těchto speciálních norem k obecné normě, kterou Listina je.

Můžeme si položit otázku, jaké problémy může obsahovat ochrana lidského života ve vztahu k ochraně zdraví podle článku 31 Listiny. Občané mají podle tohoto ustanovení na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.

Může se zdát, že z hlediska lidských práv je prostřednictvím práva na ochranu zdraví tak, jak je koncipováno, vše bez větších problémů vyřešeno. Ochrana lidského života a zdraví člověka jako jedno z nejzákladnějších

a nejvýznamnějších lidských práv však vyžaduje, aby byla stanovena jasná a zřetelná koncepce toho, jaké je postavení člověka jako osobnosti, která má právo na garanci ochrany zdraví. Je totiž zapotřebí jasně stanovit, zda je jednotlivec subjektem nebo objektem zdravotní péče, ať už zabezpečované státem nebo jinak. Má-li člověk právo na život, má také právo o svém životě rozhodovat a nemůže být pouhým objektem péče státu o své zdraví. Na druhé straně není možné akceptovat názor, že péče o zdraví je starost každého jednotlivce a stát se tedy o ni nemusí zajímat. To se týká nejen dětí, kde stát nemůže péči o ně nechat jen na rodičích, nejen lidí staršího věku, lidí invalidních nebo sociálně slabých, ale platí to pro všechny občany.

Při stanovení subjektivního práva na život se naskýtá pohled na celou řadu problémů. Občan je individuálním subjektem, nikoliv nějakým „vlastnictvím“ státu. Může zcela samostatně rozhodovat o tom, jakým způsobem má být o jeho zdraví pečováno. To je zřejmé základní východisko. Na druhé straně má též povinnost o své zdraví pečovat takovým způsobem, aby neohrožoval zdraví jiných. To znamená, že musí být, a to zcela nepochybně stanoveno zákonem (nikoliv interní normou např. ministerstva zdravotnictví), které otázky ochrany zdraví nemůže jednotlivec řešit svévolně a bez ingerence státu. Jedná se např. o boj s přenosnými chorobami. V tomto směru je situace u nás ne vždy zcela jasná, a to nejen samotným občanům, ale i lékařům a právníkům.

S problematikou člověka jako subjektu a nikoliv objektu zdravotní péče, souvisí i to, jak moc může stát zasáhnout do ochrany lidského života tam, kde si občan nepřeje, aby o jeho život bylo pečováno. Je to např. otázka sebevražd, dále otázka všeobecného poskytování pomoci lékařem, a povinnosti lékaře jednat i proti vůli pacienta např. v případech krajní nouze.

Jestliže je pacient respektive občan subjektem a nikoliv objektem péče státu o život a zdraví, zdá se, že např. způsob zacházení se sebevrahy a péče jim poskytovaná by měly být zváženy z hlediska lidských práv tohoto individua, a to i s přihlédnutím jeho práva ukončit svůj život. Zdá se, že pochybnosti nevznikají v případě osob, které se rozhodly ukončit svůj život dobrovolně v důsledku těžké choroby, která je bolestivá a nevyléčitelná. Jak však máme postupovat zejména v případech, kdy je lékař povinen podle svých předpisů poskytnout sebevrahovi pomoc? Jde o velmi významný problém, který musí řešit

několik právních odvětví společně, protože jak deontologické kodexy, tak Hippokratova přísaha nám zde vodítko neposkytují.¹⁵⁷

V této souvislosti je zapotřebí ještě poukázat a zmínit se o otázkách a problémech, které vznikají tehdy, jestliže dáme pacientovi možnost rozhodovat o tom, jakým způsobem má být o jeho zdraví a život pečováno. V Evropě i Spojených státech amerických se klade důraz na to, aby subjektu bylo přiznáno právo o svém životě plně rozhodovat. Aby však mohl někdo o svém životě a zdraví rozhodovat, musí být plně informován o stavu svého zdraví, o prognóze a o možnostech léčby a jejich důsledcích. Tato informace hraje v současnosti a bude hrát v budoucnu stále větší roli, a to z důvodu rozšiřujícího se vlivu soukromého sektoru ve zdravotnictví.

Na začátku 90. let minulého století byl u nás obvyklý přístup k pacientovi, který vycházel z jakési koncepce pacienta jako objektu péče. Výsledkem tohoto přístupu bylo to, že pacientovi nebyla poskytována přesná informace o jeho zdravotním stavu a dokonce nebyl dostatečně poučen ani o riziku léčení své choroby a eventuálního lékařského zákroku, kterému by byl vystaven.

Přístup amerických lékařů, který spočíval v informacích s přesnou diagnózou a se seznámením se s průběhem nemoci i v těch nejzávažnějších případech, nebyl v minulosti u většiny lékařské veřejnosti u nás akceptován.

Je nutné však upozornit, že i v ostatních státech Evropy, a to především v Německu, bylo již v 90. letech minulého století zakotveno právo pacienta být plně informován o svém zdravotním stavu a mít možnost rozhodovat o tom, zda bude sám informovat své příbuzné či nikoli (zatímco u nás jsme se mohli spíše setkat s informovaností příbuzných, nikoliv pacienta), ale obecně se zdůrazňovala povinnost lékaře poučit pacienta.

Můžeme konstatovat, že všestranná informovanost je nejen právem pacienta, ale informace pacientovi je též výslovnou povinností lékaře.

Je nutné položit si i otázku, kdy má lékař možnost jednat v krajní nouzi proti vůli pacienta a kdy bude třeba, aby uposlechl pokynu pacienta, který si nepřeje určitý způsob léčby.

Tady se ocitáme u problematiky, která se v německy mluvících zemích nazývá tzv. „Sterbehilfe“. Jedná se o určitý druh pomoci umírajícímu člověku, což

¹⁵⁷ KOLEKTIV AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1992. s. 118. ISBN 80-85341-28-X.

je otázka, která byla u nás mnoho let „tajemstvím“. Nutné je však konstatovat, že tato problematika nemá nic společného s tzv. euthanazií. Jde o speciální otázky, na které je dle mého názoru nutné v této části práce upozornit, ale na druhé straně však zde není namístě jejich rozvíjení. Tato problematika patří do speciálního oboru práva zabývajícího se zdravotnictvím.

V případě zmínění se o euthanázii, jakožto o problému, který je v současnosti hodně diskutován, je třeba říci, jak už bylo uvedeno na začátku tohoto pojednání, že je zřejmé, že tento instrument jako takový je chápán jako usmrcení na žádost a jako takový neodpovídá českému právnímu řádu. Na druhé straně se euthanázii nemůžeme vyhnout v rámci problematiky lidských práv. Je zapotřebí uvážit, že za určitých okolností může být udržování života za každou cenu nelidské, a to jak vůči nemocnému člověku, tak i vůči jeho okolí, tzn. zejména jeho rodině. Tato problematika byla velmi podrobně rozpracována v Německu, kde byl roku 1986 vydán i alternativní návrh zákona k umírání. Otázka euthanazie byla u nás také poměrně podrobně zpracovávána.

Neopominutelnou a zároveň jednou z nejdůležitějších součástí Listiny základních práv a svobod je, jak již bylo uvedeno výše, zakotvení nepřípustnosti trestu smrti. Trest smrti a jeho problematika je v naší veřejnosti velmi vášnivě diskutovanou otázkou. Na jedné straně totiž nesmí být nikdo zbaven života (výjimka se připouští jen podle zákona a evidentně se týká jednání v rámci okolností vylučujících protiprávnost), na druhé straně ten, kdo druhého zbaví života jiným způsobem, tj. vraždou, sám svůj život neztrácí. Otázka trestu smrti byla v bývalém Československu velmi obsáhle a podrobně diskutována, zabývá se jí rozsáhlá literatura, a proto má snaha směřuje zejména na závěry diskuzí.

Vztah mezi nejzávažnější kriminalitou a trestem smrti je viděn a hodnocen laickou veřejností velmi zjednodušeně. Veřejnost se většinou domnívá, že čím vyšší trest dostane pachatel trestného činu, tím lépe je možné působit proti kriminalitě, tzn., že v případě kdy byl spáchán zločin, pachatel byl dopaden a následně soud vynese co nejpřísnější trest, bude tento trest na ostatní možné pachatele působit odstrašujícím dojmem.

Vztah trestu a kriminality však není tak jednoduchý. Je nepochybné a v rámci odborných diskusí o odůvodněnosti a potřebě zrušení trestu smrti bylo zcela jasně ukázáno, že trest smrti není u nás přípustný z hlediska závazků

vyplývajících z mezinárodních smluv, které tehdejší Československo přijalo z důvodů ochrany základních lidských práv.

V obecném pojetí se i v České republice uznává, že humánní právní stát s akcentem na lidská práva nemůže ve své legislativě umožňovat uložení trestu smrti. Na další otázky pokládané laickou veřejností se hledají argumenty již hůře.

Trest smrti je veřejností zejména chápán nejen jako určitá odplata (retribuce) či satisfakce, ale také zároveň jako nástroj sloužící k ochraně dalších životů z hlediska generální prevence. Často bývá proklamována připomínka, zda z hlediska generálně preventivního není přece jen absence trestu smrti příliš smělým rozhodnutím. Desítky let se ukazuje, že při úvahách o problematice trestu smrti lze argumentovat dvěma diametrálně odlišnými způsoby.

- 1) Můžeme kdykoliv zdůvodnit nelidskost a odsouzeníhodnost trestu smrti. Trest smrti je výlučný, má absolutní povahu a působí jedinečně totálně destruktivním účinkem na individuální existenci lidské bytosti. Toto a možnost justičního omylu jsou základní argumenty proti trestu smrti.
- 2) Proti tomu se objevuje námitka nutnosti ochrany veřejnosti před nejzávažnějšími trestními útoky. Existuje řada argumentů pro zachování či znovuoobnovení trestu smrti jako prostředku chránícího veřejnost před nejzávažnějšími trestnými činy krutých a zvrhlých pachatelů.¹⁵⁸

Mezi odbornou veřejností je zdůrazňován fakt, že otázka trestu smrti je spíše otázkou mravní než právní. Názory a postoje laické veřejnosti týkající se otázky trestu smrti a jeho nepřípustnosti či jeho obnovení jsou ovlivňovány celou řadou faktorů. Tyto názory se mění na základě aktuálního stavu kriminality, někdy dokonce spácháním jedné jediné surové vraždy.

V této souvislosti je třeba položit si otázku, zda přece jen neexistují určité skupiny potencionálních pachatelů nejzávažnějších deliktů, na které trest smrti působí žádoucím odstrašujícím způsobem. Toto působení není prokázáno. Ukazuje se, že i v zemích, kde byl již před delší dobou zrušen trest smrti, nedochází k podstatným změnám ve stavu závažné kriminality. Dosavadní výsledky zahraničních analýz ukazují, že zejména u nejzávažnějších

¹⁵⁸ KOLEKTIV AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1992. s. 122. ISBN 80-85341-28-X.

teroristických útoků bývá reakcí na trest smrti série dalších útoků. Přesto ve všech státech světa, kde byl trest smrti zrušen se čas od času objevuje kampaň za obnovení trestu smrti (zejména v souvislosti s konkrétní vraždou, která vzbuzuje odpor), na druhé straně tam, kde existuje trest smrti se objevují hlasy pro jeho zrušení. I když lze uvést řadu argumentů pro zachování trestu smrti, je třeba vyjít z toho, že principiální odmítnutí trestu smrti symbolizuje hodnotu lidského života a to, že i pachatel, který je trestán za zničení lidského života, společnost tuto nejvyšší hodnotu neodpírá.¹⁵⁹

Při těchto úvahách musíme zhodnotit, zda by mohly existovat i jiné tresty, které by splňovaly požadavek speciální prevence a zároveň nevedly k trestu smrti.

Trestní právo v České republice zakotvuje jako nejtěžší trest doživotní odnětí svobody. Na rozdíl od výše zmiňovaného trestu smrti respektuje doživotní trest právo na život a též nedotknutelnost fyzické integrity každého lidského jedince. Přitom ale zároveň zajišťuje nutnou ochranu společnosti před zvláště nebezpečnými delikventy tím způsobem, že je doživotně izoluje od zbytku společnosti. Přitom na rozdíl od trestu smrti v případě chybného justičního rozhodnutí neznamena tento trest ireparabilní, tj. nenapravitelný právní důsledek takového chybného rozhodnutí, tj. justiční omyl, který nelze napravit. V případě speciální prevence, respektuje právo pachatele (a zároveň povinnost státu) poskytnout každému možnost resocializace. Plní tak zároveň i speciálně preventivní funkci a vytváří prostřednictvím institutu udělování milosti předpoklady pro individuální posouzení konkrétního případu, takže zároveň stimuluje i resocializační proces pachatele.

V případě jakéhokoli stanoviska vztahujícího se k trestu smrti, tj. jeho zrušení či zachování, si musíme připomenout, že mnoho významných autorů, kteří se problematikou trestů zabývají nejen u nás, ale i v zahraničí, konstatuje, že není možné jednoznačně prokázat jakoukoli souvislost mezi zrušením či ponecháním trestu smrti a výskytem kriminálních deliktů, za které je možno trest smrti uložit.

Znamená to tedy, že generálně preventivní působení trestu smrti se na potencionální pachatele prokázat nepodařilo. Tím vlastně odpadá jeden ze

¹⁵⁹ KOLEKTIV AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1992. s. 122. ISBN 80-85341-28-X.

základních argumentů laické veřejnosti pro zachování trestu smrti jako prostředku, který chrání veřejnost před nejzávažnějšími trestnými činy.

Na rozdíl od různých definic chránících lidský život dle mezinárodních paktů, hovoří Listina základních práv a svobody o lidském životě i v dalším směru. Tímto směrem se má na mysli ustanovení, které zakotvuje ochranu lidského života již před narozením (čl. 6 odst. 1 Listiny).

Právní úprava České republiky je v tomto směru zajímavá. Zvláštnost tohoto ustanovení tkví především v tom, že donedávna neexistovalo v právních řádech ostatních zemí. Samo definování této věty nasvědčuje tomu, že jde spíše o proklamaci než o právní normu. Z tohoto důvodu je pochopitelné, že právní povaha této věty vzbuzuje pozornost, protože nejde o klasickou právní normu.

České právo je typické tím, že obsahuje různá ustanovení, týkající se ochrany v budoucnu vzniknuvšího života, přičemž tato ochrana je prvotně zpracovávána jako ochrana těhotné ženy. Zejména je tomu v právu pracovním, rodinném, ale též v právu trestním. Novely probíhající v minulosti přinesly další rozšíření ochrany těhotné ženy v trestním právu, zejména z hlediska trestných činů proti životu a zdraví. Nezanedbatelné jsou i právní předpisy, zabývající se výkonem vazby a trestem odnětí svobody a příslušná ustanovení trestního procesu.

Je přinejmenším pozoruhodné, že mnohé evropské či jiné právní řády nemají ustanovení, které by se týkalo právní subjektivity nascitura a právní subjektivitu omezují výlučně na osoby fyzické.

Ale i tehdy, když přijmeme stanovisko, že v případě ochrany života před narozením jde o právní normu, je z důvodu tohoto ustanovení („hoden“) zřejmé, že stupeň ochrany je zde odlišný od ochrany živého jedince po jeho narození.¹⁶⁰

Z hlediska problematiky, která by mohla být v kontextu s tímto ustanovením, je nutné upozornit na fakt, že zákonodárce neupřesnil nebo spíše vůbec nedefinoval pojetí „lidského života“. Jedná se bezesporu o otázku, o které nebudou rozhodovat právníci. Jde však o otázku, která má význam nejen pro právo občanské, ale i pro právo trestní. Jedná se například o vymezení trestní odpovědnosti pachatelů vražd a jiných deliktů, jelikož počátek lidského života velmi významnou formou ovlivňuje kvalifikaci určitého jednání.

¹⁶⁰ KOLEKTIV AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1992. s. 124. ISBN 80-85341-28-X.

NEDOTKNUTELNOST OSOBY A JEJÍHO SOUKROMÍ

Sama nedotknutelnost je založena více články Listiny základních práv a svobod, které spolu vzájemně souvisí a případně se dále doplňují. Obecně je nedotknutelnost založena článkem 7 odst. 1. Můžeme ji rozdělit dle obsahu jednotlivých článků na integritu fyzickou, psychickou a na integritu soukromí.

fyzická integrita:	čl. 6; 7 odst. 2; 8; 9; 14
psychická integrita:	čl. 10 odst. 1; 15; 16
integrita soukromí:	čl. 10 odst. 2 a 3; 12; 13

Základem nedotknutelnosti je především integrita fyzická, která je konkrétně založena článkem 6, 7 odst. 2 a článkem 8. Tato tvoří nejdůležitější aspekty obecné nedotknutelnosti člověka z hlediska závaznosti narušení, kterým zabraňuje.

Aspekty nedotknutelnosti uvedené v čl. 8 (osobní svoboda), článku 9 (nucené práce), čl. 12 (nedotknutelnost obydlí), čl. 13 (listovní tajemství), čl. 14 (svoboda pohybu a pobytu), čl. 15 odst. 3 (právo nebýt nucen k vojenské službě) a čl. 16 (svoboda projevu náboženství) mohou být omezeny zákonem. Speciální podmínky k tomuto omezení jsou uvedeny v čl. 7 (procesní a věcné základní vymezení omezujících podmínek), v čl. 9 (osobní vymezení) čl. 12; 14; 16 (věcné vymezení). To v souladu s čl. 4 odst. 2 stanovuje jejich základní rámec pro zákonnou úpravu nejen ve smyslu nutného šetření podstaty ZLPS zákonem, ale rovněž nutnost respektovat základní procesní, věcné nebo osobní omezení v LZPS stanovené.

Nedotknutelnost osoby jako obecný princip je namířen proti jakýmkoli škodlivým vlivům zvenčí, tedy veřejné moci i soukromým subjektům a má vytvořit právní bariéru proti jakýmkoli zásahům zvenčí.¹⁶¹

Problematika a zejména interpretace pojmu soukromý není jednoduchá, ba naopak. Lze ji chápat ve dvou dimenzích. V dimenzi užší jde o ochranu subjektivně vytvářené představy o soukromém životě jedince, v širší dimenzi jde

¹⁶¹ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 227. ISBN 80—86473-90-2.

o ochranu širokého okolí, které přímo navazuje na životní potřeby a zájmy daného jedince.¹⁶²

OSOBNÍ SVOBODA

Osobní svoboda je zakotvena v článku 8 Listiny základních práv a svobod.¹⁶³ Odstavec 1 zakotvuje ustanovení, které zaručuje osobní svobodu. V následujících odstavcích jsou stanovena pravidla, umožňující zbavení či omezení osobní svobody člověka. Následně jsou upraveny procesní i ústavně právní záruky.

Osobní svobodu můžeme považovat za jeden z hlavních aspektů nedotknutelnosti člověka. Jeho důležitost je potvrzena skutečností, že možnosti omezení osobní svobody v základech procesně i věcně vymezuje přímo Listina. Listina přímo uvádí termín: stíhání, zadržení, zatčení, vazby a převzetí (držení) v ústavní a zdravotní péči bez svého souhlasu.

Stíhání (čl. 8 odst. 2) - důvod a způsob stíhání a zbavení svobody je stanoven zákonem. **Zadržení** (čl. 8 odst. 3) - je možné pouze v případech stanovených zákonem. Osoba, která byla zadržena, musí být bezpodmínečně seznámena s důvody, pro které byla zadržena, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna či odevzdána soudu. Soudce musí zadrženou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě či propuštění. **Zatčení** (čl. 8 odst. 4) - Listina zakotvuje ve svém odstavci 4 možnost zatknout obviněného pouze na základě odůvodněného příkazu soudce. Zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu. Soudce má povinnost v této lhůtě zatčenou osobu vyslechnout a rozhodnout o vazbě či propuštění.

¹⁶² Dle Ústavního soudu ČR nemůžeme hovořit o ochraně soukromí právnických osob. V jejich případě by mohlo jít pouze o ochranu hospodářské soutěže či obchodního tajemství; pro srov. sp. zn. III. ÚS 35/01, sv. 22, usn. č. 18, s 369.

¹⁶³ V kontextu s článkem 8 Listiny základních práv a svobod je nutné uvést závazné znění Úmluvy, ve které je uvedeno šest možností zákonného zatčení nebo jiného zbavení svobody jednotlivce (čl. 5 odst. 1 Úmluvy): 1) zákonné uvěznění po odsouzení příslušným soudem, 2) nepodrobení se soudnímu rozhodnutí nebo proto, aby bylo zaručené splnění povinnosti stanovené zákonem, 3) předvedení před soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu, zabránění trestnému činu nebo útěku po jeho spáchání, 4) zbavení svobody nezletilého pro účely výchovného dohledu nebo pro účely jeho předvedení před příslušný orgán, 5) držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků, 6) zabránění nepovolenému vstupu na území, probíhající řízení o vyhoštění nebo vydání. Výše uvedené možnosti zatčení či jiného zbavení svobody jednotlivce lze provést jen a pouze za splnění určitých podmínek.

Listina též zakotvuje možnost **vazby** pouze na určitou dobu a na základě zákona.¹⁶⁴

Hlavní doménou veškerých výše uvedených aktů je jejich zákonnost. Obecný princip zákonnosti každého zbavení osobní svobody a stíhání je uveden v odstavci 2 Listiny.

Znění článku taktéž výslovně zakazuje trestněprávní odpovědnost za pouhou neschopnost dostát smluvním závazkům (odst. 2), např. ve smyslu splacení dluhu, což je velice důležité ústavní zaručení a vymezení ve vztahu k prováděcím zákonům.

Nález Ústavního soudu č. 91/1999 Sb., vymezil zaručení svobody ve znění odstavce 1 tak, že tato nemůže být chápána jako svoboda možnosti zaručení a destrukce obecných lidských práv a demokratických hodnot, proto je v takovém případě její omezení ve veřejném zájmu oprávněné (např. úmyslné šíření nakažlivé choroby, páchání trestné činnosti apod.).

Odstavec 6 obsahuje ustanovení, jež zakotvuje zákonem stanovené případy převzetí či držení osoby v ústavní zdravotnické péči, a to bez jejího souhlasu. Převzetí či držení musí být ve lhůtě 24 hodin oznámeno soudu, který posléze do 7 dnů rozhodne. Konkretizujícím zákonem řešící tuto problematiku je zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

Jak již bylo uvedeno výše, vazbu je možné uložit pouze na určitou dobu a pouze na základě zákona (čl. 8 odst. 5 Listiny). Účelem vazby je především zajistit osobu obviněného pro účely trestního řízení a popřípadě výkonu trestu, zabránit obviněné osobě maření nebo stěžování provádění důkazů, vyhýbání se trestnímu řízení nebo testu a dále zabránění obviněnému v dokonání trestného činu. Vazba má vždy zajišťovací funkci. Můžeme říci, že představuje krajní a výjimečné opatření.

Podstatou je dočasné omezení svobody obviněného rozhodnutím soudu v uzavřeném ústavu (tj. vazební věznici) Ministerstva spravedlnosti.¹⁶⁵ O uvalení

¹⁶⁴ Viz nález ÚS č. 293/1996 Sb.: „Ve vazebních věcech se nepřihlíží k době, do níž spadají zřejmé snahy obžalovaného vyhnout se obmyslným jednáním důsledkům spojeným s trestním stíháním (např. sebepoškozování či simulace), tedy jednání nesoucí zřetelné snahy procesní obstrukce, ale i takové, které sledují již mimoprofesní cíle. Takovýmto jevům zřetelně vybočujícím na úkor státu jako procesní strany je nutno čelit“.

¹⁶⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2007. s. 276. ISBN 978-80-7201-630-3.

vazby rozhoduje vždy soud, v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce. Výkon vazby je zajišťován Vězeňskou službou ve vazební věznici.

ZÁKAZ NUCENÝCH PRACÍ NEBO SLUŽEB

Na základě článku 9 odstavce 1 Listiny nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám.¹⁶⁶

V odstavci 2 je zakotveno, že ustanovení odstavce 1 se nevztahuje: na práce ukládané podle zákona osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody; vojenskou službu nebo jinou službu stanovenou zákonem namísto povinné vojenské služby; službu vyžadovanou na základě zákona v případě živelních pohrom, nehod, nebo jiného nebezpečí, které ohrožuje životy, zdraví nebo značné majetkové hodnoty; jednání uložené zákonem pro ochranu života, zdraví nebo práv druhých.

OCHRANA OSOBNOSTI

Článek 10 Listiny deklaruje komplex práv „důstojnostních“, respektive práv na ochranu osobnosti. Podle odstavce 1, má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest¹⁶⁷, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Obecnou definici nucené práce podává Ústavní soud ČR: Za nucené práce nebo služby lze považovat např. takové, jež jsou svou povahou srovnatelné s pracemi a službami uvedenými v čl. 9 odst. 2 Listiny, i když se tím nucené práce a služby nevyčerpávají. Jde zpravidla o práce a služby, jež velmi výrazně a omezujícím způsobem zasahují do osobních práv a svobod občanů a jejichž nucený výkon představuje donucení administrativní povahy; srov. k tomu nález pod č. 86/1994 Sb. zákonů. Za nucené práce a služby dle Ústavního soudu ČR v zásadě nelze považovat ty, jež vyplývají z občansko-právních závazků upravených občanským zákoníkem a dalšími soukromoprávními předpisy. Za takovýto závazek Ústavní soud považoval v kauze závazek poskytnout třetí osobě práce a služby spojené s užíváním bytu; srov. k tomu nález pod č. 86/1994 Sb. Článek 2 Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 29 (vyhlášena pod č. 506/1990 Sb.) definuje nucenou práci jako každou práci nebo službu, která se na nějaké osobě vymáhá pod pohrůžkou jakéhokoli trestu a ke které se tato osoba nenabídla dobrovolně.

¹⁶⁷ Zaměstnanec VOKD, a.s. J. D. byl svým zaměstnavatelem vyslán na pracovní cestu do SRN. Byl opakovaně ujištěn, že pro výkon práce v SRN je vše zajištěno. Při kontrole příslušných úřadů SRN byl však zadržen, vyslýchán, bylo mu zakázáno vykonávat práci, byl vyhoštěn a byl mu uložen zákaz vstupu na území SRN. Díky opomenutí zaměstnavatele tak byl uveden v omyl, a tím byl vystaven poškození své cti, jak v osobním, tak i pracovním životě. Pan J. D. nepovažoval za dostatečnou písemnou omluvu VOKD, a. s. a požadoval finanční kompenzaci 150 tis. Kč. Krajský a posléze i Vrchní soud tento návrh v plném rozsahu zamítl. Ústavní soud, na který se poškozený obrátil, konstatoval porušení práv zajištěné čl. 10 odst. 1 Listiny, a proto „nelze mít za to, že postačí prostá omluva, ale určitá, věci úměrná finanční náhrada se jeví jako přijatelná“.

¹⁶⁸ GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované vydání. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 2002. s. 376. ISBN 80-7175-0778.

Ochrana je poskytována proti takovému jednání, které může zapříčinit újmu fyzické osoby tím, že se snaží podlomit či snížit důstojnost, čest a vážnost u jiných lidí a tím dává v sázku jejich postavení a uplatnění ve společnosti. Jedním z nejdůležitějších pramenů osobnostního práva v objektivním smyslu je občanský zákoník, který obsahuje nejen materiální úpravu (§ 12), ale i základy procesní ochrany (§13 an.). Občanský zákoník zakotvuje zejména ochranu písemností osobní povahy, podobizny, obrazové snímky a zvukové záznamy týkající se fyzické osoby nebo jejich projevů osobní povahy.

OCHRANA OSOBNÍCH ÚDAJŮ

Na základě článku 10 odstavce 3 Listiny má každý právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

Problematika osobních údajů je konkretizována zákonem č. 101/2006 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů.¹⁶⁹

Tímto zákonem byl též zřízen Úřad na ochranu osobních údajů. Tento nezávislý orgán provádí především dozor nad dodržováním zákonem stanovených povinností při zpracování osobních údajů. Jeho úkolem je též vedení registru povolených zpracování osobních údajů. Stěžejní povinností je přijímání podnětů a stížností občanů na porušení zákona a poskytnutí konzultace v oblasti ochrany osobních údajů. Při výkonu správních činností se postupuje na základě zákona č. 101/2000 Sb. a dále podle zákona č. 500/2004 Sb. (správní řád).

Zákon upravuje zejména ochranu osobních údajů o fyzických osobách, dále upravuje práva a povinnosti při zpracování těchto údajů a podmínky pro předání těchto údajů do zahraničí. Osobním údajem se míní údaj týkající se určeného či určitelného subjektu údajů. Určení a určitelnost je splněna, je-li možno na základě těchto údajů zjistit identitu subjektu. Zákon se vztahuje na všechny osobní údaje zpracováváné státem nebo samosprávnými orgány i fyzickými nebo právnickými osobami. Je zaměřen na zpracování údajů, které fyzická osoba provádí výlučně pro svou potřebu, dále na nahodilé

¹⁶⁹ Dostupné též na World Wide Web: <<http://www.uooz.cz>>.

shromažďování osobních údajů, nejsou-li dále zpracovávány aj.. Podrobnosti jsou uvedeny v zákoně.

VLASTNICKÉ PRÁVO

Právo vlastnit majetek je založeno čl. 11 Listiny¹⁷⁰, který je součástí hlavy II., oddílu I.

Vlastnické právo¹⁷¹ můžeme na základě tohoto zařazení chápat jako přirozené právo člověka. Tento článek má charakter principiálního ustanovení, které předpokládá provedení běžnými zákony (např. v odst. 2 ke konkretizaci výlučnosti vlastnictví určitého majetku do rukou státu, obce, nebo určených právnických osob; může taktéž omezit určité vlastnictví pouze do rukou občanů nebo právnických osob se sídlem v ČR). Konkretizace běžným zákonem je tedy poměrně široká.

Odstavec 1 dále zaručuje dědění a stejný zákonný obsah vlastnického práva všech vlastníků, jakož i jeho stejnou ochranu.

Omezení určitého vlastnictví pouze do rukou státu, obce nebo určené právnické osoby je možné jen z důvodu zabezpečení potřeb celé společnosti a rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu, čímž jsou stanoveny jediné důvody, které zákon opravňují k omezení a vymezení určitého vlastnictví. Tím však není dotčen jeho shodný zákonný obsah a právo na ochranu s vlastnictvím jiným. Není tedy z hlediska svého aplikování ostatním vlastnickým právům nijak dále nadřazeno.

Občanský zákoník a další předpisy dále rozlišují různé formy nabývání, správy, užívání, obsahu a pozbývání vlastnictví různých subjektů (např. státu, obchodních společností, církví, politických stran apod.).

Vlastnické právo dále dle odstavce 3 zavazuje – nesmí být zneužito na újmu práv druhých, poškozovat lidské zdraví nebo přírodu nad rámec zákona atd.

¹⁷⁰ Ochrana dle čl. 11 Listiny se týká vlastnictví již právně konstituovaného a nikoli pouze tvrzeného nároku na něj. Ústavní soud toto konstatoval ve své judikatuře; srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 82/94, sv. č. 2, usn. Č. 13, s. 223; sp. zn. I. ÚS 87/95, sv. č. 6, nález č. 71, s. 3; sp. zn. III. ÚS 301/95, sv. č. 6, nález č. 139, s. 519.

¹⁷¹ Blíže viz např. VAŠEČKA, J. Věcná práva v Ústavě České republiky a v Listině základních práv a svobod. *Právník*, 1995, č. 8, s. 816-819.

Odstavec 4 zakládá možnost vyvlastnění, které je však možné jen ve veřejném zájmu¹⁷², na základě zákona a za náhradu. Je chápáno jako nutný akt veřejné moci k zajištění jiného důležitého veřejného prospěšného užitku.

Ústavní soud dále podává výklad tzv. restitucí a výčet jejich znaků odlišných od vyvlastnění (NÚS 131/1994 Sb.¹⁷³).

Odstavec 5 předvídá veřejnomocenský způsob zajištění finančních zdrojů pro hrazení veřejného státního rozpočtu (daně) a příspěvek na činnost orgánů veřejné moci. Každá daň nebo poplatek je ekonomickým zásahem do vlastnictví, proto jeho základní ideu vymezuje právě Listina základních práv a svobod jako nutnost a konkretizaci odkazuje zákonu (např. zákony daňové, o správních poplatcích atd.).¹⁷⁴

NEDOTKNUTELNOST OBYDLÍ

Článek 12 Listiny posiluje sféru ochrany soukromého života jednotlivce, jeho nedotknutelnosti a zájmů v návaznosti na článek 7 odstavce 1 a článek 10 odst. 2. Obydlí je tak nepochybně součástí soukromí i jeho předpokladem.¹⁷⁵

Článek 12 ve svém odstavci 1 zakotvuje nedotknutelnost obydlí a ustanovení, že není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí. V případě porušení tohoto ustanovení můžeme hovořit o založení skutkové podstaty trestného činu „porušování domovní svobody“ dle § 178 trestního zákoníku.

Listina taktéž zakotvuje podmínky pro provedení domovní prohlídky.¹⁷⁶ Může být nařízena na odůvodněný příkaz soudce, a to pouze v případě účelu

¹⁷² KANÁRIK, Imrich. „Veřejný zájem“ v právním státě. In *Právní obzor: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 1997. roč. 80, č. 3, s. 256-262.

¹⁷³ Na základě nálezu ÚS č. 131/1994 lze spatřovat rozdíl mezi restitucí a vyvlastněním zejména v tom, že za 1) restituce je odstranění určité protiprávnosti při převodu vlastnictví, popřípadě protiprávního zásahu do vlastnického práva, a to navrácením věci do původního právního vztahu s právními účinky ex tunc, 2) vyvlastnění je nuceným odejmutím vlastnického práva ve veřejném zájmu, za náhradu a na základě zákona s právními účinky ex nunc, 3) důvodem vyvlastnění je veřejný zájem, zatímco důvodem restituce je protiprávnost, 4) právní účinky restituce nastávají ex tunc, právní účinky vyvlastnění nastávají ex nunc atd..

¹⁷⁴ Daňovou soustavu upravuje systém daňových zákonů: daň z příjmů, spotřební daně (daň z uhlovodíkových paliv a maziv, daň z lihu a destilátů, daň z piva, daň z vína, daň z tabáku a tabákových výrobků), daň z přidané hodnoty, daň z nemovitosti, daň silniční, daň dědická, daň darovací, daň z převodu nemovitostí.

¹⁷⁵ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. Vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 241. ISBN 80-86473-90-2.

¹⁷⁶ Ústavní soud judikoval (v nálezu sp.zn. III.ÚS 287/96, in: Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezu a usnesení, sv. 8, s. 123-124), že domovní svoboda svou povahou a významem spadá mezi základní

důležitého pro trestní řízení. Z aspektu respektování ústavně garantovaných základních práv a svobod je zřejmé, že příslušná domovní prohlídka může být provedena jen v prostorách toho subjektu, který je v příkazu k ní řádně označen. Příkaz k domovní prohlídce musí mít písemnou formu a musí být odůvodněn. Podrobnou konkretizaci stanovuje zákon.

V článku 12 odstavce 3 Listiny jsou zakotveny též jiné zásahy do nedotknutelnosti obydlí, jež zákon akceptuje. Tyto zásahy jsou oprávněné zejména v případech: nezbytnosti života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých, pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku, v případě užívání obydlí k podnikatelské či jiné hospodářské činnosti a dále může být zasáhnuто z důvodu nezbytnosti pro plnění úkolů veřejné správy.

NEDOTKNUTELNOST LISTOVNÍHO TAJEMSTVÍ, PÍSEMNOSTÍ, ZÁZNAMŮ A DOPRAVOVANÝCH ZPRÁV

Na základě článku 13 Listiny nikdo nesmí porušit listovní tajemství, tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovaných v soukromí nebo zasílaných poštou anebo jiným způsobem, s výjimkou případů a způsobů, které stanoví zákon. Stejně se zaručuje tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením.

Listina obecným vymezením chrání jakýkoli technický prostředek, který je schopen uchovávat, přechovávat a přenášet myšlenky, údaje, zprávy, obrazy a informace. Listina tak vytváří dostatečný základ pro zachycení ochrany i těch technických prostředků přenosu informací, které se v současném i budoucím vývoji sdělovacích prostředků mohou zejména jako jednotné a celosvětově unifikované systémy přenosu informací rozvíjet.¹⁷⁷

Nedotknutelnost listovního tajemství je konkretizována občanským zákoníkem, ustanovením trestního řádu a trestního zákoníku, zákony poštovním,

lidská práva a svobody, neboť spolu se svobodou osobní a dalšími ústavně zaručenými základními právy dotváří osobnostní sféru jedince, což představuje nezbytnou podmínku důstojné existence jednotlivce a lidského života vůbec. Jestliže proto ústavní pořádek České republiky připouští průlom do této ochrany, děje se tak toliko a výlučně v zájmu ochrany demokratické společnosti jako takové, případně v zájmu ústavně zaručených základních práv a svobod jiných. Přípustnost domovní prohlídky je „třeba chápat jako výjimku, která nadto vyžaduje restriktivní interpretaci zákonem stanovených podmínek její přípustnosti“.

¹⁷⁷ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk 2004. s. 243. ISBN 80-86473-90-2. Viz též GERLOCH, Aleš; HŘEBEJKA, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky*. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 1996. s. 240. ISBN 80-7175-041-7.

telekomunikačním aj. Článek 13 je svým způsobem rozšiřujícím ustanovením v oblasti ochrany soukromého a rodinného života, ale také práva podnikat.

SVOBODA POHYBU A POBYTU

Vychází z myšlenky přirozeného práva každého svobodně si určit místo svého pobytu a svobodně se v rámci tohoto práva přemisťovat (zákonné provedení trvalého pobytu upravuje zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, který definuje pojem trvalého pobytu a jeho souvislosti).

Omezení svobody pobytu je možné jen na základě zákona a za respektování věcných vymezení tohoto omezení, tj. bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochrany zdraví, ochrany práv a svobod druhých, ochrany přírody ve vymezených územích.

Listina též stanovuje důležité ustanovení obsahující svobodné opuštění republiky každému, kdo zde oprávněně pobývá, svobodný vstup na území republiky spojený se zákazem nuceného opuštění vlasti a možnost vyhoštění cizince jen na základě zákona.

Na možnost vyhoštění cizince podle odstavce 5 navazuje dále článek 42 odstavce 2 Listiny základních práv a svobod a článek 43 upravující možnost poskytnutí azylu cizincům.

SVOBODA MYŠLENÍ, SVĚDOMÍ¹⁷⁸ A NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ

V článku 15 Listiny je zakotven ústavní základ svobody intelektové, vnitřně – hodnotové a teistické (ateistické). Svobody zde uvedené jsou neomezitelné (není možné zákonem regulovat jakýkoliv vnitřní projev člověka). Trestné mohou být až případné vnější projevy tohoto vnitřního citění.

Svoboda myšlení tvoří základ pro svobodu vědeckého bádání (odst. 2)¹⁷⁹, které následně může vést k výsledkům tvůrčí činnosti (tzv. autorského práva), které je chráněno v rámci skupiny hlavy IV. článku 34 odstavce 1 Listiny.

¹⁷⁸ Ústavní soud judikoval ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 671/01, sv. 29, nález č. 36, str. 309, že svoboda svědomí patří k tzv. základním právům a absolutním, které nelze omezit obyčejným zákonem. V případě konfliktu právní normy s konkrétně uplatňovanou svobodou svědomí je třeba zvážit, zda prosazení svobody svědomí nezasáhne do základních práv třetích osob anebo zda prosazení svobody svědomí nebrání jiné hodnoty či principy obsažené v ústavním pořádku České republiky (ústavně imanentní omezení základních práv a svobod).

¹⁷⁹ Svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby je garantována zejména zákonem č. 283/1992 Sb., o Akademii věd ČR; zákonem č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích

Svoboda náboženského vyznání tvoří základ pro svobodu projevu náboženství (čl. 16 odst. 1). Svoboda svědomí a náboženského vyznání je rozvedena např. odstavcem 3 článku 15, kde je prohlášení o překážce svědomí/náboženství důvodem k právu nevykonávat vojenskou službu.

PRÁVO SVOBODNÉHO PROJEVU NÁBOŽENSTVÍ NEBO VÍRY

Článek 16 upravuje projevy náboženství¹⁸⁰ nebo víry jako je bohoslužba, vyučování, náboženské úkony a obřady. Koncepce článku 16 obsahově souvisí s článkem 17 (svoboda projevu) a článkem 20 (svoboda sdružování, ve smyslu sdružování se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích v odstavci 1). Náboženská svoboda je jedním ze základních lidských práv, které vyjadřují svobody člověka v jeho duševní a duchovní oblasti.

Článek 16 zakládá též tzv. církevní samosprávu a autonomii ve vnitřní struktuře církví, která je omezena pouze její zákonností.

Církev¹⁸¹ sama o sobě vzniká dobrovolným sdružováním fyzických osob. Chce-li dosáhnout na vznik určitých zákonem zaručených práv (např. vyučování náboženství na státní škole) podléhá tzv. registraci ministerstvem. Článek 16 je konkretizován zákonem č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a dále zákonem č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských společností (zákon stanovuje podmínky registrace, náležitosti žádosti atd.).

IV. 5 Politická práva

SVOBODA PROJEVU A PRÁVO NA INFORMACE

Svoboda projevu¹⁸² je zakotvena v hlavě II. oddílu II. Listiny. V článku 17 je uvedena současně s právem na informace. Tento článek upravuje zaručení

návrzích; zákonem č. 121/2000 Sb., autorský zákon; zákonem č. 300/1992 Sb., o státní podpoře výzkumu a vývoje (v úplném znění č. 2/1995 Sb.).

¹⁸⁰ Blíže viz Příloha 6: „Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky“.

¹⁸¹ A. Hrdina uvádí, že „neexistuje vyčerpávající definice církve. Oficiální dokumenty katolické církve z novější doby používají spíše teologického než juristického pojmosloví...“ Katechismus katolické církve v čl. 799 uvádí, že „církev je zároveň viditelná i duchovní hierarchická společnost i mystické Tělo Kristovo“; srov. in: Kanonické právo, Eurolex bohemia, Praha 2002, str. 64.

¹⁸² Ústavní soud judikoval pod sp. zn. III. ÚS 359/96, sv. 8, nález č. 95, s. 367, že svoboda projevu a vyjádření vlastních názorů nemá charakter filosofické kategorie, ale jako pojem ústavněprávní při své

svobody projevu. Na základě článku 17 má každý právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem či jiným způsobem. Svoboda projevu též úzce souvisí se svobodou myšlení (čl. 15 Listiny). Omezení je na základě odstavce 4 možné pouze zákonem, a to z důvodu ochrany práv a svobod druhých, bezpečnosti státu, veřejné bezpečnosti a ochrany veřejného zdraví a mravnosti.

Evropský soud v roce 1976 upřesnil svůj postoj k výrazu „projev“: „Svoboda projevu se uplatní nejen vůči informacím a myšlenkám, jež jsou příznivě přijímány nebo považovány za neurážlivé či neutrální, ale rovněž vůči těm, které uráží, šokují nebo znepokojují stát či část obyvatelstva.“¹⁸³ Evropský soud též vydal významná rozhodnutí v oblasti svobody tisku.¹⁸⁴

Omezení z důvodu ochrany práv a svobod druhých

Svoboda projevu nemůže zasahovat do soukromí jiných osob, Právo na dobrou pověst (čl. 10 odst. 1) - svoboda projevu nesmí narušit toto právo vlastní každé fyzické osobě, např. pomluvou, nepodloženým výrokem aj. Právo na lidskou důstojnost (čl. 10 odst. 1) - zákaz projevů zesměšňujících nebo znevažujících jinou osobu. Právo na osobní čest (čl. 10 odst. 1) - zákaz projevů, kterými je znevažována čest člověka. Právo na soukromí a ochranu rodinného života (čl. 10 odst. 2) - svoboda projevu jedince nesmí být zneužita k zasahování do jeho soukromí, např. neoprávněné používání rodinných fotografií apod. Právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným

aplikaci na konkrétní skutkový základ podléhá obvyklým zásadám a pravidlům právní interpretace. Ústavně zaručené právo vyjadřovat své názory bez ohledu na případné možné omezení zákonem je již obsahově omezeno právy jiných, ať již tato práva plynou jako ústavně zaručená z ústavního pořádku republiky či z jiných zábran daných zákonem chránícím společenské zájmy či hodnoty, nejen tato obsahová omezení mohou právo vyjadřovat názory zbavit jeho ústavní ochrany, neboť forma, již se názory navenek vyjadřují, je úzce spjata s ústavně zaručeným právem, k němuž se upíná. Vybočí-li publikovaný názor z mezí v demokratické společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti, ztrácí charakter korektního úsudku (zprávy, komentáře) a jako takový se zpravidla ocitá již mimo meze ústavní ochrany.

¹⁸³ DAVID, Roman. *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005. s. 220-221. ISBN 80-7182-200-0.

¹⁸⁴ Lingens v. Rakousko (1986): šéfredaktor časopisu zveřejnil články, ve kterých byl kritizován tehdejší rakouský kancléř a zpochybnil jeho způsobilost k politické moci. Soud poznamenal, že použití sankcí vládou vůči novináři, který kritizoval politickou osobnost, představuje svého druhu cenzuru, který směřuje k tomu, aby ho odradila napříště kritizovat. Meze přípustné kritiky jsou širší u politika jako takového než u soukromé osoby: na rozdíl od soukromé osoby se politik nevyhnutelně a vědomě vystavuje přísné kontrole vlastních slov a gest jak ze strany novinářů, tak široké veřejnosti...Čl. 10 odst. 2 Úmluvy umožňuje chránit pověst jiných, politik požívá této ochrany rovněž. V takovém případě musí být požadavek kontroly poměřován zájmem svobodné diskuse o politických otázkách.

zneužíváním osobních údajů (čl. 10 odst. 3) - osobní údaje o každé osobě mohou být vedeny a užívány pouze v souladu se zákonem. Každé jiné jejich zveřejňování a použití je již narušením tohoto práva a překročením mezí svobodného projevu.

Konflikty práva svobodného projevu¹⁸⁵ a práv výše uvedených řeší soudy, které podají objektivní výklad dané situace. Z důvodu, že obsahy práva svobody projevu a výše uvedených práv jsou různé dle subjektivních představ jednotlivých osob, soud rozhodne, zda bylo některé z osobnostních práv porušeno a případně též rozhodne o výši náhrady škody jako kompenzaci za nemajetkovou újmu nebo pouze o omluvě.

Osoba, která tvrdí, že bylo do jejich osobnostních práv zasaženo, se tedy může domáhat zejména: upuštění od těchto neoprávněných zásahů, odstranění jejich následků (respektive omluva) nebo kompenzace (např. finanční odškodnění). Případná vyčíslená majetková újma může být vymáhána rovněž soudní cestou dle nároků na ochranu osobnosti (konkretizováno občanským zákoníkem).

Podobným způsobem rozhoduje i Evropský soud pro lidská práva, který svou judikaturou určil hranice svobody projevu a ochrany osobnosti. Možnost podat stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva mají i jednotlivci.

Omezení z důvodu bezpečnosti státu

Týká se především osob pracujících s utajovanými skutečnostmi, kteří nemohou tyto informace sdělovat neoprávněným osobám (např. BIS,

¹⁸⁵ Ve svém nálezu č. 91/1994 ÚS judikoval, že při potencionálním konfliktu mezi svobodou projevu a právem státu ji v případě nezbytnosti omezit, vychází Evropský soud pro lidská práva ze zvýšené ochrany jednotlivce, protože svobodu projevu pokládá za jeden z hlavních základů demokratické společnosti, a to tehdy, jde-li o informace nebo myšlenky, které urážejí, šokují nebo znepokojují stát, či část obyvatelstva. To odpovídá podle stanoviska uvedeného soudu, požadavkům pluralismu, snášenlivosti a otevřenosti demokratické společnosti. Svoboda tisku dle uvedeného soudu skýtá veřejnému mínění jeden z nejlepších prostředků, jak poznat a posoudit myšlenky a postoje vedoucích politických představitelů. Svoboda politické diskuse je skutečným jádrem pojmu demokratické společnosti. Evropský soud pro lidská práva proto rozhodl, že meze přípustné kritiky jsou proto širší u politika jako takového, než u soukromé osoby: na rozdíl od soukromé osoby se politik nevyhnutelně a vědomě vystavuje přísné kontrole vlastních slov a gest jak ze strany novinářů, tak široké veřejnosti. Čl. 10 odst. 2 Úmluvy umožňuje chránit pověst jiných a politiků požívá této ochrany rovněž, ale v takovém případě musí být požadavek ochrany poměřován zájmem a svobodné diskusí o politických otázkách.

Bezpečnostní rada státu, atd.). Omezení je možné ve veřejném zájmu státu (ochrana před vyzrazením informace nežádoucím osobám např. ve věcech ozbrojených složek státu apod.).

Omezení z důvodu veřejné bezpečnosti

Důvodem omezení je též veřejný zájem, který má vyšší váhu než právo na svobodu projevu (tzn., že vyzrazení určité skutečnosti by mohlo ohrozit veřejný pořádek).

Omezení z důvodu ochrany veřejného zdraví a mravnosti

Ve vztahu k veřejnému zdraví se týká především neveřejných skutečností o výzkumných zdravotních laboratořích, místech uchovávajících zdraví nebezpečné látky atd. (nepřípustnost svobody projevu se týká veškerých skutečností, které by mohly vést ke zneužití takovýchto látek a ohrožení obyvatel).

Z hlediska mravnosti je zakázána např. propagace pedofilie, zoofilie. Dále je zakázána propagace veškerých ostatních podobných produktů.

Svoboda projevu (i související právo šířit informace) nejčastěji naráží na práva nedotknutelnosti osoby např. článku 10 LZPS. Můžeme tedy konstatovat, že práva ostatních lidí na nedotknutelnost tedy tvoří přirozenou hranici pro přípustnost svobody projevu.

Svobodný projev lze chápat ve dvou rovinách, a to v rovině politické a jiné veřejnoprávní (např. hlasování v Poslanecké sněmovně) a v rovině soukromoprávní (např. umělecká tvorba, fotografie atd.).

Ústavní soud vyslovil nálezem č. 19/2000 určující vztah mezi svobodou projevu a poskytováním informací. Dle Ústavního soudu je periodický tisk specifickým informačním zdrojem, který svou povahou nemůže nevytvářet určitá zkreslení (např. zkrácení článku) a každé zkreslení z hlediska případné nepřesnosti dílčích tvrzení nelze pokládat za zásah do nedotknutelnosti osoby, je-li celkové vyznění příspěvku v souladu s pravdou. Svobodu projevu ve všech souvislostech můžeme definovat jako možnost vytvářet, sdělovat a hájit své názory bez obav z jakékoliv represe.

Článek 17 též zakotvuje právo na informace. Hlavní doménou tohoto práva je možnost přijímat i rozšiřovat informace bez ohledu na hranice státu. Omezení práva na informace je na základě článku 17 odst. 4 možné pouze v případě, že je to nezbytné na ochranu práv a svobod druhých, pro bezpečnost státu, z důvodu veřejné bezpečnosti a ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Listina v článku 17 odst. 3 stanovuje, že cenzura je nepřípustná. Tím se myslí zejména zamezení snahy informovat ze strany státních orgánů. Právo na informace může být opět kolizní s právem na ochranu osobních údajů a obecným právem nedotknutelnosti soukromí.

Odstavec 5 přímo určuje povinnost státních i samosprávných orgánů na základě zákonné úpravy informace poskytovat. Právo na informace je konkretizováno několika zákony, jimiž jsou zejména zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů a zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání.

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím

Jde o zákonný režim upravující podmínky nároku na poskytování informací. Zákon upravuje povinnost poskytovat informace ze strany státních orgánů, orgánů územní samosprávy, veřejné instituce hospodařící s veřejnými prostředky a subjekty rozhodující o právech a povinnostech fyzických a právnických osob ve veřejné správě. Žadatelem o informaci může být každá fyzická nebo právnická osoba.

Zákon zakotvuje možnost omezení (neposkytnutí) informace v případech: ochrany utajovaných skutečností; ochrany obchodního tajemství; ochrany důvěrnosti majetkových poměrů; zveřejněním by se porušila ochrana duševního vlastnictví; o probíhajícím trestním řízení; o rozhodovací činnosti soudů; o plnění úkolů zpravodajských služeb; o přípravě, průběhu a projednávání kontrol Nejvyššího kontrolního úřadu; o činnosti příslušníků organizační složky Ministerstva financí; informace zveřejňované v pravidelných obdobích.

Ostatní informace, na které se nevztahují výše uvedená omezení a souvisí s působností daného orgánu, je povinen tento orgán poskytovat.

Žádost o poskytnutí informace se podává ústní nebo písemnou formou. Shledá-li ji subjekt jako třídíitelnou, odpoví do 15 dnů. V opačném případě vydá tzv. rozhodnutí o odmítnutí žádosti, které doručí žadateli. Žadatel se může ve stanovené lhůtě při rozhodnutí o odmítnutí nebo nevyřízení žádosti odvolat.

Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů

Tento zákon upravuje práva a povinnosti vydavatelů a dalších osob v souvislosti s vydáváním periodického tisku. Periodickým tiskem se rozumí veškeré noviny, časopisy apod. vydávané nejméně dvakrát ročně. Vydavatel odpovídá za obsah tiskovin kromě obsahu rozhlasu a inzerce. Vydavatel je též povinen na základě zákona uveřejnit na pokyn státního orgánu nebo orgánu samosprávy neodkladné oznámení ve veřejném zájmu, zejména VS, OS nebo NS v nejbližším vydání tiskoviny zvýrazněným způsobem.

Evidenci periodického tisku provádí Ministerstvo kultury. Zákon zakotvuje povinnost každé fyzické a právnické osoby doručit ministerstvu oznámení o vydávání periodického tisku, a to ve lhůtě 30 - ti dní před zahájením vydávání. Toto oznámení musí obsahovat zejména název tiskoviny, jeho obsahové zaměření, periodicitu vydávání, údaje o regionálních mutacích a osobní údaje vydavatele.

Ministerstvo na základě oznámení tiskovinu zaeviduje a sdělí vydavateli přidělené evidenční číslo. Vydavatel má povinnost oznámit každou změnu údajů, přerušeni i ukončení činnosti, a to do 5 - ti dnů od vzniku této skutečnosti.

Zákon též upravuje povinné údaje na tiskovině. Těmito povinnými údaji se myslí zejména název tiskoviny, periodicity, číslo a den vydání, evidenční číslo přidělené ministerstvem, kontaktní adresa vydavatele a označení regionální mutace.

Zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání

Novela tohoto zákona stanovuje shodnou povinnost pro provozovatele rozhlasového nebo televizního vysílání ve smyslu odpovědi, dodatečného sdělení a náležitostí s nimi souvisejících jako u vydavatele tiskového zákona. Shodné je rovněž ustanovení o ochraně zdroje a původu informací.

Ustanovení o odepření zdroje a původu informací není dotčena povinnost stanovená trestním zákonem (TČ nadřezování nebo nepřekážení TČ), což platí pro tiskový i rozhlasový zákon shodně.

PETIČNÍ PRÁVO

Petiční právo je zakotveno v článku 18 Listiny. V odstavci 1 je upraveno právo každého obracet se ve věcech veřejného nebo jiného společného zájmu na státní nebo samosprávné orgány s žádostmi, návrhy nebo stížnostmi sám nebo s ostatními.

V odstavci 2 je upravena povinnost, která určuje, že petice nesmí zasahovat do nezávislosti soudů. Z výše uvedeného vyplývá tedy předpoklad odůvodnění petice v širším veřejném zájmu. Peticemi tedy dle Listiny základních práv a svobod nelze prosazovat zájmy soukromé. Dále zde není omezení pro podávání petic pouze na občany.

K výše uvedenému zaujal též stanovisko Ústavní soud nálezem č. 35, kde se konstatuje, že právu podat petici neodpovídá povinnost příslušného orgánu jí vyhovět a petici chápe jako zvláštní formu svobody projevu (čl. 17 Listiny).¹⁸⁶ Petice sama o sobě obvykle směřuje k uplatnění jiných práv, např. práva na příznivé životní prostředí.

Petiční právo je stejně jako mnohá politická práva konkretizováno zákonem. V tomto případě je jím zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním.

Zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním

Tento zákon můžeme považovat za obecný zákon rozvíjející petiční právo. Byl přijat ještě dříve než Listina základních práv a svobod. Zákon upravuje podmínky výkonu petičního práva, a to tak, že fyzické osoby mohou podávat petice v rozsahu úpravy Listiny základních práv a svobod a právnické osoby mohou podávat petice, je-li to v souladu s cíli jejich činnosti.

Zákon též zakotvuje omezení petice v případech, kdy by zasahovala do nezávislosti soudů, vyzývala k porušování Ústavy a zákonů, podněcovala nenávist a nesnášenlivost aj. Ve výkonu petičního práva nesmí být nikomu

¹⁸⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 21/94, sv. č. 1, náleze č. 35, s. 255.

bráněno a nesmí být nikomu na újmu. Pro výkon petičního práva mohou občané založit tzv. petiční výbor.

Státní orgán je povinen petici přijmout. Nepatří-li do jeho působnosti, postoupí ji příslušnému státnímu orgánu a vyrozumí o tom podávajícího. Státní orgán má povinnost do 30 dnů písemně podávajícímu odpovědět ve smyslu zaujetí stanoviska k jejímu obsahu a způsob jejího vyřízení.

PRÁVO SHROMAŽĎOVACÍ

Listina základních práv a svobod upravuje právo shromažďovací ve svém článku 19. V odstavci 1 je upraveno zaručení práva pokojně se shromažďovat.¹⁸⁷ Obsahem odstavce 2 je zejména omezení tohoto práva zákonem z důvodu ochrany práv a svobod druhých, z důvodu ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo mravnosti a ochrany majetku nebo bezpečnosti státu. Ustanovení nerozlišuje pozici fyzické osoby a občana a pro možné omezení zákonem stanovuje výše uvedené mantinely.

Svoboda shromažďování je jednou ze základních podmínek též pro politickou demokracii (volební agitace, protestní shromáždění apod.).

Právo shromažďovací je též konkretizováno zákonem č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím.

Zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím

Výše uvedený zákon byl přijat dříve než Listina základních práv a svobod, byl převzat z federace. Základním rysem práva shromažďovacího je, že slouží

¹⁸⁷ V evropském kontextu lze uvést případ Platform „Ärzte für das Leben“ versus Rakousko (1988): Sdružení lékařů bojujících proti interrupci pořádalo dvě demonstrace, které byly i přes přítomnost policie narušeny. Při první demonstraci se organizátoři obávali, že navzdory policejní přítomnosti může dojít k incidentu. Z tohoto důvodu byla trasa demonstrace změněna. Policie však demonstranty upozornila, že s ohledem na terén nebude moci zabránit narušení pochodu ze stany kontrademonstrantů. Ti se začlenili mezi demonstranty a vyvolávali nepokoje. Ke konci demonstrace přihlížející policejní jednotky zasáhly a vytvořily mezi demonstracemi kordon. Sdružení si u rakouských a následně u evropských orgánů stěžovalo, že místní úřady umožnily svou pasivitou porušení svobody shromažďování. Evropský soud konstatoval, že demonstrace může být nepřijemná nebo urážet osoby nesouhlasící s názory, jež zastávají demonstranti. Účastníci však musí mít možnost demonstrovat bez obavy, že budou napadeni odpůrci. Efektivní svobodu pokojného shromažďování nelze redukovat na pouhou povinnost státu nezasahovat. Státy však nemohou převzít absolutní garanci a mají široký prostor pro volný výběr prostředků, jichž je třeba použít. Soud též konstatoval, že obě demonstrace byly zakázané, že policie neodmítla poskytnout ochranu a že nakonec zasáhla. Ze strany rakouských orgánů byla přijata přiměřená opatření a Soud proto shledal stížnost za nepodloženou.

zejména k využívání svobody projevu a dále např. k využívání k účasti na řešení veřejných záležitostí. Za shromáždění se považují též pouliční průvody a manifestace.

Zákon též zakazuje jakékoliv shromažďování v okruhu 100 m od místa jednání zákonodárného sboru.

Oprávnění svolat shromáždění má pouze občan starší věku 18-ti let, právnická osoba se sídlem v České republice či skupina osob. Svolání shromáždění podléhá oznamovací povinnosti. Na shromáždění podléhající oznamovací povinnosti je úřad oprávněn vyslat svého zástupce.

Zákon též upravuje povinnosti a oprávnění svolavatele. Povinností svolavatele je zejména písemně oznámit shromáždění příslušnému úřadu alespoň 5 dní předem. V tomto oznámení je nutné uvést především účel shromáždění a souhlas vlastníka pozemku, koná-li se shromáždění venku mimo veřejný prostor aj. Úřad potvrdí splnění oznamovací povinnosti a nemá-li oznámení určené náležitosti a vady nejsou po upozornění odstraněny, oznámení není uznáno jako platné. Oprávněním svolavatele je především činit veškerá možná opatření ke svolání shromáždění a pomoc úřadu v tomto úsilí (např. vyhlášení akce obecním rozhlasem). Účastníci těchto shromáždění jsou však povinni dbát pokynů svolavatele. Důležitou povinností je zákaz držení předmětů, jimiž lze ublížit na zdraví. Zakázáno je též stěžování vlastní identifikace při zákroku policie.

Základním oprávněním úřadu je zejména určit maximální dobu trvání shromáždění s ohledem na noční klid a v krajním případě též shromáždění zakázat. Shromáždění lze zakázat v případech, kdy směřuje k omezení lidských práv, propagaci násilí apod., místo konaného shromáždění je zdraví nebezpečné, na stejném místě a ve stejnou dobu je povoleno shromáždění jiné nebo existuje rozpor shromáždění s veřejným zájmem atd.

O zákazu shromáždění rozhodne úřad do 3 dnů od jeho oznámení. Zákon zde zakotvuje přípustnost odvolání k soudu a to ve lhůtě 15 dnů. O tomto odvolání soud rozhodne do 3 dnů a jeho rozhodnutí bude v dané věci konečné.

PRÁVO SDRUŽOVACÍ

Právo sdružovat se je ukotveno v článku 20 Listiny a je umožněné každému člověku. Právo svobodně se sdružovat má na základě tohoto článku dvě formy, a to formě spolku, společnosti a jiného sdružení (odst.1) respektive formu politické strany nebo politického hnutí (odst.2). Přičemž sama Listina tyto formy neodlišuje. Listina odděluje obě tyto formy od státu.¹⁸⁸

Výkon těchto práv může být omezen jen zákonem, a to pouze v případech, je-li to nezbytné pro bezpečnost státu, ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, pro ochranu práv a svobod druhých a pro předcházení trestného činu.

Z výše uvedených údajů lze tedy konstatovat následující možnosti sdružování:

- a) občanské (zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů)
- b) odborové (zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů)
- c) politické strany (zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a hnutích)
- d) církve (zákon č. 3/2002 Sb., o církvích)
- e) národnostní menšiny (zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin)

Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů

Sdružení občanské. Občané mohou zakládat spolky, společnosti, svazy, hnutí, kluby a jiná občanská sdružení. Tato sdružení jsou právnickými osobami. Do jejich činnosti může stát zasahovat jen v mezích zákona. Důležitým aspektem občanského sdružení je, že k výkonu sdružovacího práva nepotřebuje povolení státního orgánu.

Sdružení odborové. Ustanovení o možnostech tyto sdružení vytvářet jsou shodné, jako pro sdružení občanské. Odborové organizace však nemohou vytvářet vojáci v činné službě. Odborová sdružení vznikají zejména k ochraně

¹⁸⁸ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2 rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 261. ISBN 80-86473-90-2. Podrobněji k tématu též GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky*. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 1996. s. 249. ISBN 80-7175-041-7.

hospodářských a sociálních zájmů. Vznikají následujícím dnem po dni doručení návrhu na jeho evidenci Ministerstvu vnitra.

Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a hnutích

Strany jsou právními osobami, do jejichž činnosti může stát zasáhnout jen na základě a v mezích zákona. Členem může být jen občan starší věku 18-ti let. Strany a hnutí jsou odděleny od státu a jsou tzv. soukromoprávní. Plní však výlučně některé veřejnoprávní úlohy (např. kandidatura do Poslanecké sněmovny). Vznikají registrací Ministerstva vnitra. Strany odpovídají za své závazky celým svým majetkem, avšak jednotliví členové za závazky strany neručí.

Zákon též upravuje zákaz podnikat vlastním jménem. Strany však mohou založit obchodní společnost nebo družstvo, jen je-li výlučným předmětem jejich činnosti např.: provozování vydavatelství, nakladatelství či tiskáren; publikační a propagační činnost; pořádání kulturních, společenských, sportovních či jiných akcí a výroba a prodej propagačních předmětů vlastní strany.

O rozpuštění, pozastavení činnosti a o znovuoobnovení strany a hnutí rozhoduje Nejvyšší soud. Takovýto návrh může podat vláda. Neučiní-li tak do 30-ti dnů od doručení podnětu, může návrh předložit prezident republiky.

Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech

Církev je soukromoprávní organizace, která vzniká na základě dobrovolného sdružení fyzických osob, jež mají společnou náboženskou myšlenku. Církev vzniká registrací u Ministerstva kultury po splnění zákonem stanovených podmínek.

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních a etnických menšin

Výše jmenovaný zákon deklaruje právo příslušníků národnostních menšin sdružovat se ve vlastních národnostních sdruženích a politických stranách za podmínek stanovených právními předpisy.

PRÁVO OBČANŮ PODÍLET SE NA SPRÁVĚ VEŘEJNÝCH VĚCÍ a POLITICKÝ PLURALISMUS

V článku 21 Listiny základních práv a svobod je zakotveno právo občanů podílet se na správě veřejných věcí. Občané se na správě podílí buď přímo, nebo svobodnou volbou svých zástupců. Lhůty pro konání voleb nesmí přesáhnout pravidelná volební období stanovená zákonem.

V článku 16 odst. 1 Ústavy je vymezeno čtyřleté volební období člena Poslanecké sněmovny a volební období senátora definuje článek 16 odst. 2, Ústavy, jež je šestileté. Každé dva roky je obměňována třetina senátorů.

Volební právo je všeobecné a rovné, jež je uskutečňováno tajným hlasováním. Odstavec 4 upravuje rovný přístup k voleným a jiným veřejným funkcím.

V článku 22 Listiny je deklarována ochrana pluralismu politických stran.¹⁸⁹ Pluralismus pochází z latinského pluralis, což znamená množný či vícový. Můžeme ho definovat jako přesvědčení, že svobodnou společnost je možné zachovat a udržet jen v případě, že o výkon státní moci volně soutěží více rovnoprávných uchazečů.

Instrumentem politického pluralismu jsou zejména politické strany a politická hnutí, jež jsou součástí politického systému České republiky. Článek 5 Ústavy zakotvuje, že politický systém v České republice je založen na svobodném a dobrovolném vzniku politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů, stejně tak jako na volné soutěži mezi nimi.¹⁹⁰

Právo založit politickou stranu zakotvuje též Listina základních práv a svobod prostřednictvím sdružovacího práva. Každá politická strana je právnickou osobou, která usiluje o podíl na politické moci ve státě. Nesmí však

¹⁸⁹ Blíže k tématu ŠTURMA, Pavel. Ochrana pluralismu a tolerance ve společnosti podle Evropské úmluvy o lidských právech. *Právník*, CXXXI., 1992, č. 11, s. 984-995.

¹⁹⁰ Viz nálezy ÚS sp. zn. Pl. ÚS 3/96, Sb. nálezů a usnesení, sv. 5, s. 315-330, kde je zakotveno, že „za svobodné lze považovat takové volby, v nichž existuje svoboda vstupovat se svou politickou alternativou do volebního procesu (tj. existuje svoboda základních politických stran a svoboda navrhování kandidátů na funkce poslanců ve většinovém systému), dále svoboda ucházet se o podporu voličů a komunikovat s veřejností, jakož i svoboda voliče vybírat z více politických alternativ, reprezentovaných více politickými stranami a více kandidáty na funkce poslanců.“

vykonávat funkci státního orgánu a nesmí jej ani nahrazovat. Zakázána je též možnost politických stran zakládat ozbrojené složky.

Členem politické strany může být pouze fyzická osoba starší věku 18 let, která je držitelem státního občanství České republiky. Vznik politické strany je vázán na registraci příslušným státním orgánem, tj. ministerstvem vnitra. Její zánik a zrušení je specifikováno zákonem o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

PRÁVO POSTAVIT SE NA ODPOR PROTI KAŽDÉMU, KDO BY ODSTRAŇOVAL DEMOKRATICKÝ ŘÁD LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD

Toto právo je zakotveno v článku 23 Listiny, který upravuje právo postavit se na odpor proti každému, kdo by ohrožoval fungování demokratického řádu lidských práv a základních svobod.¹⁹¹

Z hlediska práva je proveditelnost tohoto práva velmi složitá. Jeho užití je bezpodmínečně vázáno na situaci, kdy by přestaly fungovat ústavní orgány. Význam tohoto článku lze spíše spatřovat v deklaratorní možnosti spontánní občanské akce, která vede k obnovení demokratického řádu.

IV. 6 Práva národnostních a etnických menšin

Práva národnostních a etnických menšin¹⁹² upravuje Listina v hlavě III. V článku 24 je zakotveno ustanovení, že příslušnost k jakékoliv národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu. V následujícím článku v odstavci 1 je zaručeno příslušníkům těchto menšin rozvíjení vlastní kultury, právo na informace v mateřském jazyce a sdružování v národnostních sdruženích. V odstavci 2 se

¹⁹¹ Viz např. GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 1996. s. 250. ISBN 80-7175-041-7.

¹⁹² Blíže viz GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*. Praha: Nakladatelství G plus G, 1999. 342 s. ISBN 80-86103-23-4. Dále též PEČINKA, Pavel; MAREŠ, Miroslav; KOPEČEK, Lubomír; STÝSKALÍKOVÁ, Věra. *Etnické menšiny a česká politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 140 s. ISBN 80-7325-050-0.

zaručuje též právo na vzdělání v jejich jazyce, právo užívání tohoto jazyka v úředním styku, právo účasti na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin.

Články tedy rozlišují obecný nediskriminační princip z národnostních důvodů pro všechny. Článek 25 dále zvlášť zdůrazňuje některá práva příslušníků menšin, kteří jsou zároveň občané; týká se práv, která zvláště mohou být vzhledem k např. odlišnosti jazyku důležitá (právo na vzdělání v mateřském jazyce atd.). Je zde též evidentní snaha potlačit určité možné znevýhodnění menšiny vyplývající z jejich dané odlišnosti.

Závaznost lze spatřovat s mnoha články Listiny základních práv a svobod jako jsou například:

- čl. 3 odst. 1 zaručení základních práv všem bez ohledu na příslušnosti k národnostní či etnické menšině*
- čl. 3 odst. 2 právo svobodně rozhodovat o své národnosti*
- čl. 17 právo na informace*
- čl. 20 odst. 1 a 2 právo sdružovací*
- čl. 33 právo na vzdělání*
- čl. 37 odst. 4 právo na tlumočníka v řízení před soudem*

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních a etnických menšin

V Preambuli tohoto zákona je zakotveno respektování identity příslušníků národnostních menšin (jejich kultura, tradice, jazyk) a snaha o harmonické soužití majoritní společnosti s menšinami. Deklarováno je též právo příslušníků těchto menšin na účinnou účast v kulturním, společenském a hospodářském životě, stejně tak jako ve veřejných záležitostech (zvláště záležitostech týkajících se menšin). Zakotvena je též ochrana v souladu s mezinárodními smlouvami o lidských právech, Listinou základních práv a svobod a Ústavou.

Národnostní menšina je tvořena občany České republiky žijícími na území České republiky a majícími určité charakteristické rysy. Tímto rysem je zejména fakt, že: 1) tvoří početní menšinu, 2) odlišují se od majority zpravidla etnickým

původem, jazykem, kulturou a tradicemi, 3) projevují vůli být za menšinu považováni.

Práva příslušníků menšin

Svobodná volba příslušnosti k národnostní menšině (tato volba nesmí být jedinci na újmu; orgány veřejné správy nesmí vést oddělenou evidenci příslušníků národnostních menšin, data týkající se příslušnosti k menšině získaná např. při sčítání lidu mohou být použita pouze k zákonem stanovenému účelu), *Právo sdružovací příslušníků menšin* (upraveno pro národnostní sdružení i politické strany příslušnými zákony), *Právo na řešení vlastních záležitostí* (právo na aktivní účast v kulturním, společenském, hospodářském životě a veřejných záležitostech, zvláště týkajících se daného etnika), *Právo na užívání jména a příjmení v jazyce národnostních menšin*, *Právo na vícejazyčné názvy a označení*, *Právo na jazyk národnostních menšin v úředním styku a před soudy*, *Právo na jazyk národnostní menšiny ve věcech volebních atd.*

Zákon č. 158/1999 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 stanovil v souvislosti s povinností poskytnout údaje, že údaje o své národnosti a náboženství vyplní každý dle svého rozhodnutí.¹⁹³

IV. 7 Hospodářská, sociální, kulturní a ekologická práva

V širším smyslu se dají všechna tato práva nazývat sociálními, protože jejich význam spočívá v garanci důstojného života, žití na určité kvalitativní úrovni. Jsou historicky mladší než práva osobností (základní) a politická. Představují jakousi nadstavbu a konkretizaci určitých práv uvedených v předchozích hlavách Listiny (např. právo na život – zde konkretizováno např. právem na ochranu zdraví, právem na hmotné zabezpečení atd.).

¹⁹³ Největší počet osob se při sčítání obyvatelstva v roce 2001 přihlásil k národnosti české (90,42 %), moravské (3,72 %) a slezské (0,11 %). Všechny další národnosti byly zastoupeny na celkovém počtu obyvatel České republiky půl procentem (polská národnost) a méně. I když, jak je patrné, dominantní postavení národnosti české, moravské a slezské zůstalo zachováno, na základě sčítání byl zjištěn nový fenomén nárůstu podílu národností, jakými jsou zejména vietnamská a ukrajinská. Oproti tomu pozvolné snižování podílu národnostního složení obyvatelstva postihlo národnost německou, polskou, maďarskou aj.. I přes snížení počtu obyvatelstva oproti roku 1991 můžeme konstatovat zvýšený podíl osob hlásící se k české národnosti.

Úprava v Listině základních práv a svobod navazuje na mezinárodní úpravu těchto práv (Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, který byl u nás vyhlášen zákonem č. 120/1976 Sb.). Koncepce těchto práv v Listině základních práv a svobod je zahrnuta v hlavě IV., článku 26-35. Jejich předmětná specifikace je provedena kategorizací na práva hospodářská, sociální a kulturní.

SVOBODA POVOLÁNÍ, PRÁVO PODNIKAT A PROVOZOVAT JINOU HOSPODÁŘSKOU ČINNOST

Obsahový význam jednotlivých odstavců: právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu (odst. 1), právo podnikat¹⁹⁴ a provozovat jinou hospodářskou činnost (odst. 1), právo získávat prostředky prací k zajištění svých životních potřeb (odst. 3), garance hmotného zabezpečení státu, nemůže-li občan bez své viny toto vykonávat (odst. 3), možnost stanovení odchylné úpravy pro cizince (odst. 4).

Na tento článek se vztahuje omezení článku 41 odst. 1 (možnost domáhat se těchto práv pouze v mezích prováděcích zákonů). V případě odstavce 3 článku 26 (hmotné zabezpečení) můžeme hovořit o pojetí, jež dává České republice přízvisko sociální stát. V odstavci 2 téhož článku je dále připuštěna možnost omezení výkonu určitého povolání, stanoví-li tak zákon. Z obsahu článku nevyplývá automatický nárok na práci.

Pojem „podnikání“ obsažený v odstavci 1 dále definuje obchodní zákoník. Koncepce právní úpravy podnikání je založena na povinnosti legalizace a evidence konkrétní činnosti, kterou schvaluje stát podle charakteru a rozsahu činnosti (např. vydávání živnostenského listu, udělení licence apod.).

Konkretizujícími zákony jsou: Živnostenský zákon (zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů)¹⁹⁵, Obchodní zákoník

¹⁹⁴ Obchodní zákoník (z. č. 513/1991 Sb.) definuje podnikání jako soustavou činnost prováděnou samostatně podnikatelem vlastním jménem, na vlastní účet a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.

¹⁹⁵ Živnostenský zákon upravuje řadu specifických povinností podnikatele souvisejících s jeho podnikáním a podrobně upravuje i postup úředního řízení ve věcech ohlašování živností, respektive žádosti o koncesi a při vydávání průkazů živnostenských oprávnění. Upravuje živnostenskou kontrolu, její provádění a ukládání sankcí za porušování zákona a řeší další specifickou problematiku, např.

(zákon č. 513/1991 sb., obchodní zákoník), zvláštní zákony pro speciální formy podnikání (tj. např. soukromé školy, bankovníctví, TV, rozhlas apod.), zvláštní zákony pro určité profese.

SDRUŽOVACÍ PRÁVO NA OCHRANU HOSPODÁŘSKÝCH A SOCIÁLNÍCH ZÁJMŮ

Obsahový význam jednotlivých odstavců: svobodné sdružování k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů (odst. 1)¹⁹⁶, odborová svoboda (odst. 2), možnosti omezení odborové svobody (odst. 3), právo na stávkou a výjimky z tohoto práva (odst. 4)¹⁹⁷.

Omezení ve smyslu článku 41 odstavce 1 se zde vztahuje pouze na odstavec 4. Odstavec 1 až 3 je konkretizací politického práva sdružovacího (čl. 20 odstavce 1 Listiny) a je základním kamenem práva zakládat odborové organizace jako jednu z forem realizace práva sdružovacího. Omezení odborové činnosti je možné pouze zákonem z důvodu ochrany bezpečnosti státu, veřejného pořádku, práv a svobod druhých.

Na ochranu hospodářských a sociálních práv dle tohoto článku (čl. 27) mohou vznikat i jiná sdružení neformálního (zákonem neupraveného) charakteru.

Práva uvedená v odstavci 1 až 3 (zakládání odborových organizací) mohou být omezena zákonem pro příslušníky bezpečnostních sborů a ozbrojených sil při výkonu služby (čl. 44 LZPS). Odstavec 4 upravuje právo na stávkou, které je dále konkretizováno zákonem č. 2/1991 Sb., o kolektivním

vedení živnostenských registrů, spolupráci jednotlivých orgánů státní správy v oblasti živnostenského podnikání aj.. Definice živnostenského podnikání se shoduje s definicí podnikání dle obchodního zákoníku. Působnost živnostenského zákona je však užší v důsledku vazby na podmínky stanovené živnostenským zákonem a nezahrnuje tak podnikání na základě jiného než živnostenského oprávnění.

¹⁹⁶ V evropské souvislosti lze uvést případ *Young, James a Webster versus United Kingdom* (1981): British Railways uzavřela se třemi odborovými svazy smlouvu, jejichž obsahem byl závazek, že do budoucna bude členství v jednom z nich podmínkou zaměstnání u této společnosti. Stěžovatelé členství v odborech z různých důvodů odmítli a byli z tohoto důvodu propuštěni ze zaměstnání. Britské orgány a soudy namítly, že stěžovatelé měli předem možnost založit jiný odborový svaz a být souběžně členy jednoho ze smluvních svazů a také, že zavedený systém podporuje kolektivní vyjednávání vedoucí k větší stabilitě v určitém odvětví. Stěžovatelé se proto odvolali k Evropskému soudu, který připomněl, že právo zakládat odbory je speciálním aspektem svobody sdružování. Nátlak na vstup do odborů nemusí být vždy v rozporu s Úmluvou, nicméně hrozba propuštěním a s tím spojená ztráta obživy je jednou z nejzávažnějších forem nátlaku; je tedy v rozporu s Úmluvou.

¹⁹⁷ Blíže viz KOSTEČKA, Jan. Některé problémy právní úpravy stávkou a výluky. *Právo a zákonnost*, XL., 1992, č. 1, s. 40-46.

vyjednávání. Právo na stávku je omezeno klauzulí článku 41 odstavce 1 Listiny základních práv a svobod. Z tohoto práva jsou přímo Listinou vyloučeni soudci, státní zástupci a příslušníci bezpečnostních sborů a ozbrojených sil.

PRÁVO ZAMĚSTNANCŮ NA SPRÁVEDLIVOU ODMĚNU ZA PRÁCI A USPOKOJIVÉ PRACOVNÍ PODMÍNKY

Článek 28 Listiny zakotvuje právo zaměstnance na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky.

Spravedlivou odměnu můžeme definovat jako odměnu obvyklou v daném pracovním zařazení.¹⁹⁸ Uspokojivé pracovní podmínky můžeme definovat jako podmínky obvyklé v daném pracovním zařazení. Tento článek též zdůrazňuje ustanovení článku 9 Listiny základních práv a svobod (zákaz nucených prací a služeb). Specifikaci podává především zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

HOSPODÁŘSKÁ A SOCIÁLNÍ PRÁVA MENŠIN

Obsahový význam jednotlivých odstavců: právo žen, mladistvých a zdravotně postižených na zvýšenou ochranu zdraví při práci a zvláštní pracovní podmínky (odst. 1), právo mladistvých a zdravotně postižených na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a pomoc při přípravě na povolání (odst. 2), podrobnosti stanoví zákon (odst. 3).

Článek 29 můžeme řadit mezi významné pilíře sociálního státu. Znamená další zesílení obecné zásady uspokojivých pracovních podmínek z článku 28 Listiny pro vyjmenované osoby.

PRÁVO NA HMOTNÉ ZABEZPEČENÍ VE STÁŘÍ A NA ZAJIŠTĚNÍ ZÁKLADNÍCH ŽIVOTNÍCH PODMÍNEK

Obsahový význam jednotlivých odstavců: právo na hmotné zabezpečení (odst. 1), právo na zajištění základních životních podmínek (odst. 2), podrobnosti stanoví zákon (odst. 3).

Článek 30 je konkretizován mnohými zákony, z nichž mezi nejvýznamnější patří zejména zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

¹⁹⁸ Dle č. 4 Evropské sociální charty existuje právo na slušnou odměnu za práci.

Článek 30 stanovuje, že občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.¹⁹⁹ Je důležité upozornit na skutečnost, že nárok na jednotlivé dávky se neváže na státní občanství, nýbrž na trvalý pobyt. V případě nároku na hmotné zabezpečení ve stáří se má na mysli nárok na vyplácení starobního důchodu.²⁰⁰ Věk pro odchod do důchodu je rozdílný u mužů a žen. U žen je též odchod do důchodu určen podle počtu vychovaných dětí. V současné době je velice diskutovaným tématem též odchod do důchodu. Ten se stále posunuje k vyšší věkové hranici. Takováto opatření jsou přijímána ze strany vládních činitelů z důvodu stárnutí populace národa. Tento problém však netíží jen Českou republiku, ale i celou Evropu, o které se říká, že pomalu stárne.

V případě hmotné nouze se jedná o stav, kdy osoba nedosahuje hranice příjmů, které jsou stanoveny jako životní a existenční minimum. V případě, že se osoba nedokáže o své základní sociální zabezpečení postarat sama, vstupuje do situace stát jako garant sociální pomoci.

PRÁVO NA OCHRANU ZDRAVÍ

Na základě článku 31 Listiny má každý právo na ochranu zdraví.²⁰¹ Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon. Článek je konkretizován zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu ve znění pozdějších předpisů nebo zákonem č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

Právo na ochranu zdraví je spjato s právem na život a za jeho ochranu nese odpovědnost stát. S právem na ochranu zdraví se setkáváme nejen v rovině

¹⁹⁹ Blíže k problematice viz VEČEŘA, Miloš. *Teorie sociálního státu*. Brno: Iuridica Brunensia, 1995. s. 69-85. ISBN 80-859-6420-1.

²⁰⁰ Ústavní soud svým nálezem č. 135/2010 Sb. zrušil část zákona o důchodovém pojištění týkající se snižování starobních a jiných důchodů. Část zákona bude zrušena s platností od 30. září 2011. Výpočet procentní výměry důchodů je dle Ústavního soudu protiústavní, a to z důvodu převahy solidarity nad zásluhovostí a tudíž dostatečně negarantuje právo na přiměřené hmotné zabezpečení. Podmětem pro vydání nálezu byl případ muže, jemuž ČSSZ vyměřila od 1. února 2006 plný invalidní důchod ve výši 13 346 Kč, přestože v letech 1986 až 2005 jeho průměrný výdělek činil 68 635 Kč. Invalida napadl výši důchodu žalobou. Jako důkaz svého tvrzení doložil zprávy MPSV, dle nichž v roce 2004 průměrná výše důchodu v ČR činila 44 procent hrubého průměrného příjmu. Penzista se proto cítil poškozen. Ostravský soud řízení přerušil a předložil problém Ústavnímu soudu, který rozhodl ve prospěch penzisty.

²⁰¹ Viz např. GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 1996. s. 256. ISBN 80-7175-041-7.

vnitrostátní, ale také v rovině mezinárodní (ochrana zdraví je například upravena v čl. 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech).

OCHRANA RODIČOVSTVÍ, RODINY, ZEJMÉNA DĚTÍ A MLADISTVÝCH

Obsahový význam jednotlivých odstavců: ochrana rodičovství a rodiny (odst. 1), garance ochrany ženě v těhotenství (odst. 2), rovnost práv manželských a nemanželských dětí (odst. 3), právo rodičů na výchovu a péči o děti (odst. 4), právo na pomoc státu rodičům pečujícím o děti (odst. 5), podrobnost stanoví zákon (odst. 6)

Konkretizace článku 32 je provedena především zákonem č. 94/1963 Sb., zákon o rodině. Do právního postavení rodičů a nezletilých dětí může zasáhnout pouze soud (odst. 4) např. odnětím dítěte rodičům při zanedbání povinné péče. Článek je konkretizací ochrany lidského života (čl. 6 odst. 1 Listiny), práva na rodinný a soukromí život (čl. 10 odst. 2) apod. Článek též nijak nerozlišuje postavení občanů a cizinců v uvedených základních ustanoveních.

Institutem rodičovství se má na mysli i rodičovství, kdy mezi otcem a matkou nebyl uzavřen manželský svazek. Rodina nemusí vždy vzniknout uzavřením manželství, ale může být založena například mezi druhem a družkou či bezdětnými manželi.

Hlavním úkolem článku 32 odst. 1 je zejména zajistit a garantovat ochranu osobám, které nemají způsobilost pro nedostatek věku obstarávat své záležitosti.²⁰²

PRÁVO NA VZDĚLÁNÍ

Obsahový význam jednotlivých odstavců: právo na vzdělání pro každého + povinná školní docházka (odst. 1), právo na bezplatné školní vzdělání v základních a středních školách (odst. 2), výjimky z těchto práv jsou

²⁰² Viz např. nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 20/94, Sb. nálezů a usn., sv. 3, s. 109-112, jehož obsahem je, že „Ústavní soud se ztotožnil s názorem, obsaženým ve vyjádření Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, v tom smyslu, že postrádá-li dítě výchovu ve vlastním rodinném prostředí, má právní nárok na to, aby mu stát svými orgány zajistil výchovu v prostředí nahrazujícím vlastní rodinu, tedy i ústavní výchovu, není-li možno poskytnout náhradní rodinou péči. Je nejen právem těchto orgánů učinit potřebné opatření, jež vyžaduje zájem na ochraně práv nezletilého, ale je to i jejich právní povinnost.“

možné na nestátních školách (odst. 3), podmínky pomoci státu stanoví zákon (odst. 4).

Součástí ústavní úpravy práv v oblasti kulturní je též článek 33 definující právo na vzdělání²⁰³. Koncepce tohoto práva je tradičně opřena o mezinárodněprávní základ.²⁰⁴ Listina stanoví bezplatné školní vzdělání pouze v základních a středních státních školách. Pokud na základě zákona vznikne i jiná než státní škola, a je jedno, zda základní nebo střední, může být vzdělání úplatné. Listina nevylučuje vznik jiných než státních vysokých škol. Rozhodovat o systému vzdělávání a školství je dle Listiny exkluzivní pravomocí státu a tedy veřejné moci.²⁰⁵

Vzdělání a právo na jeho dosažení je přiznáno každému, a to jak státním občanům České republiky, tak i cizincům nebo osobám, které nemají státní příslušnost. Povinností státu je ve vzdělání nikomu nebránit.

Vzdělanost obyvatel státu je vizitkou nejen jeho vyspělosti, ale též jeho kulturní a sociální úrovně. Právem na vzdělání se zabývá též Mezinárodní pakt o hospodářských sociálních a kulturních právech a dále Úmluva o právech dítěte.

Článek 33 v odstavci 1 též zakotvuje povinnou školní docházku po dobu, jež stanoví zákon (zákon č. 561/2004 Sb., tzv. nový školský zákon). Školní docházka je v České republice povinná většinou po dosažení věku šesti let a trvá devět let.

²⁰³ ÚS ve svém nálezu č. 49/1994 projednával otázku, zda právo na bezplatné základní a středoškolské vzdělání má nepodmíněnou povahu, či zda v této oblasti má své zákonné opodstatnění i výjimka, v daném případě uvozená vedlejší podmínkovou větou „nestanoví-li zákon jinak“. Na tuto otázku dává jasnou odpověď především Listina, která vzhledem k čl. 112 odst. 1 Ústavy ČR je součástí ústavního pořádku ČR a která sama v ustanovení čl. 33 odst. 2 přiznává občanu jako jedno z jeho základních práv též právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách. Ve smyslu ustanovení čl. 4 odst. 2 Listiny mohou být meze základních práv a svobod upraveny za podmínek stanovených Listinou pouze zákonem. Při použití tohoto ustanovení musí však být šetřena podstata a smysl základních práv a svobod (čl. 4 odst. 4 Listiny). I když podle čl. 41 odst. 1 Listiny také práva uvedeného v čl. 33 odst. 2 Listiny, tj. práva na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí, lze sotva mít za to, že s šetřením mezí základních práv a svobod by ještě byla slučitelná zákonnou výjimkou zpochybněná nepodmíněnost práva na bezplatné základní a středoškolské vzdělání.

²⁰⁴ Protokol č. 1 Evropské úmluvy v článku 2 zakotvuje, že „nikomu nesmí být odepřeno právo na vzdělání“. Dle ESLP tato negativní formulace nezahrnuje závazek státu, aby vytvořil soustavu všeobecného a oficiálního školství či aby zavedl školský systém určité formy. Ponechává mu volnost, aby vykonával právo podrobit tuto oblast právní úpravě.

²⁰⁵ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 280-281. ISBN 80-86473-90-2.

Standardní vzděláním je vzdělání na státních školách. Toto vzdělání je garantováno všem. V současné době však mnoho rodičů preferuje vzdělání pro své děti nabízené nestátními, tj. soukromými školami a též školami církevními. Dotace těmto soukromým školám jsou zakotveny v nařízení vlády č. 324/1996 Sb. Existenci a samotný vznik soukromé školy zakotvuje zákon č. 111/1998 Sb. Zřizování a vznik církevních škol stanovuje vyhláška č. 452/1991 Sb., o zřizování a činnosti církevních škol a škol náboženských společností, ve znění zákona č. 138/1995 Sb.

Odstavec 4 téhož článku zakotvuje, že pouze zákon může určit podmínky za nichž mají občané právo na pomoc státu při studiu. Touto pomocí se myslí zejména forma různých stipendií. Tato pomoc může být poskytnuta státním občanům České republiky.

PRÁVO K VÝSLEDKŮM TVŮRČÍ A DUŠEVNÍ ČINNOSTI

Práva k výsledkům tvůrčí a duševní činnosti jsou chráněna zákonem (odst. 1), právo přístupu ke kulturnímu bohatství je zaručeno za podmínek stanovených zákonem (odst. 2).²⁰⁶

Článek 34 konkretizuje svobodu vědeckého bádání a umělecké tvorby (čl. 15 Listiny) Odstavec 1 je konkretizován dále prováděcím tzv. autorským zákonem (definuje, co se pokládá za autorské dílo, určuje práva autorská osobní, jež jsou nepřevoditelná a práva autorská majetková, která jsou převoditelná, prvky jejich ochrany atd.).

PRÁVO NA PŘÍZNIVÉ ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Právo na příznivé životní prostředí²⁰⁷ (odst. 1), právo na informace o něm (odst. 2), zákaz zneužití svých práv k poškození životního prostředí (odst. 3).

Na základě článku 35 odstavce 1 Listiny má každý právo na příznivé životní prostředí. Odstavec 1 je konkretizován zákonem č. 17/1992 Sb.,

²⁰⁶ Viz např. zákon č. 148/1949 Sb., o Národní galerii v Praze, zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči (ve znění pozdějších předpisů) atd.

²⁰⁷ Viz Příloha č. 7: „Komparace čistoty ovzduší v letech 1990 – 2000“.

o životním prostředí. Odstavec 2 zakotvuje oprávnění každého na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů. Tento odstavec je konkretizován zákonem č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí. Odstavec 3 je konkretizován např. zákony o chráněných územích či těžbě nerostů.²⁰⁸ Úmyslné a nedbalostní jednání vedoucí k ohrožení či poškození životního prostředí zakládá skutkovou podstatu trestného činu ohrožení a poškození životního prostředí, jež je obsahem § 293 a § 294 trestního zákoníku.

Toto právo je v kontextu zejména s právem na život, dále s článkem 7 a s principy preambule Ústavy České republiky. Právo každého na příznivé životní prostředí patří k lidským právům, které reagují na hrozbu zničení živé přírody v důsledku nezodpovědného počínání lidí při civilizačních proměnách.²⁰⁹

V souladu s právem každého na příznivé životní prostředí se snoubí i povinnost každého vyvarovat se či předcházet poškozování a znečišťování životního prostředí. Povinností každého je též minimalizovat škodlivé důsledky své činnosti, které způsobují újmu životnímu prostředí.

IV.8 Právo na soudní a jinou právní ochranu

IV.8.1 Právo na soudní ochranu

Ústavně procesní zásady v řízení před soudy jsou soustředěny v hlavě V. Listiny. Koncepce těchto práv, především práva na soudní a jinou právní ochranu je chápána velmi rozsáhlým, koordinovaným způsobem jako systém institucionální a normativní právní ochrany. Zakotvuje nejen obecné hmotněprávní principy, ale také konkrétní procesní principy soudnictví, tak i obecné zásady právního státu. V tom smyslu navazuje na úpravu systému soudnictví v hlavě IV. Ústavy ČR.²¹⁰

Listina ve svém článku 36 zakotvuje zejména: právo každého domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu

²⁰⁸ Mezi další významné zákony vztahujícími se k problematice životního prostředí můžeme řadit zejména: zákon č. 254/2001 Sb., o vodách; zákon č. 61/1977 Sb., o lesích, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech; zákon č. 309/1991 sb., o ochraně ovzduší před znečišťujícími látkami, ve znění pozdějších předpisů aj.

²⁰⁹ PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky*. 2. vyd. Praha: Linde, 1999. s. 281. ISBN 80-7201-170-7.

²¹⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozšířené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 286. ISBN 80-86473-90-2.

(odst. 1)²¹¹, právo obrátit se na soud pro každého, kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy (odst. 2), právo na náhradu škody pro každého, komu byla způsobena škoda nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu nebo orgánu veřejné správy (odst. 3).

V článku 37 až 45 jsou upraveny ustanovení a principy spravedlivého procesu, a to zejména: právo na právní pomoc v řízení před soudy (čl. 37 odst. 2), právo odepřít výpověď (čl. 37 odst. 1; čl. 40 odst. 4), rovnost účastníků v řízení (čl. 37 odst. 3), právo na tlumočníka v řízení (čl. 37 odst. 4)²¹², právo na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1), veřejnost, přiměřená délka řízení, právo být přítomen a ke všemu se vyjádřit (čl. 38 odst. 2)²¹³, presumpce nevinny (čl. 40 odst. 2), čas a příprava obhajoby (čl. 40 odst. 3), nelze 2x stíhat pro stejný trestný čin, pro který byla osoba již odsouzena nebo zproštěna vinny (čl. 40 odst. 5), zákaz retroaktivity (čl. 40 odst. 6).

Ústava upravuje především rovnost účastníků v řízení (čl. 96 odst. 1 Ústavy), ústnost a veřejnost (čl. 96 odst. 2 Ústavy), veřejné vyhlášení rozsudku (čl. 96 odst. 2 Ústavy).

Veškeré tyto zásady se týkají každé fyzické osoby a nejsou vázány na občanství. Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů konkretizuje některé výše uvedené zásady a přidává i další. Konstatuje zejména rovnost před soudem (§4), rovnost pro všechny v možnosti vymáhání

²¹¹ ÚS se ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 107/96, sv. 6, nález č. 72, str. 11 zabýval věcí, kde stěžovatelé namítali, že „postupem uvedených orgánů jim bylo odňato právo domoci se navrácení svého majetku“. Již tato formulace nasvědčuje tomu, že se dopustili omylu, protože náš ústavní pořádek nezná „právo domoci se“ práva, nýbrž pouze „právo domáhat se“ stanoveným způsobem svých práv. Pojmově se jedná o výrazný rozdíl, neboť pojem „domoci se“ znamená již výsledek sporu, zatímco pojem „domáhat se“ představuje toliko právo na řízení u soudu v článku 36 Listiny, jenž upravuje „právo na spravedlivý proces“, je totiž garantováno toliko právo domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí. Listina tedy nezaručuje a ani nemůže zaručovat právo „domoci se“ práv, které by automaticky předpokládalo úspěšnost při jejich uplatňování. Takovéto právo by ostatně bylo ve zřejmém rozporu s principy demokratického právního státu (např. s principem nezávislosti soudů).

²¹² Tlumočníci a znalci jsou jmenováni ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu v rozsahu, v němž je k tomu pověřil ministr (dle § 3 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících). Tlumočnickem může být jen státní občan České republiky. V případech, které jsou odůvodněné, může ministr spravedlnosti tuto podmínku prominout (§4).

²¹³ Ústavní soud deklaroval, že je věcí státu, aby zorganizoval své soudnictví tak, aby principy soudnictví, které jsou zakotvené v Listině a Úmluvě byly respektovány a případné nedostatky nemohli jít k tíži občanů, kteří od soudu právem očekávají ochranu svých práv v přiměřené době; srov. k tomu sp. zn. IV. ÚS 55/94, sv. č. 2, nález č. 42, s. 35.

svých práv před soudem (§5 odst.1), přiměřenost řízení (§5 odst.2), ústnost, veřejnost (§6 odst.1), veřejnost rozsudku (§6 odst.2).

IV.8.2 Veřejný ochránce práv

Úřad Veřejného ochránce práv (ombudsmana)²¹⁴ byl zřízen zákonem č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv. Sídlem úřadu je město Brno. Hlavním posláním a pověřením tohoto institutu je řešení stížností jednotlivců na jednání orgánů veřejné správy. Hlavní doménou institutu je zejména jeho nezávislost. Zákon stanovuje oblast působnosti, do které patří Česká národní banka, ministerstva, Policie ČR, armáda, kraje a obce při výkonu státní správy, Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, veřejné zdravotní pojišťovny, zařízení k ochranné a ústavní výchově aj. Naopak působnost ochránce se nevztahuje na Parlament ČR, prezidenta, vládu, NKÚ, zpravodajské služby, státní zastupitelství a soudy s výjimkou státní správy soudů. Činnost ochránce je zahájena na základě podnětu fyzické či právnické osoby. Podnět na zahájení činnosti může podat každý, a to písemnou či ústní formou do protokolu. Veřejný ochránce zahájí šetření nebo podnět odloží. Důvodem pro odložení je především ten fakt, že podnět se týká oblasti, která nespadá do působnosti ombudsmana. Dalším důvodem odložení podnětu je nedoplnění náležitostí ve stanovené lhůtě, či že je zjevně neopodstatněný aj. O odložení podnětu se stěžovatel musí písemně vyrozumět.

Úřady jsou povinny poskytnout ochránci veškerou součinnost. Mají povinnost poskytnout informace a vysvětlení ve lhůtě jim stanovené, předložit spisy a jiné písemnosti důležité k šetření aj. Zjistí-li ochránce šetřením porušení právních předpisů, vyzve úřad, aby se k výsledkům šetření do 30 dnů vyjádřil.

²¹⁴ Slovo ombudsman se objevuje ve středověkých výrazech „umbup“ (autorita) či švédském slově „ombud“, tj. osoba, který figuruje jako zmocněnec. První zmínky o ombudsmanovi můžeme nalézt v 18. století na dvoře švédského krále Karla XII. Karel XII. zřídil tento institut roku 1713 a jeho úkolem bylo zejména kontrolovat správné chování královských úředníků. Instituce ombudsmana byla pevně zakotvena ve švédské ústavě roku 1809. Byla deklarována jako orgán parlamentu dohlížející na chování úředníků. Instituce ombudsmana dosáhla největšího rozvoje v průběhu 20. století. Název tohoto institutu je však v různých státech odlišný (v České republice působí „Veřejný ochránce práv“, v Rakousku „Volksanwaltschaft“, ve Francii „Médiateur“, v Polsku „Rzecznik praw obywatelskich“ atd.). Zvláštní institucí je tzv. Evropský ombudsman. Jde o orgán vyšetřující stížnosti, které se týkají nesprávného úředního postupu institucí a orgánů Evropské unie. Instituce Evropského ombudsmana byla založena Maastrichtskou smlouvou. Sídlem je francouzský Štrasburk. Funkční období Evropského ombudsmana je 5 let.

Pokud jsou provedena opatření k nápravě a ochránce je shledá dostatečnými, vyrozumí o tom stěžovatele i úřad.

O své činnosti podává ochránce každoročně zprávu Poslanecké sněmovně, Senátu, prezidentu republiky, vládě, ministerstvům a jiným správním úřadům. Poslanecká sněmovna následně zprávy předložené ochráncem projedná.

Veřejný ochránce práv je volen na dobu 6 let, a to Poslaneckou sněmovnou. Ochránce může být zvolen pouze na dvě funkční období. Zvolen může být každý občan volitelný do Senátu. Funkce je neslučitelná s funkcí prezidenta republiky, poslance, senátora a soudce. Ochránce nesmí být členem politické strany nebo politického hnutí.

Zákon též stanovuje imunitu ochránce, která spočívá v nemožnosti trestního stíhání bez souhlasu Poslanecké sněmovny. Odepře-li Poslanecká sněmovna souhlas s trestním stíháním, je toto stíhání do konce funkčního období ochránce vyloučeno. Další podrobnosti stanoví zákon.

Kapitola IV.

MONITORING DODRŽOVÁNÍ LIDSKÝCH PRÁV

I. Organizace zajišťující monitoring dodržování lidských práv

Amnesty International - Amnesty International je světová organizace, jejímž cílem je zajistit dodržování lidských práv zakotvených ve Všeobecné deklaraci lidských a práv a dalších významných úmluvách po celém světě.

Charakteristickým znakem tohoto hnutí je především jeho nezávislost a nestrannost na kterékoliv vládě či režimu. Jejím cílem je pouze zajištění a ochrana lidských práv. Za zakladatele tohoto hnutí můžeme považovat

britského právníka Petera Benenona. Benenson byl v roce 1961 zaskočený, když se při čtení v tisku dozvěděl o uvěznění dvou portugalských studentů, a to z důvodu, že si připili na svobodu. Na popud proti takovému rozsudku vydal Beneson v časopisu „The Observer“ článek „Zapomenutí vězni“, ve kterém vyzval čtenáře, aby písemnou formou vyjádřili podporu lidem, kteří jsou trestáni z důvodu svého vyznání či politického přesvědčení. Na základě této snahy vzniklo mezinárodní hnutí Appeal for Amnesty s cílem ochrany lidských práv.²¹⁵

Činnost Amnesty International je zaměřena především na propuštění všech vězňů svědomí, zrušení trestu smrti a zastavení mučení, vymýcení nerovnoprávnosti a diskriminace, ochrana uprchlíků a migrantů, ochrana civilistů v ozbrojených konfliktech a nepřípustnost násilí páchané na ženách.²¹⁶

Důležitým mezníkem tohoto mezinárodního hnutí bylo udělení Nobelovy ceny v roce 1977 za „přínos k obraně svobody, spravedlnosti a tím i míru na celém světě“. V současnosti má Amnesty International více než 2 miliony členů, příznivců a sponzorů ve více než 150 zemích dnešního světa.

Český helsinský výbor - Český helsinský výbor (ČHV), dříve Československý helsinský výbor byl založen v listopadu roku 1988, aby vedle občanské iniciativy zvané Charta 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných sledoval dodržování a porušování lidských práv v tehdejší ČSSR.²¹⁷

Po založení Československého helsinského výboru se tato instituce stala vzápětí členem Mezinárodní helsinské federace, jejíž sídlo je ve Vídni. V okamžiku revoluce v roce 1989 jeho aktivita nadále spočívala v obhajobě lidských a občanských práv. V roce 1992 nastal rozpad ČSFR a vznikly dva nové nezávislé státy. V rámci rozdělení federace se rozdělil i Československý helsinský výbor, a to na Český helsinský výbor a Slovenský helsinský výbor. Obě instituce zůstaly členem Mezinárodní helsinské federace. Tato nevládní a nezisková instituce má za cíl především: monitorování zákonodárné činnosti, která se týká lidských a občanských práv, sledování stavu lidských práv v České republice. Každoročně vydává „Zprávu o stavu lidských práv“, monitorování stavu

²¹⁵ Podrobněji k dané problematice viz ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do postmoderní pravovědy*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2003. s. 129. ISBN 807251-131-9.

²¹⁶ Dostupné na World Wide Web: <<http://www.amnesty.cz>>.

²¹⁷ Dostupné na World Wide Web: <<http://www.helcom.cz/view.php>>.

skupin obyvatelstva, kde je koncepci lidských práv věnována speciální péče, dále poskytuje právní poradenství těm osobám, jejichž lidská práva byla porušena, vedení společnosti k respektování a ochraně lidských práv, provozuje publikační činnost, podává informace a zdokumentován svoji činnost. Každým rokem, již od roku 1994 je vydávána Zpráva českého helsinského výboru o stavu lidských práv v České republice, kde je zevrubně popsán výsledek monitoringu za uplynulý rok.

Zprávy Ministerstva zahraničních věcí USA o dodržování lidských práv - Zprávy jsou zaměřeny na výsledek kontroly dodržování občanských, politických a jiných práv upravených ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Autorem těchto zpráv je úřednický aparát ministerstva zahraničních věcí USA, složený nejen ze stovek jeho zaměstnanců, ale též z řad diplomatických služeb aj. Shromažďováním informací se zabývají zejména zastupitelské úřady. Zastupitelské úřady jsou prvními autory návrhů ve znění zpráv. Tyto návrhy jsou postoupeny Úřadu pro demokracii, lidská práva a pracovní záležitosti, jež má sídlo ve Washingtonu, který v kooperaci s dalšími úřady posoudí jejich text. Hlavním pravidlem je zejména objektivnost, relevantnost a důkladnost informací. Každým rokem je tato zpráva vydána a je plná kritiky vůči jednotlivým zemím. Ironickým pohledem však můžeme upozornit na to, že zpráva nikdy nehodnotí dodržování lidských práv v USA.

Ačkoli jde o oficiální dokument americké vlády, nemá žádnou právní závaznost. Žádná ze zemí není nucena k napravování toho, co americké ministerstvo zahraničí kritizuje.²¹⁸ Kritickým bodem ve Zprávě ministerstva zahraničí USA z roku 2008 vůči České republice je problematika korupce v řadách policie.

²¹⁸ ZOUBEK, Vladimír. *Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 276. ISBN 80-86473- 75-9.

ZÁVĚR

V této závěrečné kapitole bych rád shrnul nejvýznamnější poznatky své práce v podobě několika širších výstupů. Při vědomí značné diverzifikace celé problematiky se pokusím o určitou komparativní syntetizaci základních východisek recentního pojetí lidských práv především v globální perspektivě.

Tématika lidských práv náleží mezi klíčové otázky fungování každého modelu společenského uspořádání, přičemž jedním ze základních problémů je hledání univerzálně a exaktně určeného ideálního modelu v podobě referenčního kritéria, jímž pak můžeme poměřovat stupeň jejich aprobaace konkrétními právními kulturami i státními režimy. K tomuto účelu v obecné dimenzi často proklamovaná doktrína přirozeného práva sama o sobě nepostačuje, neboť i její jednotlivé teorie jsou vzájemně často velmi odlišné a mnohdy dokonce

protikladné. V zemích, kde za přirozeněprávní obsah jsou považovány rigidní náboženské texty (typicky islamistické státy) může tamní pozitivní právo vykazovat i poměrně výrazné konvergenční rysy s uvedeným přirozeněprávním fundamentem, což však nic nemění na skutečnosti, že referenčními kritérii přirozeného práva ve významu racionálně-materiálních koncepcí vycházejících z archetypů iusnaturalistických tezí v dílech klasiků jakými byly Grotius, Rousseau či Locke by přirozeněprávní fundament islamistických států byl patrně posouzen ve vztahu k lidským právům jako fatálně deficitní a v mnoha otázkách dokonce destruktivní.

Je proto nutno rozlišovat distinkce pozitivního a přirozeného práva uznávaného za závazné v konkrétním státě od globálního hodnocení distinkcí mezi jednotlivými přirozeněprávními koncepcemi konsensuálně závaznými v jednotlivých společnostech. Jinými slovy je otázkou, nakolik je v současné době udržitelná koncepce univerzalizmu lidských práv ve smyslu jeho objektivní neznatelnosti a nakolik je nutno akceptovat, že ačkoliv objektivně platný přirozeněprávní řád může reálně existovat, neexistuje v současnosti autorita, která je schopna jej identifikovat a v jeho světle jednotlivé konkurenční koncepce pak vyhodnotit. Kognitivnost a objektivní existence jsou totiž skutečnosti, které je nutno diferencovat a pakliže vyhodnotíme jako neuskutečnitelné dosažení univerzalistické shody alespoň nad základním obsahem doktríny lidských práv průřezově mezi všemi recentními koncepcemi, je nutno zároveň akceptovat, že nadále bude v této oblasti existovat určitá horizontálně-koncepční polydoktrinalita založená na subjektivním axiologickém vnímání různými lidskými kulturami. Lze tak nepochybně dospět k závěru, že kupř. teologická přirozeněprávní koncepce založená na islámském náboženství je ve zmíněném příkrém rozporu s koncepcí přirozeného práva v euro-americké kultuře a že je tedy použitím referenčních kritérií euro-americké kultury obsahově nelegitimní, těžko však může toto hodnocení aspirovat na objektivní závěr univerzalistického charakteru. Jinými slovy tak můžeme odsuzovat východiska jiných koncepcí a rozhodně se jimi nemusíme řídit, zároveň je však nutno zůstat v této subjektivní dimenzi bez aspirace na její převod do roviny objektivní, která by naše přirozeněprávní pojetí stavěla do role univerzálního referenčního kritéria. Nejsme tudíž legitimováni prohlašovat jiná obsahová východiska koncepcí přirozeného práva za objektivně

nesprávná, ale pouze za subjektivně nesprávná z důvodu inkonsistence s východisky našimi. Z tohoto pojetí je pak nutno vycházet i při řešení střetů jednotlivých kultur, úvah o změnách jejich esenciálního obsahu, jakož i při diskurzech na téma univerzality jednotlivých koncepcí.

Lze proto považovat za velmi diskutabilní, zda jsou lidská práva v evropském pojetí aplikovatelná např. i v zemích Dálného východu či Afriky. Je-li jedním ze základních principů individuálních práv euro-amerického pojetí právo na život a kolektivních práv suverenita lidu, lze tuto doktrínu úspěšně zavádět pouze tam, kde panuje alespoň základní konsensus na tom, že tyto hodnoty jsou skutečně tím absolutním fundamentem. Je-li však někde silná identifikace obyvatel kupř. s hodnotovými zdroji vycházejícími z Koránu, je úspěšná transpozice uvedené doktríny do těchto společenských podmínek v podstatě zcela vyloučena, neboť tamní obyvatelé se s ní neztotožní. Tím pro ně nemůže představovat onu přirozeněprávní autoritu a tudíž ani důvod k uznání závaznosti či vůli ji respektovat. Zcela jiná situace samozřejmě může být v afrických režimech jižně od Sahary, které zpravidla nejsou fundamentálně nábožensky orientovány a „státní“ moc je založena na pouhé vojenské síle a brutálním násilí. Zde již bývá mnohem menší stupeň identifikace obyvatel s tamním režimem či jinými nadpozitivními zdroji, a snaha o zavedení koncepčního základu lidských práv spojeného s racionálně-materiálními východisky může mít větší šanci na přijetí obyvatelstvem mj. též proto, že lidský život běžných obyvatel je zde mnohdy v permanentním ohrožení a místní vlády často postrádají i nejzákladnější aspekty legitimacy své moci, tj. alespoň principiální uznání obyvatelstvem a snahu justifikovat svá pravidla jinak než hrozbou síly.

Racionálně-materiální pojetí přirozených práv typické pro naši právní kulturu je tak nejlépe aplikovatelné ve společenských systémech, které kladou důraz na člověka jako takového, vidí lidský život jako ústřední smysl lidské existence a reprodukci společnosti jako nutný prostředek i důsledek její realizace. Západní kultura řeší náboženské otázky „pouze“ v úrovni práv ostatních, s důrazem na jejich oddělení od státu a pluralismus, tj. nestaví náboženské imperativy nad subjektivně vnímané zájmy člověkem samotným. Tato koncepce lidských práv má proto rozhodně šanci na širokou akceptaci v globálním měřítku, neboť usiluje o ochranu člověka „tady a teď“ bez přehnaného spekulativního

metafyzická, čímž může oslovit v podstatě veškeré národy a regionální kultury, jenž se s ní na tomto základu shodnou. Nestojí tak ze své podstaty proti teologickým koncepcím a naopak zejména s Křesťanstvím byla schopna zpravidla vždy hodnotově koexistovat, či z něj dokonce čerpat řadu axiologických východisek a poznatků rozpracovaných dále metaetikou. Přesto však přinejmenším prozatím nenaplnuje předpoklady univerzalistické doktríny, neboť není slučitelná s fundamentálním pojetím náboženství, anebo s teologickými koncepcemi vycházejícími ze zcela odlišných hodnotových východisek. V obou případech totiž dochází k potlačení primárního postavení člověka jako takového a tím i k restrikci lidských práv v euro-americkém pojetí.

Současná právní úprava lidských práv v České republice plně odpovídá západoevropským standardům demokratického právního státu a koresponduje s mnohými formami regionálních (zejména Evropská úmluva o lidských právech ve světle extenzivní „štrasburské“ judikatury i rozvíjející se systém ochrany lidských práv v ES) i globálních (OSN a mezinárodní úmluvy přijímané na její úrovni) instrumentů. Vnitrostátně je nejvýznamnějším pramenem Listina základních práv a svobod, v jejíž struktuře, dikci i odkazech na prováděcí úpravu jsem se snažil zdůraznit především význam základních práv osobních, odvíjejících se od práva na život a osobní svobodu člověka. Lze konstatovat, že tato práva mají u nás velmi silnou ústavní pozici a případné možnosti jejich omezení jsou striktně určeny mnohdy již na ústavní úrovni, či jsou dokonce zapovězeny zcela. Totéž lze říci o právech politických, která jasně korespondují se standardy demokratického státu, byť v našem pojetí poněkud výlučně vázaného na mechanismy demokracie zastupitelské bez stabilní úlohy referenda. Naopak stinnou stránkou Listiny může být relativně slabší pozice práv „Hospodářských, sociálních a kulturních“ vzhledem k jejich zmíněné vymahatelnosti ve většině případů pouze v rozsahu stanoveném běžným zákonem, čímž jsou ve velké většině degradovány na podústavní úroveň. To samo o sobě vyvolává často diskuse o jejich kogentním „ústavním rozsahu“, jenž pak bývá mnohdy různě interpretován i účelovými politickými proklamacemi a jeho aktuálně uznávaný rozsah je tím bohužel do jisté míry flexibilní dle aktuální politické situace v zemi.

Pro rozvoj doktríny lidských práv u nás je dle mého mínění velmi významná činnost Ústavního soudu, který v řadě svých nálezů vyložil podstatu jednotlivých práv extenzivně a rozšířil tak jejich reálný dosah. Mimořádný význam zde má zejména velmi podrobná a již poměrně ustálená doktrína tzv. spravedlivého procesu, která vytváří striktní limity požadavků procesní čistoty zásahů veřejnou mocí do základních práv obyvatel státu, což především v odvětví trestněprávním může mnohdy zabránit velice citelným a obtížně zhojitelným ingerencím osobnostní sféry člověka. Totéž lze říci o aplikační praxi Ústavního soudu při užívání mezinárodních smluv o lidských právech při řízení o kontrole ústavnosti normativních i individuálních právních aktů, které Ústavní soud v referenčním rámci pro ochranu ústavnosti podržel i přes zmíněnou novelizaci Ústavy. Význam z hlediska nadstátní kontroly dodržování lidských práv u nás pak nepochybně má obzvláště judikatura Evropského soudu pro lidská práva, a to ať již přímo coby samostatný nadstátní okruh, tak i častými odkazy v judikátech Ústavního soudu. Do budoucna lze další zvyšování standardu lidských práv v ČR očekávat taktéž od právního řádu ES/EU, zejména v případě vzniku závaznosti Charty základních práv a svobod. Tím by byl normativně kodifikován další nadstátní okruh ochrany lidských práv u nás, jehož nespornou výhodou by byl též (ve srovnání se stupněm obvyklým pro jiné nadstátní mechanismy) poměrně vysoký stupeň vymahatelnosti jeho rozhodnutí.

Je proto možné uzavřít, že zakotvení základních práv vycházejících z jejich racionálně-materiální přirozeněprávní koncepce je v recentním mezinárodním i vnitrostátním právu celé oblasti západní kultury již zcela automatickou skutečností a nezbytným atributem soudobého právního státu, přičemž další rozvoj v této oblasti lze při pokračující integraci nepochybně očekávat. Zároveň se domnívám, že současná Česká republika v komparaci s jinými vyspělými demokratickými státy euro-americké kultury v dimenzi lidských práv netrpí žádnými závažnějšími deficity a při pokračování vývoje našeho státu i práva současným směrem lze i do budoucnosti hledět s v tomto ohledu s optimismem.

RESUMÉ

In this final chapter I would like to summarize the most important findings of their work through a number of broader outcomes. Conscious considerable diversification of the issue to try on some basic assumptions of comparative syntetizacions recent concept of human rights, especially in a global perspective.

The subject of human rights are among the key issues of the functioning of each model of social organization, one of the fundamental problems is the search for universally and precisely determined the ideal model as a benchmark by which we can measure the degree of approbation specific legal cultures and national regimes. For this purpose, in general dimension frequently proclaimed the doctrine of natural law itself is not sufficient, since even the different theories

are often very different to each other and sometimes even contradictory. In countries where the contents natural law are considered rigid religious texts there may be positive to have a relatively strong convergence features with that fundamentals natural law.

It is therefore necessary to distinguish between positive and natural distinctions recognized as binding law in a particular country from global rating distinctions between consensual conceptions of natural law binding on individual companies. In other words, the question is how much is currently sustainable approach to the universalism of human rights in terms of its objective ignorance and how much is to be accepted that, although objectively valid order of natural law may actually exist, there is currently no authority that is able to identify him and his light various competing concepts will be evaluated. Objective existence is the fact that it is necessary to differentiate and evaluate insofar as impossible to achieve at least universalist consensus over the basic content of the doctrine of human rights across the board among all recentními concepts must also accept that it will continue to exist in this field, a horizontal conceptual polydoktrinality based on subjective axiological vímání various human cultures.

It is therefore subject to debate whether human rights are a European concept applicable in countries such as the Far East or Africa. If one of the basic principles of individual laws Euro-American conception of the right to life and collective rights of sovereignty of the people, can successfully implement two doctrine only when there is a basic consensus on the fact that these values are indeed the absolute fundamentals. If, however, sometimes strong identification with the value of the population such as resources, based on the Koran, is the successful transposition of the doctrine in these social conditions, essentially completely eliminated, since local residents disagree with it. This for them is not an authority of natural law and thus no reason to recognize the seriousness or the will to respect. Situation is completely different, of course, can be afric schemes south of the Sahara, which generally are not fundamentally religiously oriented and "State power is based on mere military force and brutal violence. There already is a much smaller degree of identification with the local population or other mode resources and efforts on the implementation of the conceptual basis of human rights associated with the rational-material base can have a greater

chance of acceptance population among others also because human lives ordinary people are often in the j permanent threat, and instead of government often lack the most basic aspects of the legitimacy of his power, that is, at least principled recognition of the population and their desire justifikation rules other than the threat of force.

Rational-material conception of natural rights typical of our legal culture is the most applicable in social systems, emphasizing the human as such, sees human life as the central meaning of human existence and reproduction of society as a necessary means and a result of its implementation. Western culture, addressing religious issues only at the rights of others, with emphasis on the separation of law and pluralism, it is not building the religious imperatives of the subjective interests of the man himself. The concept of human rights is therefore definitely a chance for broad acceptance on a global scale, it seeks to protect the humans here and now. Conversely Lisitny downside may be a relatively weaker position of the rights of economic, social and cultural rights in relation to the enforcement of that in most cases only to the extent determined by common law, which are overwhelmingly degraded to less constitutional level. This in itself raises often talk about their mandatory constitutional magnitude that it is often interpreted differently and special-purpose political proclamations and its currently accepted range is that, unfortunately, somewhat flexible according to the current political situation in the country.

Development of doctrine of human rights in our country is in my opinion a very important activity of the Constitutional Court, which in many of its findings to interpret broadly the nature of individual rights and broaden their reach real. Of particular significance here is in particular a very detailed and has a relatively ustlená fairness doctrine, which provides strict limits procedural requirements of purity interference by public authority with the fundamental rights of people of the States, which is mostly in the criminal can often prevent a very sensible and renewable difficult moral spheres of human influences. The same can be said about the practice of law in the Constitutional Court's use of international treaties on human rights in the procedure for reviewing the constitutionality of normative and individual acts by the Constitutional Court in a reference framework for the protection of constitutionality held despite the aforementioned amendment to the

Constitution. Importance in terms of supranational control of human rights in our country will undoubtedly have a particularly European Court of Human Rights, and whether directly as an independent supranational circuit, as well as frequent references in the judicial decision of the Constitutional Court. In the future other increasing human rights standards expected also from the EU legal order, particularly in the case of a binding Charter of Fundamental Rights and Freedoms. This would be a normatively codified. For further supranational circuit protection of human rights in our country, whose undoubted advantage would also (in comparison with the usual level for other supranational mechanisms), a relatively high degree of enforcement of its decisions.

It is therefore possible to conclude that enshrines the fundamental rights deriving from the rational-material approach is recently international and national law throughout the region of Western culture fully automatic and an essential attribute of the facts of contemporary law, and further development in this area is the continued integration will undoubtedly be expected.

BIBLIOGRAFIE

A) DOMÁCÍ

BLAHOŽ, Josef; BALÁŠ, Vladimír; KLÍMA, Karel. *Srovnávací ústavní právo*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2003. 480 s. ISBN 80-85963-80-8.

BROKLOVÁ, Eva. *Prezident Republiky československé: instituce a osobnost T. G. Masaryka*. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. 143 s. ISBN 80-86495-07-8.

ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 840 s. ISBN 978-80-7179-728-9.

DAVID, Roman. *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005. 263 s. ISBN 80-7182-200-0.

FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 367 s. ISBN 80-210-1569-1.

FILIP, Jan; SVATONĚ, Jan; ZIMEK, Josef. *Základy státovědy*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 352 s. ISBN 80-210-1575-6.

FLEGL, Vladimír. *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR*. Praha: C. H. Beck, 1997. 256 s. ISBN 80-7179-149-0.

FLEGL, Vladimír. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. Praha: C. H. Beck, 1997. 292 s. ISBN 80-7179-125-3.

FLEGL, Vladimír. *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 1998. 338 s. ISBN 80-7179-204-7.

GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*. Praha: Nakladatelství G plus G, 1999. 342 s. ISBN: 80-86103-23-4.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938-1939, Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004. s. 315. ISBN 807185-626-6.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny České, svazek XV.a*. 1. vyd. Praha - Litomyšl: Paseka, 2006. s. 683. ISBN 807185-263-3;

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání. Pelhřimov: „Dobrá voda“, 2001. 299 s. ISBN 80-86473-04-X.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Pelhřimov: „Dobrá voda“, 2000. s. 149. ISBN 80-86473-01-5.

GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované vyd. Praha: Prospektrum, 2002. s. 321. ISBN 80-7175-077- 8.

GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha: Nakladatelství Prospektrum, 1996. 320 s. ISBN 80-7175-041-7.

GERLOCH, Aleš; WINTR, JAN (eds). *Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 378 s. ISBN 978-80-7380-192-2.

GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, svazek II*. 1 vyd. Praha: Karolinum, 2006. 510 s. ISBN 80-246-1210-0.

GRONSKÝ, JÁN. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. díl*. 1. vyd. Praha: karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1027-2.

HARVÁNEK, Jaromír a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 501 s. ISBN 978-80-7380-104-5.

HARVÁNEK, Jaromír; HUNGR, Pavel; DOSTÁLOVÁ, Jana; HOUBOVÁ, Drahomíra; URBANOVÁ, Martina; VEČEŘA, Miloš; BRZOBOHATÁ, Karin. *Teorie Práva*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 341 s. ISBN 80-210-1791-0.

HRUBEC, Marek. *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha: Nakladatelství Filosofia, 2008. 492 s. ISBN 978-80-7007-282-0.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2007. s. 276. ISBN 978-80-7201- 630- 3.

JÍLEK, Dalibor; CHUTNÁ, Monika. *Vybrané prameny k ochraně lidských práv*. Brno: PF MU, 1992. 256 s. ISBN 80-210-0506-8.

KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2 rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. 824 s. ISBN 80-86473-90-2.

KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996. 248 s. ISBN 80- 7179-089-3.

KNAPP, Viktor; GERLOCH, Aleš. *Právní propedeutika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 1995. 137 s. ISBN 80-7082-166-3.

KOLEKTIV AUTORŮ PF UK. *Občanská a lidská práva*. Praha: ALEKO, 1992. 127 s. ISBN 80-85341-28-X.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Původ a význam lidských práv*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 234 s. ISBN 80-04-25384-9.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. 312 s. ISBN 80-210-1485-7.

KŘIKAVOVÁ, Adéla; MENDEL, Miloš; MÜLLER, Zdeněk; DUDÁK, Vladislav. *Islám. Ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. 460 s. ISBN 80-86223-71-X.

MÜLLER, Zdeněk. *Islám. Historie a současnost*. Praha: Svoboda, 1997. 187 s. ISBN 80-7021-287.

NOVAK, Michal. *Filosofie svobody*. Praha: Vyšehrad, 1998. 237 s. ISBN 80-7021-264-0.

PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda, II. díl*. Praha: Linde, 2008. 800 s. ISBN 978-80-7201-694-5.

PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky*. 2. vyd. Praha: Linde, 1999. 975 s. ISBN 80-7201-170-7.

PAVLÍČEK, Václav; HŘEBEJK, Jiří. *Ústava a ústavní řád České republiky*. Praha: Linde, 1994. 501 s. ISBN 80-85647-38-9.

PAVLÍČEK, Václav; HŘEBEJK, Jiří; KNAPP, Viktor; KOSTEČKA, Jan; SOVÁK, Zdeněk. *Ústava a ústavní řád České republiky, 2 díl – Práva a svobody*. Praha: Linde, 1996. 198 s.

PAVLINCOVÁ, Helena a kol. *Slovník judaismu – křesťanství – islám*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994. 371 s. ISBN 80-204-0440-6.

PEČINKA, Pavel; MAREŠ, Miroslav; KOPEČEK, Lubomír; STÝSKALÍKOVÁ, Věra. *Etnické menšiny a česká politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 140 s. ISBN 80-7325-050-0.

PIKNA, Bohumil. *Dokumenty s komentářem ke studiu evropského práva se zaměřením na oblast vnitřních věcí*. Praha: Policejní akademie ČR, 2001. 383 s. ISBN 80-7251-058-4.

PIKNA, Bohumil. *Evropská unie. Vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv (na pozadí boje s mezinárodním terorismem)*. 1. vyd. Praha: Linde, 2002. 473 s. ISBN 80-7201-383-1.

PIKNA, Bohumil. *Výběr dokumentů ke studiu evropského práva s úvodním výkladem - oblast justice a vnitřních věcí*. Praha: Policejní akademie ČR, 2003. 253 s. ISBN 80-7251-112-2.

POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodních organizací*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 1998. 231 s. ISBN 80-7184-679-1.

ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Druhé rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008. 255 s. ISBN 978-80-7201-710-2.

TICHÝ, Luboš a kol. *Dokumenty ke studiu evropského práva*. 3 přepracované vydání. Praha: Linde, 2006. 910 s. ISBN 80-7201-573-7.

VESELÝ, Zdeněk. *Smlouvy, pakty, dohody*. Druhé rozšířené vydání. Praha: Nakladatelství EPOCH, 2006. 288 s. ISBN 80-86328-953.

ZDOBINSKÝ, Stanislav. *Československá ústava: historie a současnost*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1989. 97 s. ISBN 80-205-0006-6.

ZOUBEK, Vladimír. *Postmoderní problémy lidských práv a globální bezpečnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. 464 s. ISBN 80-86473-75-9.

ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do postmoderní pravovědy*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2003. 200 s. ISBN 80-7251-131-9.

ZOUBEK, Vladimír. *Právo a státověda. Úvod do právního a státovědního myšlení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 700 s. ISBN: 978-80-7380-239-4.

B) ZAHRANIČNÍ

BELL, Mark. *Anti - discrimination Law and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2002. 298 s. ISBN 0-19-924450-2.

BETTEN, Lammy; GRIEF, Nicholas. *EU Law and Human Rights*. London and New York: Longman, 1998. 176 s. ISBN 058287162.

CALDER, Norman. *Sharia: The encyclopedia of Islam*. 2002. 324 s. ISBN 978-0791470-336.

COULSON, Noel. *History of islamic Law*. Edinburg: Edingburgh University Press, 1964. 264 s. ISBN 085-2243-545.

DRGONEC, Ján. *Právne kultúry Ázie a Afriky*. 1 vyd. Bratislava: Veda, 1991. 236 s. ISBN 802-2402-273.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Nakladatelství Argo, 2003. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

GOLDZIER, Ignác. *Introduction to Islamic Theology and Law*. Princeton: Princeton University Press, 1981. 320 s. ISBN 978-0691100-999.

HALL, Stephen. *Nationality, Migration Rights and Citizenship of the Union*. London: „Martinus Nijhoff Publishers“, 1995. 214 s. ISBN 0-7923-3400-0.

HRUŠKOVIC, Ivan. *Islámský právny systém a proces jeho formovania*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie právnické fakulty Univerzity Komenského, 1997. 122s.

HOBBSBAWN, Eric. *Globalizace, demokracie a terorismus*. Praha: Nakladatelství Academia, 2009. 134 s. ISBN: 978-80-200-1725-3.

KAMALI, Mohamad, Hashim. *Principles of islamic Jurisprudence. Islamic Texts Society*. Cambridge: 1991. 550 s. ISBN 978-0946621-828.

HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací, boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka publishers, 2001. 447 s. ISBN 80-86182-49-5.

KÖTZ, H. ZWIEGERT, K. *An Introduction to Comparative Law*. Clarendon Press, Oxford: 2002. 744 s. ISBN 978-019826859-8.

LAMBERTON, Ann, Katharine. *State and Government in Medieval Islam, An Introduction to the Study of Islamic Political Theory, The Jurists*. Oxford: Oxford university Press, 1991. 364 s. ISBN 1569-2094.

McLOUGHLIN, Sean. *Světová náboženství v kostce*. REBO Productions CZ, 2005. 320 s. ISBN 80-7234-446-3.

SCHACHT, Joseph. *Introduction to Islamic Law*. Oxford: Clarendon Press, 1964. 312 s. ISBN 978-0198254737.

SKLAIR, Leslie. *Globalization: Capitalism and its alternatives*. Oxford: Oxford University Press, 2002. 268 s. ISBN 978-0631224-617.

STRÁŽNICKÁ, Viera; ŠEBESTA, Štefan. *Človek a jeho práva. Medzinárodná úprava ochrany ľudských práv*. Bratislava: Nakladateľství Juga, 1994. 224 s. ISBN 80-85506-30-0.

SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Translated by Jiří Malenovský. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 364 s. ISBN 80-210-1485-7.

VASAK, Karel. *Les dimensions internationales des droits de l'homme*. Paris: Unesco, 1978. 741 s. ISBN 0-313-23394-2.

C) STATI VE SBORNÍCÍCH

BRÖSTL, Alexander. K niektorým otázkam vývoja ľudských práv a základných slobod. In Zborník z medzinárodnej konferencie „Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia“ konanej dňa 9.-10. decembra 1999. Trnava: PF Trnavskej Univerzity, 2000. s. 23-24.

KALDOR, Mary. *Transnational civil society*. In: DUNNE, Tim and WHEELER, Nicholas. *Human Rights in Global Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. s. 195-213. ISBN 978-05-2164-138-8.

KANÁRIK, Imrich. „Verejný zájem“ v právnom štáte. In *Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práv*, 1997. roč. 80, č. 3, s. 256-262.

TOMKINS, Adam. Civil Liberties in the Council of Europe: The European Convention on Human Rights. In *European Civil Liberties and the European convention on Human Rights*. Hague: Gearty, C. H., 1997. s. 5-51. ISBN 904-1102-531.

D) ČLÁNKY V ČASOPISECH

BLAHOŽ, Josef. Ústavní koncepce a interpretace lidských a občanských práv, srovnávací pohled. *Právník*, 1998, č. 8, s. 588-621.

BOGUSZAK, Jiří. Diferenciace lidských práv. „*Právník*“, 2000, roč. 139, č. 3, s. 254-260.

ČEPELKA, Čestmír. *Evropský standard ochrany lidských práv*. Praha: „Acta Universitatis Carolinae – Iuridica“, 1991, č. 4-5, s. 96-105.

HUBÁLKOVÁ, Eva. Stručná rukověť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. *Bulletin advokacie*, 2000, zvl. č. říjen, s. 129 an.

KOSTEČKA, Jan. Některé problémy právní úpravy stávky a výluky. *Právo a zákonnost*, XL., 1992, č. 1, s. 40-46.

MALENOVSKÝ, Jiří. Nad statistikami Evropského soudu pro lidská práva. „*Právník*“, 2001, č. 8, s. 741.

ŠÁMALÍK, František. Právní stát a renesance „přirozeného práva“. *Právník*, 1993, č. 10-11.

ŠIŠKOVÁ, Naděžda. První ucelený katalog základních práv Evropská unie – Charta. *Právník*, 2001, č. 6, s. 587

ŠTURMA, Pavel. Ochrana pluralismu a tolerance ve společnosti podle Evropské úmluvy o lidských právech. *Právník*, CXXXI., 1992, č. 11, s. 984-995.

VAŠEČKA, J. Věcná práva v Ústavě České republiky a v Listině základních práv a svobod. *Právník*, 1995, č. 8, s. 816-819.

PRUSÁK, Jozef. *Ľudská práva tretej generácie a ochrana životného prostredia*, „Acta acultatis iuridicae universitatis Comenianae“ č. XVII. Bratislava: Univerzita Komenského, 2000. s. 95.

E) ČASOPISY

Acta acultatis iuridicae universitatis Comenianae
Acta Universitatis Carolinae Iuridica
Buletin advokacie
Právník
Právny obzor
Právo a zákonnost

F) INTERNETOVÉ ODKAZY

POLOCHOVÁ, Iveta. Maďarsko komplikuje výjimku pro ČR v Lisabonu, odmítá zmínku o dekrettech. [cit. 26.10.2009]. Dostupné na World Wide Web <http://www.zpravy.idnes.madarsko-nesouhlasi-s-vyjimkou-pro-cesko-v-lisabonske-smlouve-p76-/zahranicni.asp?c=A091026_114820_zahranicni_ipi_cz>.

UNIVERSITY OF SOUTHERN CALIFORNIA. Ten Misconceptions About Islam [cit. 10. 3. 2010]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.usc.edu/dept/MSA/notislam/misconceptions.html>>

G) DALŠÍ OKAZY NA INTERNETOVÝCH STRÁNKÁCH

World Wide Web: <<http://www.mvcr.cz/clanek/azyl.aspx>>

World Wide Web: <http://www.vpsmbrno.cz/osobni/trestsmrti/html>

World Wide Web: <http://www.amnesty.cz>

World Wide Web: <<http://www.helcom.cz/view.php>>

„Plný text Všeobecné deklarace lidských práv“

VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH LIDSKÝCH PRÁV

Úvod

U vědomí toho,

že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě,

že zneuznání lidských práv a pohrdání jimi vedlo k barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva, a že vybudování světa, ve kterém lidé, zbavení strachu a nouze, se budou těšit svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu,

že je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku,

že je nutné podporovat rozvoj přátelských vztahů mezi národy,

že lid Spojených národů zdůraznil v Chartě znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a že se rozhodl podporovat sociální pokrok a vytvořit lepší životní podmínky ve větší svobodě,

že členské státy převzaly závazek zajistit ve spolupráci s Organizací spojených národů všeobecné uznávání a zachovávání lidských práv a základních svobod a

že stejné chápání těchto práv a svobod má nesmírný význam pro dokonalé splnění tohoto závazku,

Valné shromáždění

vyhlašuje tuto

Všeobecnou deklaraci lidských práv

jakožto společný cíl pro všechny národy a všechny státy za tím účelem, aby se každý jednotlivec a každý orgán společnosti, máje tuto deklaraci stále na mysli, snažil vyučováním a výchovou rozšířit úctu k těmto právům a svobodám a zajistit postupnými opatřeními vnitrostátními i mezinárodními jejich všeobecné a účinné uznávání a zachovávání jak mezi lidem členských států samých, tak i mezi lidem území, jež jsou pod jejich pravomocí.

článek 1

Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.

článek 2

(1) Každý má všechna práva a všechny svobody, stanovené touto deklarací, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.

(2) Žádný rozdíl nebude dále činěn z důvodu politického, právního nebo mezinárodního postavení země nebo území, k nimž určitá osoba přísluší, ať jde o zemi nebo území nezávislé nebo pod poručenstvím, nesamosprávné nebo podrobené jakémukoli jinému omezení suverenity.

článek 3

Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.

článek 4

Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.

článek 5

Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

článek 6

Každý má právo na to, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost.

článek 7

Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakéhokoli rozlišování. Všichni mají právo na stejnou ochranu proti jakékoli diskriminaci, která porušuje tuto deklaraci, a proti každému podněcování k takové diskriminaci.

článek 8

Každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu proti činům porušujícím základní práva, která jsou mu přiznána ústavou nebo zákonem.

článek 9

Nikdo nesmí být svévolně zatčen, držen ve vazbě nebo vyhoštěn do vyhnanství.

článek 10

Každý má úplně stejné právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje buď o jeho právech a povinnostech, nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu.

článek 11

(1) Každý, kdo je obviněn z trestného činu, považuje se za nevinného, dokud není zákonným postupem prokázána jeho vina ve veřejném řízení, v němž mu byly zajištěny veškeré možnosti obhajoby.

(2) Nikdo nesmí být odsouzen pro čin nebo opomenutí, které v době, kdy byly spáchány, nebyly trestné podle státního nebo mezinárodního práva. Rovněž nesmí být uložen trest těžší, než jakého bylo lze použít v době, kdy byl trestný čin spáchán.

článek 12

Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst. Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

článek 13

(1) Každý má právo volně se pohybovat a svobodně si volit bydliště uvnitř určitého státu.

(2) Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země.

článek 14

(1) Každý má právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu.

(2) Toto právo nelze uplatnit v případě stíhání skutečně odůvodněného nepolitickými zločiny nebo činy, které jsou v rozporu s cíli a zásadami Spojených národů.

článek 15

(1) Každý má právo na státní příslušnost.

(2) Nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit.

článek 16

(1) Muži a ženy, jakmile dosáhnou plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodů příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde o manželství, mají za jeho trvání i při jeho rozvázání stejná práva.

(2) Sňatky mohou být uzavřeny jen se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů.

(3) Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.

článek 17

(1) Každý má právo vlastnit majetek jak sám, tak spolu s jinými.

(2) Nikdo nesmí být svévolně zbaven svého majetku.

článek 18

Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.

článek 19

Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.

článek 20

(1) Každému je zaručena svoboda pokojného shromažďování a sdružování.

(2) Nikdo nesmí být nucen, aby byl členem nějakého sdružení.

článek 21

(1) Každý má právo, aby se účastnil vlády své země přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců.

(2) Každý má právo vstoupit za rovných podmínek do veřejných služeb své země.

(3) Základem vládní moci budiž vůle lidu; ta musí být vyjádřena správně prováděnými volbami, které se mají konat v pravidelných obdobích na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva tajným hlasováním nebo jiným rovnocenným postupem, zabezpečujícím svobodu hlasování.

článek 22

Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím i mezinárodní součinností a v souladu s organizací a s prostředky příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti.

článek 23

(1) Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.

(2) Každý, bez jakéhokoli rozlišování, má nárok na stejný plat za stejnou práci.

(3) Každý pracující má právo na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala jemu samému a jeho rodině živobytí odpovídající lidské důstojnosti a která by byla doplněna, kdyby toho bylo třeba, jinými prostředky sociální ochrany.

(4) Na ochranu svých zájmů má každý právo zakládat s jinými odborové organizace a přistupovat k nim.

článek 24

Každý má právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné vymezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou.

článek 25

(1) Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při

ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.

(2) Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Všechny děti, ať manželské nebo nemanželské, požívají stejné sociální ochrany.

článek 26

(1) Každý má právo na vzdělání. Vzdělání nechť je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Základní vzdělání je povinné. Technické a odborné vzdělání budiž všeobecně přístupné a rovněž vyšší vzdělání má být stejně přístupné všem podle schopností.

(2) Vzdělání má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Má napomáhat k vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi národy a všemi skupinami rasovými i náboženskými, jakož i k rozvoji činnosti Spojených národů pro zachování míru.

(3) Rodiče mají přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti.

článek 27

(1) Každý má právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, užívat plodů umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výtěžcích.

(2) Každý má právo na ochranu morálních a materiálních zájmů, které vyplývají z jeho vědecké, literární nebo umělecké tvorby.

článek 28

Každý má právo na to, aby vládl takový sociální a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny.

článek 29

(1) Každý má povinnosti vůči společnosti, v níž jedině může volně a plně rozvinout svou osobnost.

(2) Každý je při výkonu svých práv a svobod podroben jen takovým omezením, která stanoví zákon výhradně za tím účelem, aby bylo zajištěno uznávání a zachovávání práv a svobod ostatních a vyhověno spravedlivým požadavkům morálky, veřejného pořádku a obecného blaha v demokratické společnosti.

(3) Výkon těchto práv a svobod nesmí být v žádném případě v rozporu s cíli a zásadami Spojených národů.

článek 30

Nic v této deklaraci nemůže být vykládáno jako by dávalo kterémukoli státu, kterékoli skupině nebo osobě jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů, které by směřovaly k potlačení některého z práv nebo některé ze svobod v této deklaraci uvedených.

Zdroj:<<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>>

„Mezinárodní dokumenty zajišťující ochranu lidských práv a svobod“

- Charta základních práv Evropské unie
- Všeobecná deklarace lidských práv
- Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Listina základních práv a svobod
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
- Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech
- Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech
- Evropská sociální charta
- Dodatkový protokol k Evropské sociální chartě
- Protokol pozměňující Evropskou sociální chartu
- Úmluva o právech dítěte
- Deklarace práv dítěte
- Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí
- Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí
- Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství
- Evropská úmluva o osvojení dětí
- Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin
- Evropská charta regionálních a menšinových jazyků
- Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
- Protokol č. 1 k Evropské úmluvě o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

- Protokol č. 2 k Evropské úmluvě o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
- Evropská dohoda o přechodu odpovědnosti za uprchlíky
- Evropská dohoda o zrušení vízové povinnosti pro uprchlíky
- Evropská úmluva o potlačování terorismu
- Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně
- Dodatkový protokol k Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny o zákazu klonování lidských bytostí
- Dodatkový protokol k Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny o transplantaci orgánů a tkání lidského původu
- Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založených na náboženství či víře
- Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu
- Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti
- Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia
- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace
- Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen
- Opční protokol k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen
- Úmluva o politických právech žen
- Úmluva o státním občanství vdaných žen
- Úmluva o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství
- Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
- Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

- Úmluva o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem
- Úmluva Mezinárodní organizace práce o nucené nebo povinné práci
- Úmluva Mezinárodní organizace práce o odstranění nucené práce
- Úmluva Mezinárodní organizace práce o diskriminaci (zaměstnání a povolání)
- Úmluva Mezinárodní organizace práce o stejném odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty
- Úmluva Mezinárodní organizace práce o politice zaměstnanosti
- Úmluva Mezinárodní organizace práce o ochraně pracovníků před ionizujícím zářením
- Úmluva o právním postavení uprchlíků
- Úmluva o otroctví
- Prohlášení Charty 77
- Protokol týkající se právního postavení uprchlíků

Zdroj: <http://www.helcom.cz/>

„Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod“

Podepsané vlády, členové Rady Evropy,

majíce na zřeteli Všeobecnou deklaraci lidských práv vyhlášenou Valným shromážděním Organizace spojených národů 10. prosince 1948;

majíce na zřeteli, že tato deklarace směřuje k zabezpečení všeobecného a účinného uznávání a dodržování práv v ní vyhlášených;

majíce na zřeteli, že cílem Rady Evropy je dosažení větší jednoty mezi jejími členy, a že jedním ze způsobů, jak se má tento cíl uskutečňovat, je ochrana a další rozvoj lidských práv a základních svobod;

znovu potvrzující svou hlubokou víru v ty základní svobody, které jsou základem spravedlnosti a míru ve světě a které jsou nejlépe zachovávány na jedné straně účinnou politickou demokracií a na druhé straně společným pojetím a dodržováním lidských práv, na němž závisí;

rozhodnuty, jakožto vlády evropských států, které jsou stejného smýšlení a mají společné dědictví politických tradic, ideálů, svobody a právního státu, podniknout první kroky ke kolektivnímu zaručení některých práv vyhlášených ve Všeobecné deklaraci;
dohodly se na následujícím:

Čl. 1

Povinnost respektovat lidská práva

Vysoké smluvní strany přiznávají každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Hlavě I této Úmluvy.

**HLAVA I
PRÁVA A SVOBODY**

Čl. 2

Právo na život

1. Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.

2. Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při:
- a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí;
 - b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené;
 - c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.

Čl. 3

Zákaz mučení

Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.

Čl. 4

Zákaz otroctví a nucené práce

1. Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví.
2. Od nikoho se nebude vyžadovat, aby vykonával nucené nebo povinné práce.
3. Za "nucenou nebo povinnou práci" se pro účely tohoto článku nepovažuje:
 - a) práce běžně požadovaná při výkonu trestu uloženého podle článku 5 této Úmluvy, nebo v době podmíněného propuštění z tohoto trestu;
 - b) služba vojenského charakteru nebo v případě osob, které odmítají vojenskou službu z důvodů svědomí v zemích, kde je takové odmítnutí vojenské služby uznáváno, jiná služba vyžadovaná místo povinné vojenské služby;
 - c) služba vyžadovaná v případě nouze nebo pohromy, která ohrožuje život nebo blaho společnosti;
 - d) práce nebo služba, která tvoří součást běžných občanských povinností.

Čl. 5

Právo na svobodu a osobní bezpečnost

1. Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě následujících případů, pokud se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem:
 - a) zákonné uvěznění po odsouzení příslušným soudem;
 - b) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby proto, že se nepodrobila rozhodnutí vydanému soudem podle zákona, nebo proto, aby bylo zaručeno splnění povinnosti stanovené zákonem;
 - c) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání;
 - d) jiné zbavení svobody nezletilého na základě zákonného rozhodnutí pro účely výchovného dohledu nebo jeho zákonné zbavení svobody pro účely jeho předvedení před příslušný orgán;

- e) zákonné držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků;
- f) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby, aby se zabránilo jejímu nepovolenému vstupu na území nebo osoby, proti níž probíhá řízení o vyhoštění nebo vydání.

2. Každý, kdo je zatčen, musí být seznámen neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, s důvody svého zatčení a s každým obviněním proti němu.

3. Každý, kdo je zatčen nebo jinak zbaven svobody v souladu s ustanovením odstavce 1 písm. c) tohoto článku, musí být ihned předveden před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou zákonem k výkonu soudní pravomoci a má právo být souzen v přiměřené lhůtě nebo propuštěn během řízení. Propuštění může být podmíněno zárukou, že se dotčená osoba dostaví k přelíčení.

4. Každý, kdo byl zbaven svobody zatčením nebo jiným způsobem, má právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné.

5. Každý, kdo byl obětí zatčení nebo zadržení v rozporu s ustanoveními tohoto článku, má nárok na odškodnění.

Čl. 6

Právo na spravedlivý proces

1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

2. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.

3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:

- a) být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;
- b) mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby;
- c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;
- d) vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;

e) mít bezplatnou pomoc tlumočníka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.

Čl. 7

Zákaz trestu bez zákona

1. Nikdo nesmí být odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu.

2. Tento článek nebrání souzení a potrestání osoby za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, bylo trestné podle obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy.

Čl. 8

Právo na respektování rodinného a soukromého života

1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Čl. 9

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání

1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevovat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Čl. 10

Svoboda projevu

1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společenstvem.

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.

Čl. 11

Svoboda shromažďování a sdružování

1. Každý má právo na svobodu pokojného shromažďování a na svobodu sdružovat se s jinými, včetně práva zakládat na obranu svých zájmů odbory nebo vstupovat do nich.

2. Na výkon těchto práv nemohou být uvalena žádná omezení kromě těch, která stanoví zákon a jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Tento článek nebrání uvalení zákonných omezení na výkon těchto práv příslušníky ozbrojených sil, policie a státní správy.

Čl. 12

Právo uzavřít manželství

Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.

Čl. 13

Právo na účinné opravné prostředky

Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.

Čl. 14

Zákaz diskriminace

Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

Čl. 15

Odstoupení od závazků v případě ohrožení

1. V případě války nebo jakéhokoli jiného veřejného ohrožení státní existence, může každá Vysoká smluvní strana přijmout opatření k odstoupení od závazků stanovených v této Úmluvě v rozsahu přísně vyžadovaném naléhavostí situace, pokud tato opatření nebudou neslučitelná s ostatními závazky podle mezinárodního práva.

2. Podle tohoto ustanovení nelze odstoupit od článku 2, kromě úmrtí vyplývajících z dovolených válečných činů, a článku 3, 4 (odstavec 1) a 7.

3. Každá Vysoká smluvní strana, využívající svého práva na odstoupení, bude v plném rozsahu informovat generálního tajemníka Rady Evropy o opatřeních, která přijala a o jejich důvodech. Generálního tajemníka Rady Evropy bude rovněž informovat o tom, kdy tato opatření pozbyla platnosti a kdy ustanovení Úmluvy budou znovu prováděna v plném rozsahu.

Čl. 16

Omezení politické činnosti cizinců

Nic v člancích 10, 11 a 14 nemůže být považováno za bránící Vysokým smluvním stranám uvalit omezení na politickou činnost cizinců.

Čl. 17

Zákaz zneužití práv

Nic v této Úmluvě nemůže být vykládáno tak, jako by dávalo státu, skupině nebo jednotlivci jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů zaměřených na zničení kteréhokoli ze zde přiznaných práv a svobod nebo na omezování těchto práv a svobod ve větším rozsahu, než to Úmluva stanoví.

Čl. 18

Ohraničení možnosti omezení práv

Omezení, jež tato Úmluva připouští pro uvedená práva a svobody, nesmí být využívána k jinému účelu než k tomu, pro který byla určena.

HLAVA II EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

Čl. 19

Ustavení Soudu

K zajištění plnění závazků, přijatých Vysokými smluvními stranami v Úmluvě a Protokolech k ní, se zřizuje Evropský soud pro lidská práva (dále jen "Soud"). Soud vykonává svou činnost jako stálý úřad.

Čl. 20

Počet soudců

Počet soudců tvořících Soud je roven počtu Vysokých smluvních stran.

Čl. 21

Podmínky výkonu funkce

1. Soudci musí mít vysoký morální charakter a splňovat podmínky vyžadované pro výkon vysokých soudních funkcí nebo být uznávanými právníky.
2. Soudci zasedají v Soudu jako soukromé osoby.
3. Ve svém funkčním období nemohou soudci vykonávat činnost neslučitelnou s jejich nezávislostí a nestranností nebo s požadavky stálého úřadu; o všech otázkách vyvolaných použitím tohoto odstavce rozhoduje Soud.

Čl. 22

Volby soudců

1. Soudci jsou Parlamentním shromážděním voleni za každou Vysokou smluvní stranu většinou odevzdaných hlasů ze seznamu tří kandidátů předložených Vysokou smluvní stranou.
2. Stejný postup se použije při doplňování Soudu v případě přistoupení nových Vysokých smluvních stran a při obsazování příležitostně uvolněných míst.

Čl. 23

Funkční období

1. Soudci jsou voleni na období šesti let. Mohou být zvoleni znovu. Funkční období poloviny soudců zvolených při prvních volbách však skončí koncem třetího roku.
2. Soudci, jejichž funkční období skončí uplynutím počátečního tříletého období, budou určeni losem generálního tajemníka Rady Evropy ihned poté, co budou zvoleni.
3. Aby se v rámci možností zabezpečilo, že dojde k obměně jedné poloviny soudců každé tři roky, může Parlamentní shromáždění rozhodnout, dříve než přikročí k jakékoliv další volbě, že funkční období jednoho nebo více soudců, kteří mají být zvoleni, bude mít jinou délku než šest let, avšak ne více než devět let a ne méně než tři roky.
4. V případě, kdy se jedná o více než jedno funkční období a kdy Parlamentní shromáždění bude postupovat podle předchozího odstavce, přidělí se tato období losem generálního tajemníka Rady Evropy ihned po volbách.
5. Soudce, který byl zvolen, aby nahradil soudce, jehož funkční období neskončilo, zastává funkci po zbytek funkčního období svého předchůdce.
6. Funkční období soudců skončí dosažením věku 70 let.
7. Soudci zastávají funkci, dokud nejsou nahrazeni. Poté co byli nahrazeni však pokračují v projednávání těch případů, které již posuzují.

Čl. 24

Odvolání

Žádný soudce nesmí být zbaven svého úřadu, pokud ostatní soudci dvoutřetinovou většinou nerozhodnou o tom, že přestal splňovat požadované podmínky.

Čl. 25

Kancelář a referendáři

Soud má kancelář, jejíž úkoly a organizaci stanoví jednací řád Soudu. Soudu pomáhají referendáři.

Čl. 26

Plénium Soudu

- a) volí na tříleté období svého předsedu a jednoho nebo dva místopředsedy; tito

- mohou být zvoleni znovu,
b) zřizuje senáty na pevně stanovené období,
c) volí předsedy senátů Soudu; tito mohou být zvoleni znovu,
d) přijímá jednací řád Soudu,
e) volí vedoucího kanceláře a jednoho nebo více zástupců vedoucího kanceláře.

Čl. 27

Výbory, senáty a Velký senát

1. K projednání předložených případů zasedá Soud ve výborech složených ze tří soudců, v senátech složených ze sedmi soudců a ve Velkém senátu složeném ze sedmnácti soudců. Senáty Soudu zřizují výbory na pevně stanovené období.
2. Členem senátu a Velkého senátu bude ex officio soudce zvolený za dotčenou smluvní stranu nebo, pokud takový není nebo není schopen zasedat, osoba jím určená, aby zasedala jako soudce.
3. Velký senát se dále skládá z předsedy soudu, místopředsedů, předsedů senátů a dalších soudců vybraných v souladu s jednacím řádem Soudu. Je-li případ podle článku 43 předán Velkému senátu, nemůže v něm zasedat soudce ze senátu, který vydal rozsudek, s výjimkou předsedy senátu a soudce, který zasedal za dotčenou smluvní stranu.

Čl. 28

Prohlášení výboru o nepřijatelnosti

Výbor může jednomyslně prohlásit za nepřijatelnou nebo vyškrtnout ze svého seznamu případů individuální stížnost podanou podle článku 34, pokud takové rozhodnutí může být učiněno bez dalšího přezkoumání. Toto rozhodnutí je konečné.

Čl. 29

Rozhodnutí senátu o přijatelnosti a ve věci

1. Není-li učiněno rozhodnutí podle článku 28, rozhodne senát o přijatelnosti a ve věci individuálních stížností podaných podle článku 34.
2. Senát rozhodne o přijatelnosti a meritu mezistátních stížností podaných podle článku 33.
3. Rozhodnutí o přijatelnosti se přijímá odděleně,
pokud Soud ve výjimečných případech nerozhodne jinak.

Čl. 30

Vzdání se pravomoci ve prospěch Velkého senátu

Pokud případ projednávaný senátem vyvolává závažnou otázku týkající se výkladu Úmluvy nebo Protokolů k ní nebo pokud by se rozhodnutí senátu o otázce jím projednávané mohlo dostat do rozporu s rozsudkem dříve Soudem vyneseným, může se senát v kterémkoliv okamžiku před vynesením rozsudku vzdát pravomoci ve prospěch Velkého senátu, pokud proti tomu ani jedna strana případu nic nenamítá.

Čl. 31

Pravomoci velkého senátu

Velký senát

- a) rozhoduje o stížnostech podaných buď podle článku 33, nebo článku 34, jestliže se senát vzdal své pravomoci podle článku 30 nebo pokud mu byl případ postoupen podle článku 43, a
- b) posuzuje stížnosti o posudky předkládané podle článku 47.

Čl. 32

Pravomoc Soudu

1. Pravomoc Soudu se vztahuje na všechny věci týkající se výkladu a použití Úmluvy a Protokolů k ní, které jsou Soudu předkládány podle ustanovení článků 33, 34 a 47.
2. Spory o pravomoc Soudu rozhodne Soud.

Čl. 33

Mezistátní případy

Každá vysoká smluvní strana může oznámit Soudu každé údajné porušení ustanovení Úmluvy a Protokolů k ní jinou Vysokou smluvní stranou.

Čl. 34

Individuální stížnosti

Soud může přijímat stížnosti od každé fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny jednotlivců považujících se za oběti v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou a Protokoly k ní jednou z Vysokých smluvních stran. Vysoké smluvní strany se zavazují, že nebudou nijak bránit účinnému výkonu tohoto práva.

Čl. 35

Podmínky přijatelnosti

1. Soud se může věcí zabývat až po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí.
2. Soud se nebude zabývat žádnou individuální stížností předloženou podle článku 34, která je
 - a) anonymní, nebo
 - b) v podstatě stejná jako stížnost již předtím projednávaná Soudem anebo již předložená jinému mezinárodnímu vyšetřovacímu nebo smířčímu orgánu a pokud neobsahuje žádné nové důležité skutečnosti.
3. Soud prohlásí za nepřijatelnou každou individuální stížnost předloženou podle článku 34, kterou pokládá za neslučitelnou s ustanoveními Úmluvy nebo Protokolů k ní, zjevně nepodloženou nebo za zneužívající právo podat stížnost.
4. Soud zamítne každou stížnost, kterou považuje za nepřijatelnou podle tohoto článku. Může tak učinit v kterémkoliv stadiu řízení.

Čl. 36

Intervence třetí strany

1. Vysoká smluvní strana, jejímž státním příslušníkem je stěžovatel, má ve všech případech projednávaných před senátem nebo Velkým senátem právo předložit písemná vyjádření a účastnit se slyšení.
2. Předseda Soudu může v zájmu řádného výkonu spravedlnosti vyzvat každou Vysokou smluvní stranu, která není stranou v řízení, nebo každou dotčenou osobu, která není stěžovatelem, aby předložily písemná vyjádření nebo se účastnily slyšení.

Čl. 37

Vyškrtnutí stížností

1. Soud může v kterémkoliv stadiu řízení rozhodnout o vyškrtnutí stížnosti ze svého seznamu případů, jestliže okolnosti vedou k závěru, že
 - a) stěžovatel netrvá na své stížnosti, nebo
 - b) věc již byla vyřešena, nebo
 - c) z jakéhokoliv jiného Soudem zjištěného důvodu již nadále není důvodné pokračovat v posuzování stížnosti. Soud však pokračuje v posuzování stížnosti, vyžaduje-li to dodržování lidských práv zaručených Úmluvou a Protokoly k ní.
2. Soud může rozhodnout o navrácení stížnosti do svého seznamu případů, jestliže se domnívá, že okolnosti takový krok odůvodňují.

Čl. 38

Posouzení případu a řízení o smírném urovnání

1. Jestliže Soud uzná stížnost jako přijatelnou,
 - a) za účelem zjištění skutečností pokračuje v projednávání případu společně se zástupci stran, a je-li to zapotřebí, provede šetření, pro jehož účinné provedení poskytnou zúčastněné státy všechny nezbytné prostředky,
 - b) poskytuje všestrannou pomoc zúčastněným stranám s cílem dosáhnout smírného urovnání záležitosti na základě dodržování lidských práv, jak jsou stanovena Úmluvou a Protokoly k ní.

2. Řízení vedené podle odstavce 1 b) je důvěrné.

Čl. 39

Dosažení smírného urovnání

Je-li dosaženo smírného urovnání, vyškrtně Soud případ ze svého seznamu formou rozhodnutí, které se omezí na stručné vyličení skutečností a přijatého řešení.

Čl. 40

Veřejnost slyšení a přístup k dokumentům

1. Slyšení jsou veřejná, pokud Soud z důvodu výjimečných okolností nerozhodne jinak.
2. Dokumenty uložené u vedoucího kanceláře jsou přístupné veřejnosti, pokud předseda Soudu nerozhodne jinak.

Čl. 41

Spravedlivé zadostiučinění

Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přizná Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.

Čl. 42

Rozsudky senátu

Rozsudky senátu se stávají konečnými v souladu s ustanoveními článku 44 odst. 2.

Čl. 43

Postoupení Velkému senátu

1. V tříměsíční lhůtě ode dne rozsudku senátu mohou strany případu požádat ve výjimečných případech o postoupení případu Velkému senátu.
2. Kolegium pěti soudců Velkého senátu žádosti vyhoví, jestliže případ vyvolává závažnou otázku týkající se výkladu nebo použití Úmluvy nebo Protokolů k ní nebo závažný problém obecného významu.
3. Pokud porota žádost přijme, Velký senát o případu rozhodne formou rozsudku.

Čl. 44

Konečnost rozsudku

1. Rozsudek Velkého senátu je konečný.
2. Rozsudek senátu se stane konečným,
 - a) jakmile strany prohlásí, že nebudou žádat o postoupení případu Velkému senátu, nebo
 - b) po uplynutí tříměsíční lhůty ode dne vynesení rozsudku, jestliže nebylo požádáno o postoupení případu Velkému senátu, nebo
 - c) jakmile kolegium soudců Velkého senátu zamítne žádost podle článku 43.
3. Konečný rozsudek se zveřejní.

Čl. 45

Odůvodnění rozsudku a rozhodnutí

1. Rozsudky a rozhodnutí o přijatelnosti nebo nepřijatelnosti stížnosti musí být zdůvodněny.
2. Jestliže rozsudek nebo jeho část nevyjadřuje jednomyslný názor soudců, je každý soudce oprávněn připojit k němu svůj odlišný názor.

Čl. 46

Závaznost a výkon rozsudku

1. Vysoké smluvní strany se zavazují, že se budou řídit konečným rozsudkem Soudu ve všech případech, jichž jsou stranami.
2. Konečný rozsudek Soudu se doručuje Výboru ministrů, který dohlíží na jeho výkon.

Čl. 47

Posudky

1. Soud může na žádost Výboru ministrů vydávat posudky o právních otázkách týkajících se výkladu Úmluvy a Protokolů k ní.
2. Takové posudky se nesmí zabývat otázkami, které se vztahují k obsahu nebo rozsahu práv či svobod stanovených v hlavě I Úmluvy a v Protokolech k ní, ani jinými otázkami, které by Soud nebo Výbor ministrů mohly posuzovat v důsledku jakéhokoliv řízení, jež může být zahájeno v souladu s Úmluvou.
3. Rozhodnutí Výboru ministrů požádat o posudek Soud vyžaduje většinu hlasů zástupců oprávněných zasedat ve Výboru.

Čl. 48

Poradní pravomoc Soudu

Soud rozhodne, zda žádost o posudek podaná Výborem ministrů spadá do jeho pravomoci stanovené v článku 47.

Čl. 49

Odůvodnění posudků

1. Soud svůj posudek odůvodní.
2. Jestliže posudek nevyjadřuje zcela nebo částečně jednomyslný názor soudců, má každý soudce právo k němu připojit svůj vlastní názor.
3. Posudky Soudu se zasílají Výboru ministrů.

Čl. 50

Výlohy Soudu

Výlohy Soudu hradí Rada Evropy.

Čl. 51

Výsady a imunity soudců

Soudci požívají během výkonu svých funkcí výsad a imunit uvedených v článku 40 Statutu Rady Evropy a v dohodách na jeho základě uzavřených.

HLAVA III RŮZNÁ USTANOVENÍ

Čl. 52

Žádost generálního tajemníka

Každá Vysoká smluvní strana poskytne na žádost generálního tajemníka Rady Evropy požadované vysvětlení o způsobu, jak její vnitrostátní právo zajišťuje účinné provádění všech ustanovení této Úmluvy.

Čl. 53

Ochrana zaručených lidských práv

Nic v této Úmluvě nebude vykládáno tak, jako by omezovalo nebo rušilo lidská práva a základní svobody, které mohou být uznány zákony každé Vysoké smluvní strany nebo každou jinou Úmluvou, již je stranou.

Čl. 54

Pravomoci Výboru ministrů

Nic v této Úmluvě nebrání pravomocem, které přiznal Výboru ministrů Statut Rady Evropy.

Čl. 55

Vyloučení jiného způsobu urovnání sporu

S výhradou zvláštního ujednání Vysoké smluvní strany souhlasí, že mezi sebou nepoužijí smluv, Úmluv nebo prohlášení, které jsou mezi nimi v platnosti k tomu, aby předkládaly formou žalob spory vyplývající z výkladu nebo provádění této Úmluvy jiným způsobem urovnání, než je stanoveno v této Úmluvě.

Čl. 56

Územní působnost

1. Každý stát může při ratifikaci nebo kdykoli později prohlásit sdělením generálnímu tajemníkovi Rady Evropy, že tato Úmluva se bude podle odstavce 4 tohoto článku vztahovat na všechna nebo kterákoli z území, za jejichž mezinárodní styky je odpovědna.

2. Úmluva se bude vztahovat na jedno nebo více území uvedených ve sdělení počínaje třicátým dnem následujícím po přijetí tohoto sdělení generálním tajemníkem Rady Evropy.

3. Na uvedených územích budou ustanovení této Úmluvy prováděna s přihlédnutím k místním potřebám.

4. Každý stát, který učiní prohlášení podle prvního odstavce tohoto článku, může kdykoli později prohlásit jménem jednoho nebo více území, kterých se toto prohlášení týká, že uznává pravomoc Soudu k tomu, aby přijímal stížnosti osob, nevládních organizací nebo skupin jednotlivců podle ustanovení článku 34 Úmluvy.

nadpis vypuštěn

Čl. 57

Výhrady

1. Každý stát může při podpisu této Úmluvy nebo uložení své ratifikační listiny učinit výhradu ke kterémukoli ustanovení Úmluvy, pokud zákon, který v té době platí na jeho území, není v souladu s tímto ustanovením. Výhrady všeobecné povahy nejsou podle tohoto článku povoleny.

2. Každá výhrada učiněná podle tohoto článku musí obsahovat stručný popis příslušného zákona.

Čl. 58

Vypovězení

1. Vysoká smluvní strana může vypovědět tuto Úmluvu až po uplynutí pěti let od data, kdy se stala její stranou a po šesti měsících od zaslání sdělení generálnímu tajemníkovi Rady Evropy, který o tom informuje ostatní Vysoké smluvní strany.

2. Tato výpověď nemůže zprostit Vysokou smluvní stranu závazků z této Úmluvy pokud jde o jakékoli jednání, které by mohlo znamenat porušení těchto závazků a mohlo být způsobeno touto smluvní stranou před datem, k němuž výpověď nabývá účinnosti.

3. Každá Vysoká smluvní strana, která přestane být členem Rady Evropy, přestane být stranou této Úmluvy za stejných podmínek.

4. Úmluva může být vypovězena podle ustanovení předcházejících odstavců pokud jde o kterákoli území, pro něž byla rozšířena (článek 56).

Čl. 59

Podpis a ratifikace

1. Tato Úmluva je otevřena k podpisu členům Rady Evropy. Bude ratifikována. Ratifikační listiny budou uloženy u generálního tajemníka Rady Evropy.

2. Tato Úmluva vstoupí v platnost po uložení deseti ratifikačních listin.
3. Pro každý stát, který Úmluvu podepsal a který ji bude ratifikovat později, vstoupí Úmluva v platnost ihned po uložení ratifikační listiny.
4. Generální tajemník Rady Evropy oznámí všem členům Rady Evropy vstup Úmluvy v platnost, jména Vysokých smluvních stran, které ji ratifikovaly, jakož i uložení každé ratifikační listiny, k němuž dojde později.

Čl. 60 - Čl. 66

zrušeny

Zdroj: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020107>>

„Listina základních práv Evropské unie“

(2007/C 303/01)

Evropský parlament, Rada a Komise slavnostně vyhláší jako Listinu základních práv Evropské unie níže uvedené znění:

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE

Preamble

Národy Evropy, vytvářející mezi sebou stále těsnější unii, se rozhodly sdílet mírovou budoucnost založenou na společných hodnotách.

Unie, vědoma si svého duchovního a morálního dědictví, se zakládá na nedělitelných a všeobecných hodnotách lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity; spočívá na zásadách demokracie a právního státu. Do středu své činnosti staví jednotlivce tím, že zavádí občanství Unie a vytváří prostor svobody, bezpečnosti a práva.

Unie přispívá k zachování a rozvíjení těchto společných hodnot při současném respektování rozmanitosti kultur a tradic národů Evropy, národní identity členských států a uspořádání jejich veřejné moci na státní, regionální a místní úrovni; usiluje o podporu vyváženého a udržitelného rozvoje a zajišťuje volný pohyb osob, služeb, zboží a kapitálu, jakož i svobodu usazování.

K tomuto účelu je nezbytné posílit ochranu základních práv s ohledem na společenský vývoj, sociální pokrok a vědeckotechnologický rozvoj zřetelnějším vyjádřením těchto práv v podobě listiny.

Při respektování pravomocí a úkolů Unie i zásady subsidiarity potvrzuje tato listina práva, která vyplývají především z ústavních tradic a mezinárodních závazků společných členským státům, z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ze sociálních chart přijatých Uníí a Radou Evropy a z judikatury Soudního dvora Evropské unie a Evropského soudu pro lidská práva. Tuto listinu budou v této souvislosti soudy Unie a členských států vykládat s náležitým zřetelem na vysvětlení vyhotovená pod vedením prezidia Konventu, jež vypracovalo tuto listinu, a doplněná pod vedením prezidia Evropského konventu.

Uplatňování těchto práv s sebou nese odpovědnost a povinnosti, jak ve vztahu k druhým, tak ve vztahu k lidskému společenství a budoucím generacím.

V důsledku toho uznává Unie práva, svobody a zásady, které jsou vyhlášeny níže.

HLAVA I

DŮSTOJNOST

Článek 1

Lidská důstojnost

Lidská důstojnost je nedotknutelná. Musí být respektována a chráněna.

Článek 2

Právo na život

1. Každý má právo na život.
2. Nikdo nesmí být odsouzen k trestu smrti ani popraven.

Článek 3

Právo na nedotknutelnost lidské osobnosti

1. Každý má právo na to, aby byla respektována jeho fyzická a duševní nedotknutelnost.
2. V lékařství a biologii se musí dodržovat zejména:
 - a) svobodný a informovaný souhlas dotčené osoby poskytnutý zákonem stanoveným způsobem;
 - b) zákaz eugenických praktik, zejména těch, jejichž cílem je výběr lidských jedinců;
 - c) zákaz využívat lidské tělo a jeho části jako takové jako zdroj finančního prospěchu;
 - d) zákaz reprodukčního klonování lidských bytostí.

Článek 4

Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu

Nikdo nesmí být mučen ani podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.

Článek 5

Zákaz otroctví a nucené práce

1. Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví.
2. Od nikoho se nesmí vyžadovat, aby vykonával nucené nebo povinné práce.
3. Obchod s lidmi je zakázán.

HLAVA II

SVOBODY

Článek 6

Právo na svobodu a bezpečnost

Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost.

Článek 7

Respektování soukromého a rodinného života

Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a komunikace.

Článek 8

Ochrana osobních údajů

1. Každý má právo na ochranu osobních údajů, které se ho týkají.
2. Tyto údaje musí být zpracovány korektně, k přesně stanoveným účelům a na základě souhlasu dotčené osoby nebo na základě jiného oprávněného důvodu stanoveného zákonem. Každý má právo na přístup k údajům, které o něm byly shromážděny, a má právo na jejich opravu.
3. Na dodržování těchto pravidel dohlíží nezávislý orgán.

Článek 9

Právo uzavřít manželství a právo založit rodinu

Právo uzavřít manželství a založit rodinu je zaručeno v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon těchto práv.

Článek 10

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání

1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů.
2. Právo odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí se uznává v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.

Článek 11

Svoboda projevu a informací

1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování veřejné moci a bez ohledu na hranice.
2. Svoboda a pluralita sdělovacích prostředků musí být respektována.

Článek 12

Svoboda shromažďování a sdružování

1. Každý má právo na svobodu pokojného shromažďování a na svobodu sdružovat se s jinými na všech úrovních, zejména pokud jde o záležitosti politické, odborové či občanské, což zahrnuje právo každého zakládat na ochranu svých zájmů odbory a vstupovat do nich.
2. Politické strany na úrovni Unie přispívají k vyjadřování politické vůle občanů Unie.

Článek 13

Svoboda umění a věd

Umělecká tvorba a vědecké bádání nesmějí být omezovány. Akademická svoboda musí být respektována.

Článek 14

Právo na vzdělání

1. Každý má právo na vzdělání a přístup k odbornému a dalšímu vzdělávání.
2. Toto právo zahrnuje možnost bezplatné povinné školní docházky.
3. Svoboda zakládat vzdělávací zařízení při náležitém respektování demokratických zásad a právo rodičů zajišťovat vzdělání a výchovu svých dětí ve shodě s jejich náboženským, filozofickým a pedagogickým přesvědčením musí být respektovány v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují jejich výkon.

Článek 15

Právo svobodné volby povolání a právo pracovat

1. Každý má právo pracovat a vykonávat svobodně zvolené nebo přijaté povolání.

2. Každý občan Unie může svobodně hledat zaměstnání, pracovat, usadit se nebo poskytovat služby v kterémkoli členském státě.

3. Státní příslušníci třetích zemí, kteří jsou oprávněni pracovat na území členských států, mají nárok na stejné pracovní podmínky jako občané Unie.

Článek 16

Svoboda podnikání

Svoboda podnikání se uznává v souladu s právem Unie a vnitrostátními zákony a zvyklostmi.

Článek 17

Právo na vlastnictví

1. Každý má právo vlastnit zákonně nabytý majetek, užívat jej, nakládat s ním a odkazovat jej. Nikdo nesmí být zbaven svého majetku s výjimkou veřejného zájmu, v případech a za podmínek, které stanoví zákon, a při poskytnutí spravedlivé náhrady v přiměřené lhůtě. Užívání majetku může rovněž být upraveno zákonem v míře nezbytné z hlediska obecného zájmu.

2. Duševní vlastnictví je chráněno.

Článek 18

Právo na azyl

Právo na azyl je zaručeno při dodržování Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951 a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků ze dne 31. ledna 1967 a v souladu se Smlouvou o Evropské unii a Smlouvou o fungování Evropské unie (dále jen „Smlouvy“).

Článek 19

Ochrana v případě vystěhování, vyhoštění nebo vydání

1. Hromadné vyhoštění je zakázáno.

2. Nikdo nesmí být vystěhován, vyhoštěn ani vydán do státu, v němž mu hrozí vážné nebezpečí, že by mohl být vystaven trestu smrti, mučení nebo jinému nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.

HLAVA III

ROVNOST

Článek 20

Rovnost před zákonem

Před zákonem jsou si všichni rovni.

Článek 21

Zákaz diskriminace

1. Zakazuje se jakákoli diskriminace založená zejména na pohlaví, rase, barvě pleti, etnickém nebo sociálním původu, genetických rysech, jazyku, náboženském vyznání nebo přesvědčení, politických názorech či jakýchkoli jiných názorech, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, narození, zdravotním postižení, věku nebo sexuální orientaci.
2. V oblasti působnosti Smluv, a aniž jsou dotčena jejich zvláštní ustanovení, se zakazuje jakákoli diskriminace na základě státní příslušnosti.

Článek 22

Kulturní, náboženská a jazyková rozmanitost

Unie respektuje kulturní, náboženskou a jazykovou rozmanitost.

Článek 23

Rovnost žen a mužů

Rovnost žen a mužů musí být zajištěna ve všech oblastech včetně zaměstnání, práce a odměny za práci.

Zásada rovnosti nebrání zachování nebo přijetí opatření poskytujících zvláštní výhody ve prospěch nedostatečně zastoupeného pohlaví.

Článek 24

Práva dítěte

1. Děti mají právo na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho. Mohou svobodně vyjadřovat své názory. V záležitostech, které se jich dotýkají, se k těmto názorům musí přihlížet s ohledem na jejich věk a vyspělost.
2. Při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte.

3. Každé dítě má právo udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy.

Článek 25

Práva starších osob

Unie uznává a respektuje práva starších osob na to, aby vedly důstojný a nezávislý život a podílely se na společenském a kulturním životě.

Článek 26

Začlenění osob se zdravotním postižením

Unie uznává a respektuje právo osob se zdravotním postižením na opatření, jejichž cílem je zajistit jejich nezávislost, sociální a profesní začlenění a jejich účast na životě společnosti.

HLAVA IV

SOLIDARITA

Článek 27

Právo pracovníka na informování a na projednávání v podniku

Pracovníci nebo jejich zástupci musí mít na vhodných úrovních zaručeno právo na včasné informování a projednávání v případech a za podmínek, které stanoví právo Unie a vnitrostátní právní předpisy a zvyklosti.

Článek 28

Právo na kolektivní vyjednávání a akce

Pracovníci a zaměstnavatelé či jejich příslušné organizace mají v souladu s právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi právo sjednávat a uzavírat na vhodných úrovních kolektivní smlouvy a v případě konfliktu zájmů vést kolektivní akce na obranu svých zájmů, včetně stávků.

Článek 29

Právo na přístup ke službám zaměstnanosti

Každý má právo na bezplatné služby zaměstnanosti.

Článek 30

Ochrana v případě neoprávněného propuštění

Každý pracovník má v souladu s právem Unie a s vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi právo na ochranu před neoprávněným propuštěním.

Článek 31

Slušné a spravedlivé pracovní podmínky

1. Každý pracovník má právo na pracovní podmínky respektující jeho zdraví, bezpečnost a důstojnost.
2. Každý pracovník má právo na stanovení maximální přípustné pracovní doby, na denní a týdenní odpočinek a na každoroční placenou dovolenou.

Článek 32

Zákaz dětské práce a ochrana mladých lidí při práci

Dětská práce se zakazuje. Minimální věk pro přijetí do zaměstnání nesmí být nižší než věk pro ukončení povinné školní docházky, aniž jsou dotčena pravidla, která jsou příznivější pro mladé lidi, a omezené výjimky.

Mladí lidé přijatí do práce musí práci vykonávat za podmínek odpovídajících jejich věku a být chráněni před hospodářským vykořisťováním a před jakoukoli prací, která by mohla ohrozit jejich bezpečnost, zdraví nebo tělesný, duševní, mravní nebo sociální rozvoj nebo narušit jejich vzdělávání.

Článek 33

Rodinný a pracovní život

1. Rodina požívá právní, hospodářské a sociální ochrany.
2. V zájmu zachování souladu mezi rodinným a pracovním životem má každý právo na ochranu před propuštěním z důvodu spojeného s mateřstvím a právo na placenou mateřskou dovolenou a na rodičovskou dovolenou po narození nebo osvojení dítěte.

Článek 34

Sociální zabezpečení a sociální pomoc

1. Unie uznává a respektuje nárok na přístup k dávkám sociálního zabezpečení a k sociálním službám zajišťujícím ochranu v takových případech, jako je mateřství, nemoc, pracovní úrazy, závislost nebo stáří, jakož i v případě ztráty

zaměstnání, podle pravidel stanovených právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi.

2. Každý, kdo oprávněně pobývá a pohybuje se uvnitř Evropské unie, má nárok na dávky sociálního zabezpečení a na sociální výhody v souladu s právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi.

3. Za účelem boje proti sociálnímu vyloučení a chudobě Unie uznává a respektuje právo na sociální pomoc a pomoc v oblasti bydlení, jejichž cílem je zajistit, v souladu s pravidly stanovenými právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi, důstojnou existenci pro všechny, kdo nemají dostatečné prostředky.

Článek 35

Ochrana zdraví

Každý má právo na přístup k preventivní zdravotní péči a na obdržení lékařské péče za podmínek stanovených vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi. Při vymezování a provádění všech politik a činností Unie je zajištěn vysoký stupeň ochrany lidského zdraví.

Článek 36

Přístup ke službám obecného hospodářského zájmu

Unie v souladu se Smlouvami a s cílem podpořit sociální a územní soudržnost Unie uznává a respektuje přístup ke službám obecného hospodářského zájmu tak, jak je stanoven vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi.

Článek 37

Ochrana životního prostředí

Vysoká úroveň ochrany životního prostředí a zvyšování jeho kvality musí být začleněny do politik Unie a zajištěny v souladu se zásadou udržitelného rozvoje.

Článek 38

Ochrana spotřebitele

V politikách Unie je zajištěna vysoká úroveň ochrany spotřebitele.

HLAVA V

OBČANSKÁ PRÁVA

Článek 39

Právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu

1. Každý občan Unie má právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu v členském státě, v němž má bydliště, za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu.
2. Členové Evropského parlamentu jsou voleni v přímých a všeobecných volbách svobodným a tajným hlasováním.

Článek 40

Právo volit a být volen v obecních volbách

Každý občan Unie má právo volit a být volen v obecních volbách v členském státě, v němž má bydliště, za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu.

Článek 41

Právo na řádnou správu

1. Každý má právo na to, aby jeho záležitosti byly orgány, institucemi a jinými subjekty Unie řešeny nestranně, spravedlivě a v přiměřené lhůtě.
2. Toto právo zahrnuje především:
 - a) právo každého být vyslechnut před přijetím jemu určeného individuálního opatření, které by se jej mohlo nepříznivě dotknout;
 - b) právo každého na přístup ke spisu, který se jej týká, při respektování oprávněných zájmů důvěrnosti a profesního a obchodního tajemství;
 - c) povinnost správních orgánů odůvodňovat svá rozhodnutí.
3. Každý má právo na to, aby mu Unie v souladu s obecnými zásadami společnými právními řádům členských států nahradila škodu způsobenou jejími orgány nebo jejími zaměstnanci při výkonu jejich funkce.
4. Každý se může písemně obracet na orgány Unie v jednom z jazyků Smluv a musí obdržet odpověď ve stejném jazyce.

Článek 42

Právo na přístup k dokumentům

Každý občan Unie a každá fyzická osoba s bydlištěm nebo právnická osoba se sídlem v členském státě má právo na přístup k dokumentům orgánů, institucí a jiných subjektů Unie bez ohledu na použitý nosič.

Článek 43

Evropský veřejný ochránce práv

Každý občan Unie a každá fyzická osoba s bydlištěm nebo právnická osoba se sídlem v členském státě má právo obracet se na evropského veřejného ochránce práv v případě nesprávného úředního postupu orgánů, institucí nebo jiných subjektů Unie, s výjimkou Soudního dvora Evropské unie při výkonu jeho soudních pravomocí.

Článek 44

Petiční právo

Každý občan Unie a každá fyzická osoba s bydlištěm nebo právnická osoba se sídlem v členském státě má petiční právo k Evropskému parlamentu.

Článek 45

Volný pohyb a pobyt

1. Každý občan Unie má právo volně se pohybovat a pobývat na území členských států.
2. Volný pohyb a pobyt může být v souladu se Smlouvami přiznán státním příslušníkům třetích zemí oprávněně pobývajícím na území členského státu.

Článek 46

Diplomatická a konzulární ochrana

Každý občan Unie má na území třetí země, kde členský stát, jehož je státním příslušníkem, nemá své zastoupení, právo na diplomatickou a konzulární ochranu kterýmkoli členským státem za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu.

HLAVA VI

SOUDNICTVÍ

Článek 47

Právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces

Každý, jehož práva a svobody zaručené právem Unie byly porušeny, má za podmínek stanovených tímto článkem právo na účinné prostředky nápravy před soudem.

Každý má právo, aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, předem zřízeným zákonem. Každému musí být umožněno poradit se, být obhajován a být zastupován.

Bezplatná právní pomoc je poskytnuta všem, kdo nemají dostatečné prostředky, pokud je to nezbytné k zajištění účinného přístupu ke spravedlnosti.

Článek 48

Presumpce nevinny a právo na obhajobu

1. Každý obviněný se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.
2. Každému obviněnému je zaručeno respektování práv na obhajobu.

Článek 49

Zásady zákonnosti a přiměřenosti trestných činů a trestů

1. Nikdo nesmí být odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu. Pokud poté, co již byl trestný čin spáchán, stanoví zákon mírnější trest, uloží se tento mírnější trest.
2. Tento článek nebrání souzení a potrestání za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, bylo trestné podle obecných zásad uznávaných mezinárodním společenstvím.
3. Výše trestu nesmí být nepřiměřená trestnému činu.

Článek 50

Právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin

Nikdo nesmí být stíhán nebo potrestán v trestním řízení za čin, za který již byl v Unii osvobozen nebo odsouzen konečným trestním rozsudkem podle zákona.

HLAVA VII

OBEČNÁ USTANOVENÍ UPRAVUJÍCÍ VÝKLAD A POUŽITÍ LISTINY

Článek 51

Oblast použití

1. Ustanovení této listiny jsou při dodržení zásady subsidiarity určena orgánům, institucím a jiným subjektům Unie, a dále členským státům, výhradně pokud uplatňují právo Unie. Respektují proto práva, dodržují zásady a podporují jejich uplatňování v souladu se svými pravomocemi, při zachování mezí pravomocí, které jsou Unii svěřeny ve Smlouvách.
2. Tato listina nerozšiřuje oblast působnosti práva Unie nad rámec pravomocí Unie, ani nevytváří žádnou novou pravomoc či úkol pro Unii, ani nemění pravomoc a úkoly stanovené ve Smlouvách.

Článek 52

Rozsah a výklad práv a zásad

1. Každé omezení výkonu práv a svobod uznaných touto listinou musí být stanoveno zákonem a respektovat podstatu těchto práv a svobod. Při dodržení zásady proporcionality mohou být omezení zavedena pouze tehdy, pokud jsou nezbytná a pokud skutečně odpovídají cílům obecného zájmu, které uznává Unie, nebo potřebě ochrany práv a svobod druhého.
2. Práva uznaná touto listinou, jež jsou podrobněji upravena ve Smlouvách, jsou vykonávána za podmínek a v mezích v nich stanovených.
3. Pokud tato listina obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jsou smysl a rozsah těchto práv stejné jako ty, které jim přikládá uvedená úmluva. Toto ustanovení nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu.
4. Pokud tato listina uznává základní práva, která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, musí být tato práva vykládána v souladu s těmito tradicemi.

5. Ustanovení této listiny, která obsahují zásady, mohou být prováděna legislativními a exekutivními akty přijímanými orgány, institucemi a jinými subjekty Unie a akty členských států, provádějí-li právo Unie, při výkonu jejich pravomocí. Před soudem se jich lze dovolávat pouze pro účely výkladu a kontroly zákonnosti těchto aktů.

6. K vnitrostátním právním předpisům a zvyklostem musí být plně přihlíženo tak, jak je stanoveno v této listině.

7. Soudy Unie a členských států náležitě přihlížejí k vysvětlením vypracovaným jako pomůcka pro výklad této listiny.

Článek 53

Úroveň ochrany

Žádné ustanovení této listiny nesmí být vykládáno jako omezení nebo narušení lidských práv a základních svobod, které v oblasti své působnosti uznávají právo Unie, mezinárodní právo a mezinárodní smlouvy, jejichž stranou je Unie nebo všechny členské státy, včetně Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a ústavy členských států.

Článek 54

Zákaz zneužití práv

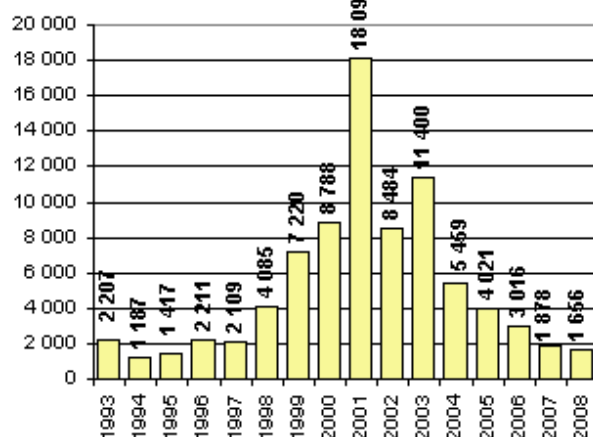
Žádné ustanovení této listiny nesmí být vykládáno tak, jako by dávalo jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopustit se činu zaměřeného na zmaření kteréhokoli z práv a svobod uznaných v této listině nebo na jejich omezení ve větším rozsahu, než tato listina stanoví.

Zdroj: <<http://zpravy.idnes.cz/dokument-listina-zakladnich-prav-eu-dbx>>

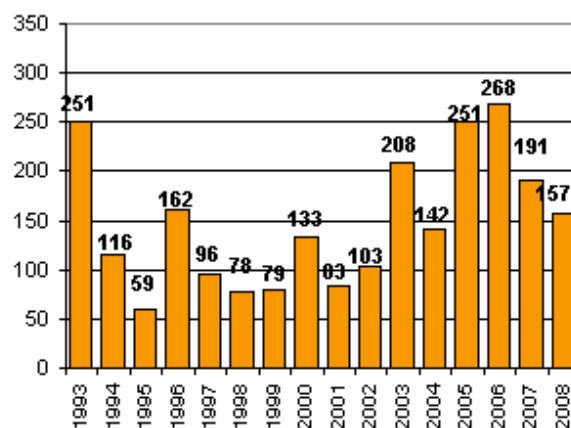
„Azylové řízení a azylanti“

V roce 2008 v ČR o mezinárodní ochranu zažádalo 1 656 osob, dále bylo zaznamenáno 863 dublinských případů, 157 osobám byl azyl udělen. Aktuálně platný azyl mělo 2 110 osob (Údaje k 31. 12. 2008).

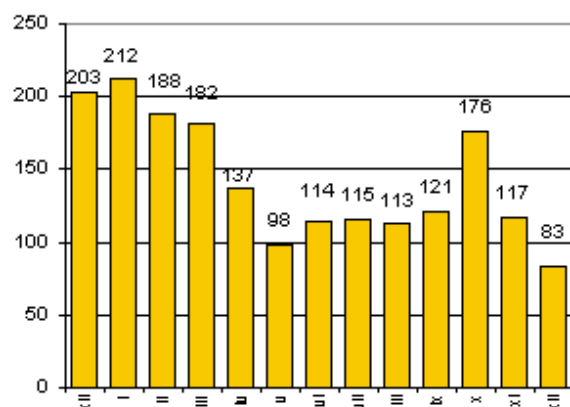
**Žadatelé o mezin. ochranu v ČR
1993 - 2008 (31.12.)**

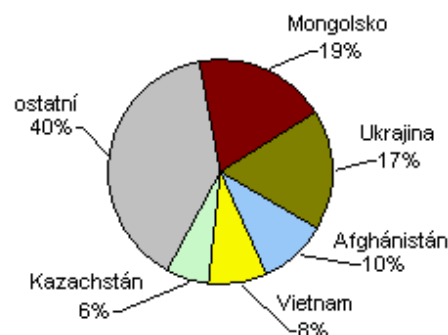
**Počet udělených azylů
1993-2008 (31.12.)**

**Měsíční počty žadatelů o mezin ochranu
31.12.2007-31.12.2008**

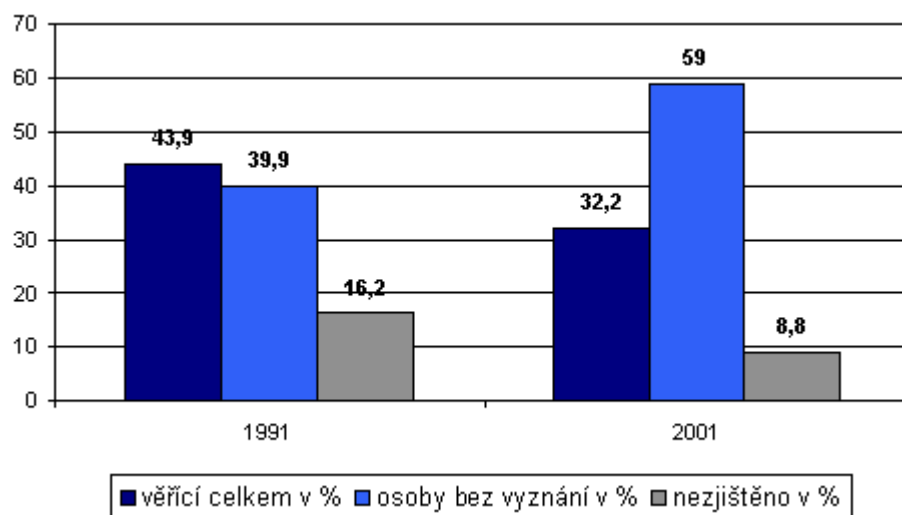
**Nejčastější státní občanství
žadatelů - prosinec 2008**

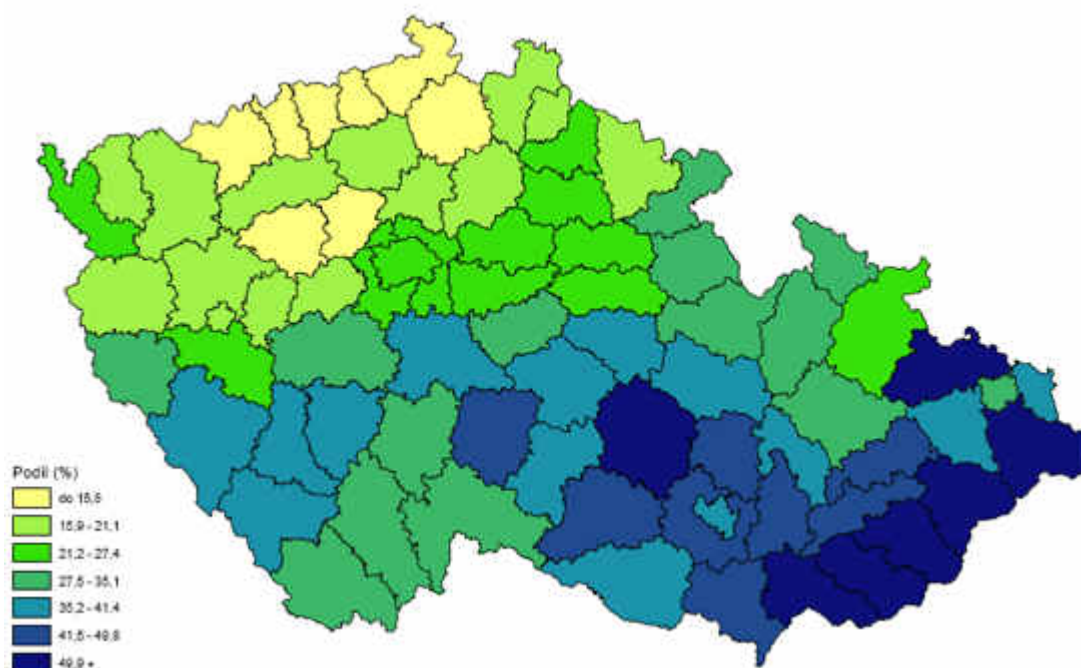
Zdroj: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_rizeni_azyl

„Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky“

Skladba obyvatelstva podle náboženského vyznání v letech 1991 a 2001 (údaje v %)

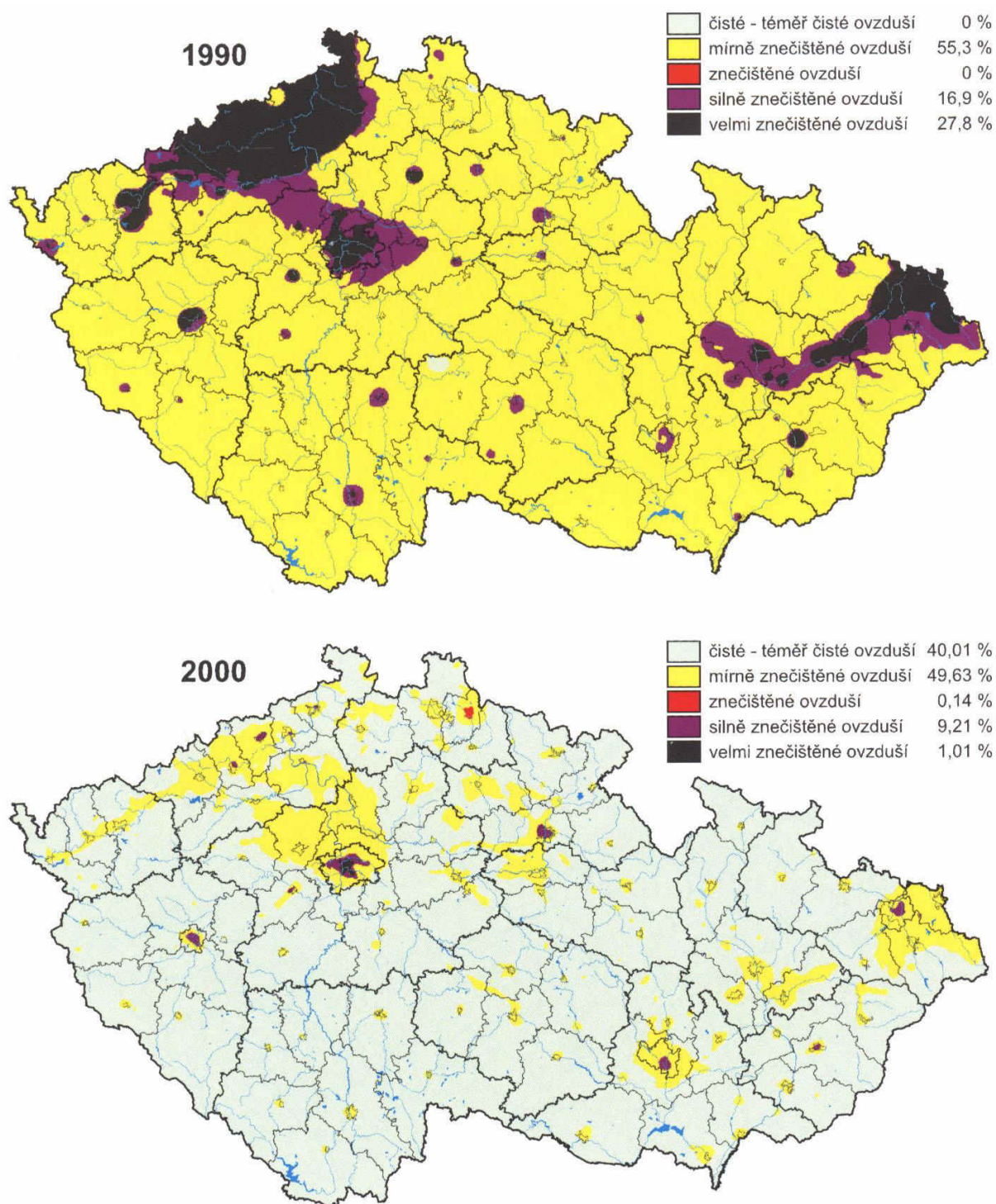

Podíl obyvatel s náboženským vyznáním - SLDB 2001

Zdroj: <http://www.czso.cz>

„Komparace čistoty ovzduší v letech 1990 a 2000“

Zdroj: www.herber.kvalitne.cz/FG_CR/zivotni_prostredi